

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra genderových studií

Bc. Jana Fridrichová

**Koncept násilí v románu Radky
Denemarkové Kobold. Přebytky něhy.
Přebytky lidí.**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. et Mgr. Tereza Jiroutová Kynčlová**

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. 5. 2017

.....
Bc. Jana Fridrichová

Poděkování

Srdečně děkuji Mgr. et Mgr. Tereze Jiroutové Kynčlové za její ochotu a vstřícnost, s kterou mi trpělivě poskytovala cenné rady a připomínky. Rovněž velmi děkuji mé rodině a příteli, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Abstrakt

Diplomová práce s názvem *Koncept násilí v románu Radky Denemarkové Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* se zabývá zkoumáním reprezentace násilí ve vybraném literárním textu české autorky z hlediska genderové analýzy. Nedílnou součástí diplomové práce je literární styl „ženského psaní“, v němž je dvojromán *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* napsán. Analýza je provedena v kontextu feministických literárních teorií. Práce tudíž vychází primárně z metody tzv. vzdorného čtení, jež je neoddělitelně spojena se jménem Judith Fetterley, a umožňuje nám na text nahlédnout kriticky bez automatického přejímání autorského konceptu. Dalšími nedílnými pilíři této diplomové práce budou díla literárních teoretiků/ček Pam Morris, Elaine Showalter, Jana Matonohy či Hélène Cixous.

Klíčová slova: gender, vzdorné čtení, „ženské psaní“, násilí

Abstract

The master's thesis *The Concept of Violence in Kobold, a Novel by Radka Denemarková* inquires into a representation of violence in the selected literary text, written by a Czech author, from the perspective of gender analysis. Integral part of the master's thesis is the writing style “feminine writing”, in which the double-novel *Kobold* is written. The analysis is carried out in the context of feminist literary theories. The work is therefore based on the concept of resistant reading, which is inseparably associated with the name of Judith Fetterley, and which allows us to examine the text without being influenced by the author's concept. Other inseparable pillars of this master's thesis are the works of literary theorists Pam Morris, Elain Showalter, Jan Matonoha and Hélène Cixous.

Keywords: gender, resistant reading, „feminine writing“, violence

OBSAH

1	ÚVOD.....	6
2	PŘEDSTAVENÍ AUTORKY A DÍLA.....	8
2.1	Představení autorky Radky Denemarkové.....	8
2.2	Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.....	11
2.2.1	Kobold. Přebytky něhy.....	11
2.2.2	Kobold. Přebytky lidí.....	20
3	TEORETICKO – METODOLOGICKÁ ČÁST.....	25
3.1	Gender jako analytická kategorie.....	25
3.2	Politika lokace.....	27
3.3	Feministická literární kritika, vzdorné a gynokritické čtení.....	30
3.4	Styl Radky Denemarkové.....	33
3.4.1	Falogocentrismus.....	35
3.4.2	„Ženské psaní“.....	39
3.5	Koncept násilí.....	44
3.5.1	Domácí násilí.....	44
3.5.1.1	Domácí násilí nebo násilí v rodině?.....	49
3.5.2	Sexuální násilí.....	51
3.5.2.1	Znásilnění.....	52
3.5.3	Institucionální násilí.....	56
3.5.3.1	Feminizace chudoby.....	58
3.5.4	Symbolické násilí.....	62
4	ANALYTICKÁ ČÁST.....	65
4.1	Kobold. Přebytky něhy.....	65
4.1.1	Kobold - Voda - Hella.....	65
4.1.2	Kobold je násilník a Hella jeho obětí?.....	70
4.1.3	Může za to Hella.....	78
4.1.4	Nás se to netýká.....	85
4.1.5	Očištění od Kobolda.....	91
4.2	Kobold. Přebytky lidí.....	97
4.2.1	Rodina, základ státu.....	97
4.2.2	Trest za jinakost.....	102
5	ZÁVĚR.....	107
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	111
7	PŘÍLOHOVÁ ČÁST.....	120
	Příloha č. 1: Obal knihy.....	I
	Příloha č. 2: Seznam českých organizací zabývajících se domácím násilím.....	II

1 ÚVOD

Diplomová práce *Koncept násilí v románu Radky Denemarkové Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* vznikla s využitím genderové literární analýzy, která zpřístupňuje výzkumníkovi/ici široké pole působnosti. Abych její využití považovala za účelné, je třeba, aby se analyzovaný text zaobíral důležitým společenským tématem. Vhodný text mi doporučila má budoucí vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Tereza Jiroutová Kynčlová v podobě stěžejního díla *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* (2011) české spisovatelky Radky Denemarkové.

V této diplomové práci se budu s pomocí tzv. vzdorného čtení zabývat, jakým způsobem je reprezentováno násilí v dvojrománu *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* Využití metody pozorného čtení¹, které mi umožní hluboce porozumět analyzovanému textu, je k plnému pochopení a interpretaci nezbytné, neboť je tato kniha výjimečná hned z několika důvodů. Na první pohled čtenáře/ky upoutá skutečnost, že obsahuje dva příběhy, které začínají z každého začátku/konce knihy. Druhou zvláštností je jazyk, jímž je kniha napsána. Je velice abstraktní, barevný, plný metafor a nejasností. Použitý jazyk, tzv. „ženské psaní“, je jedním z důležitých témat této diplomové práce. Třetí a poslední výsadu vidím v silném tématu, které je obsahem knihy *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* V příbězích lze nalézt a definovat násilí genderové, sexuální i ekonomické či násilí z nenávisti. V příběhu *Kobold. Přebytky něhy.* je čtenáři/ce zpřístupněn pohled do rodiny, v níž jsou nadávky, emoční týrání, fyzické tresty a psychické sužování na denním pořádku. Hlavním tématem tohoto příběhu je vedle „ženského jazyku“ téma domácího násilí, jemuž věnuji v této práci velký prostor. V příběhu *Kobold. Přebytky lidí.* poté za ústřední téma považuji institucionální násilí v podobě feminizace chudoby. Obě tato témata mimo jiné spojuje mnohdy přístup veřejnosti, jež situaci hodnotí na základě předpojatých stereotypů.

Cílem této diplomové práce je rozbít stereotypní představy, které jsou stále přítomné, ať už jedná konkrétně o domácí násilí, znásilnění či feminizaci chudoby nebo jiné formy násilí. Je potřeba mít stále na paměti, že nemáme všichni/všechny stejné životní podmínky a rovné šance. Společnost se touto cestou vyvazuje ze své

---

¹ Neboli Close Reading (Paul, Elder, 2014).

zodpovědnosti a dělá, že neslyší. Je potřeba stále upozorňovat na to, že násilí v jakékoli zmíněné podobě se týká nás všech. Je to problém celé společnosti. Snahou této práce je zpřístupnit čtenářstvu komplexnější pohled na danou problematiku skrze kritické čtení proti samé podstatě textu.

2 PŘEDSTAVENÍ AUTORKY A DÍLA

2.1 Představení autorky Radky Denemarkové

K autorce díla *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* ve své diplomové práci přistupuji s podobným postojem, který v roce 1967 vyjádřil Roland Barthes ve slavné eseji *Smrt autora*. Význam, který zamýšlela autorka, nechápu jako jediný možný a původní, jež bych se měla snažit nalézt a dešifrovat. Spíše mám za to, že text se dá přečíst nekonečně mnoha způsoby a na tomto základě i interpretovat (Barthes, 2006 [1967]). „Literární díla interpretujeme vždy skrze vlastní názory“ (Eagleton, 2005: 26). Autorku Radku Denemarkovou nicméně chápu jako garantku díla, jelikož bez ní by *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* nevznikl. Proto věnuji tuto kapitolu právě jí.

Radka Denemarková se narodila 14. března 1968 v Kutné Hoře. Na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy vystudovala bohemistiku a germanistiku. V roce 1997 získala v oboru česká literatura doktorát. V roce 2005 vychází její románová prvotina s názvem *A já pořád kdo to tluče*. O rok později je vydán román *Peníze od Hitlera* (2006), za nějž byla autorka oceněna Magnesií Literou za prózu roku.² Dvojromán *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* (2011), jenž tvoří základ mé diplomové práce, završuje trilogii o středoevropském 20. Století. Kniha volně navazuje na předchozí dva zmíněné romány. Poslední vydaný román Radky Denemarkové se jmenuje *Příspěvek k dějinám radosti* (2014). Nyní Radka Denemarková pracuje na dalším románu, jenž vyjde pod názvem *Hodiny z Olova*. Vedle prózy napsala Radka Denemarková dvě monografie. První s názvem *Sám sobě nepřítelem*, vydána v roce 1988, pojednává o filmovém a divadelním režisérovi Evaldu Schormovi. O dvacet let později je publikován dokumentární román *Smrt, nebudeš se báti aneb příběh Petra Lébla* (2008), v němž se Radka Denemarková podrobně zabývá životem divadelního režiséra, scénografa, herce a někdejšího uměleckého šéfa Divadla Na zábradlí Petra Lébla. Tato publikace byla v roce 2009 zvolena za nejlepší knihu publicistiky a oceněna Magnesií Literou.

Vedle románové tvorby se Radka Denemarková věnuje překladatelské činnosti z němčiny do češtiny a naopak. V roce 2011 získala cenu Magnesií Literu za překlad

---

² V roce 2010 byl román *Peníze od Hitlera* (2006) divadelně ztvárněn.

knihy *Rozhoupaný dech* (2010) od německé autorky Herty Müller. Za německé překlady románu *Peníze od Hitlera – Ein herrlicher Flecken Erde* (2009) byla Radka Denemarková v roce 2011 oceněna Usedomskou literární cenou německých literárních kritiků/ček a o rok později získala prestižní německou Cenu Georga Dehia. Dále Radka Denemarková napsala řadu divadelních scénářů, z nichž zmíním její nejuznávanější divadelní hru *Spící vady* (2010), jež byla o dva roky později publikována v knižní podobě. Autorka se věnuje i filmovým scénářům. Vedle vytvoření filmového scénáře jejího úspěšného románu *Peníze od Hitlera* (2006/2007), může být Radka Denemarková spojována s filmem *My 2*. Spolu s režisérkou a scénáristkou Radun Slobodankou napsala k tomuto filmu scénář.³ Ve stejném roce vyšla jeho literární předloha. Radka Denemarková se dále věnuje televizním scénářům, spolupracuje s divadly, účastní se festivalů a konferencí.

Spisovatelka Radka Denemarková ve svých knihách otevírá opomíjená společenská témata, která jsou zároveň velice problematická. Autorka poukazuje na stále přítomnou nerovnost, neohleduplnost a nespravedlnost ve společnosti. V knize *Kobold*. (2011) je stěžejním tématem domácí násilí, ale i znásilnění, jemuž se Radka Denemarková věnuje více v jejím posledním románu *Příspěvek k dějinám radosti* (2014). V tvorbě Radky Denemarkové je ztvárněna i moc, která přímo souvisí s násilnými vztahy ve společnosti, jelikož „násilí není ničím jiným, než nejkřiklavějším projevem moci“ (Arendt, 1995 [1970]: 27). Za moc lze označit téměř jakýkoli způsob jednání, jenž nepřímo působí na jiné, aniž by si tento vliv bezprostředně uvědomovali/y. Neznamená to automatické zřeknutí se své svobody, jelikož aby mocenský vztah existoval, jsou nutné dva prvky – ti, kteří moc vykonávají a ti, nad nimiž je vykonávána (Foucault, 2003[1966]: 214n). V příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. je hlavní postavou Michael Kobold, který psychicky, fyzicky, emočně a ekonomicky týrá svou ženu Hella. Kobold nad ní má úplnou moc a Hella s tím potichu souhlasí, jelikož jinak by s Koboldem nemohla zůstat celý život. Takto to je čtenáři/ce alespoň předloženo pohledem malé Judity, dcery Kobolda a Helly, jež celý příběh vypravuje.⁴ Takové tvrzení nicméně potvrzuje jeden z nejnebezpečnějších mýtů, kterým je domácí násilí opředeno, a sice kdyby se ženě ve společném soužití nelíbilo, mohla by kdykoli odejít

---

³ Film *My 2* měl premiéru v českých kinech v roce 2014.

⁴ Více se tomuto problému věnuji v kapitole 4.1.3 Může za to Hella.

(Conwayová, 2007: 59). Tento názor zastává i malá Judita a čtenář/ka se tomuto pohledu musí do jisté míry vzepřít, aby vinu nesvaloval/a na oběť a sekundárně ji neviktimizoval/a (postupně k tomuto prozření dochází i vypravěčka Judita v dospělosti). Hella je ve skutečnosti uvězněna v pasti soukromého sektoru, nemá prostředky ani sociální kontakty, na které by se obrátila. Navíc má ze svého manžela strach, bojí se o své děti a neustálým přesvědčováním, že si za vše může sama, protože se neumí chovat nebo je neschopná či neposlušná, tomu sama uvěří (Bednářová a kol., 2009: 96). „*Hella se nedokáže od Kobolda odpoutat. On ji miluje a chrání. Přesvědčil ji o tom*“ (Denemarková, 2011: 64). Hella je skrze Koboldovo násilné jednání ohýbána do pasivního postavení, které Koboldovi umožňuje ve svém násilném chování pokračovat. Helle se nenabízí jiná možnost (Foucault, 2003 [1966]: 215).⁵

Radka Denemarková bojuje skrze svou tvorbu se společenskou situací, v níž má každý/á skrze přidělené nálepky předurčené místo. Například v oranžovém příběhu *Kobold. Přebytky lidí.*, je popsán příběh mladé romské matky, jež se sama musí postarat o svých devět malých dětí. Sociální pracovnice ji hodnotí na základě předsudků nebílé barvy pleti a místo, aby Justýně, hlavní hrdince, pomohly v její těžké životní situaci, kdy je na vše sama, pozastaví jí sociální dávky, na nichž je celá rodina existenčně závislá. Tyto nerovné příležitosti jednotlivců, v případě Justýny na základě genderu, rasy/ethnicity a třídy, jsou soustavně přehlíženy, čímž jsou ustavovány za normativní (Kolářová, 2008: 3nn). Radka Denemarková dává čtenářům a čtenářkám možnost se zamyslet nejen nad problematikou jako takovou, ale nad přístupem celé společnosti a především pak nad postojem sebe samých.⁶ Jelikož jak sama autorka tvrdí, „záchrana je vždy jen v jedincích“ (Denemarková in Bednářová, 2012: 07:07). Důležitost tvorby Radky Denemarkové podtrhuje i skutečnost, že v roce 2016 byla odměněna cenou Wald Press Award za „literární dílo, v němž zkoumá další možnosti románové formy a zároveň odvážně otevírá tabuizovaná témata, týkající se slabších a zranitelných“ (Denemarková, 2017). K tomu si bere na pomoc literaturu, jazyk, skrze nějž upozorňuje na to, že se některé nespravedlnosti dějí po staletí stále dokola bez větší změny.

---

⁵ Více se tomuto problému věnuji v kapitole 4.1.5 Očištění od Kobolda.

⁶ V Koboldovi se jedná primárně o domácí násilí, institucionální násilí například v podobě feminizace chudoby, ale i související symbolické násilí, ekonomické násilí, násilí z nenávisti a znásilnění.

2.2 Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.

Ještě před samotným shrnutím obsahu analyzované knihy *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* je potřeba uvést na pravou míru její provedení, jež jsem již v úvodu nastínila. V jednom knižním svazku se skrývají dva příběhy *Kobold. Přebytky něhy.* a *Kobold. Přebytky lidí.*, které dohromady tvoří jeden celek, dvojromán. Oba příběhy mohou stát samy za sebe. Není to tedy tak, že by jeden nedával smysl bez druhého a naopak. Podobně nelze označit toto dílo za dvoudílné. V románu *Kobold.* jsou ztvárněny dva příběhy, jež spolu na první pohled nemají nic společného. Tento předpoklad je zdůrazněn fyzickým oddělením a zrcadlovým převrácením příběhů, kdy z každého konce knihy začíná jiný příběh. Naši mysl je vnucena představa, že spolu příběhy nemají/nemusí mít nic společného mimo jiné tím, že jsou barevně odděleny – modrý příběh *Přebytky něhy.* a oranžový *Přebytky lidí.*⁷ Zároveň jsou spojeny do jednoho svazku knihy, a přestože začínají na odlišném začátku/konci knihy, střetávají se uprostřed. Podobně jako je na čtenáři/ce, zda bude číst příběhy separátně, nebo v nich bude hledat určité spojitosti, je na něm/ní i rozhodnutí, kterým příběhem začne. Já osobně jsem se rozhodla poslechnout název knihy *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* a zaměřím se nejprve na modrý příběh *Přebytky něhy.*

2.2.1 Kobold. Přebytky něhy.

Přestože jsem již základní rysy příběhu načrtla výše, považuji vzhledem k následné podrobné analýze za vhodné popsat příběh ještě detailněji.

V příběhu *Kobold. Přebytky něhy.* se hlavní děj odehrává v rodině Kobolda, v níž je hlavou rodiny, a se svou ženou Hellou vychovává nejstarší dceru Juditu a dvojčata Staršího a Mladšího. Celý příběh je nám odvyprávěn postavou dcery Judity, s níž čtenář/ka prochází jejími vzpomínkami na dětství, plnými nepochopením jejich rodičů. Kobold zde představuje násilnického agresora, který si vztek a křivdy vybíjí na své manželce a dětech. Fyzicky jim ubližuje, týrá je hlady, zamyká přes noc v koupelně, topí je ve studené vodě a zkouší ze všeobecných znalostí, za něž jsou v případě špatné odpovědi krutě potrestáni/y. Kobold nevnímá sebe jako negativní postavu alespoň z hlediska Judity, jelikož do myšlenek a přesvědčení Kobolda se přímo nikdy

---

⁷ Viz Příloha č. 1: Obal knihy.

nedostaneme a jsou nám zprostředkovány pouze, jak je chápala Judita. Hella je podle Kobolda neposlušná a neschopná. Kdyby se řídila správnými pravidly, jež Kobold nastavil, nemusel by ji bít a trýznit. Nemusel by ji vychovávat. „Netrestá se proto, aby byl zahlazen zločin, nýbrž aby byl transformován viník; trestání s sebou musí nést určitou nápravnou techniku“ (Foucault, 2000 [1975]: 190). Kobold to ve skutečnosti myslí dobře. Chce Hellu *jen* ukáznit. Takový je alespoň Koboldův postoj.

Dcera Judita hledá vysvětlení u své matky, která se postupně stává ke Koboldovi apatická a uzavírá se do vnitřního světa psaní, aby se z celé situace psychicky nezhroutila. Malá Judita nemá nikoho, kdo by ji situaci vysvětlil a přimyká se k předsudku, že její matka je slabá, neumí se bránit a postupně Judita podléhá nátlaku svého násilnického otce a přidává se na jeho stranu. V dospělosti se Judita vrací do Prahy, kde vyrůstala, a pomocí vzpomínek a pochopení s odstupem času, v jak složité situaci se Hella, její matka, nacházela, dochází k prozření a odpuštění.⁸ Dospělá Judita se snaží oprostít od svého osudu, jež jí Kobold a její matka nadělili. Domácí násilí se odehrává v soukromém prostoru, který je definován jako bezpečný. Oběti domácího násilí jsou postupně agresorem a samy sebou přesvědčeny, že takové chování není abnormální (Machalová, 2014: 29). Oběť je ve stálé bezprostřední blízkosti násilného partnera/manžela, který ji donucovacími prostředky, tj. násilím, ponižováním, týráním, přesvědčí o tom, že chyba je na její straně.⁹ Ona je ta, která nedokáže splnit přání a rozkazy hlavy rodiny (Ševčík, Špatenková, 2011: 91). Ve většině případů je žena násilníkem postupně uzavřena pouze v soukromém prostoru a její kontakt s veřejností je minimalizován. Často je partnerem/manželem donucena opustit práci, nesetkávat se s přáteli/přítelkyněmi, což odůvodňuje tím, že ji miluje a chce co nejvíc času trávit s ní. Oběť tak postupně nemá nikoho, kdo by jí na situaci nabídl jiný pohled (Buskotte, 2008: 29-38).

---

⁸ Více se prozření Judity věnuji v kapitole 4.1.5 Očištění od Kobolda.

⁹ Jsem si vědoma toho, že domácí násilí se netýká pouze žen coby obětí a mužů coby pachatelů. Nicméně v této práci se zabývám koncepty násilí, v nichž jsou primárně ženy oběťmi a muži pachateli. Proto v celé své diplomové práci pracuji, mohlo by se zdát stereotypně, pouze s touto variantou. Mým cílem nicméně není zneviditelnit i jiné oběti domácího násilí či pachatelky, což potvrzuje postava Koboldovy matky (rozpracováno níže v práci).

Dalším stupněm, jímž je oběť svazována k násilníkovi, jsou děti. Žena se bojí cokoli udělat proti násilníkovi, aby jí nebo dětem neublížil ještě víc než doteď. Oběť domácího násilí pachatele často omlouvá, násilí bagatelizuje a vinu svádí především na sebe a své nevhodné chování. Je přesvědčena, že pokud se polepší, její manžel/partner nebude mít důvod ji bít či ji trestat (Ševčík, Špatenková, 2011: 91). Vedle fyzického násilí je často daleko zásadnější to psychické, které ženu udržuje v jejím přesvědčení. Muž násilné povahy ženu kritizuje za maličkosti, snižuje jí sebevědomí a ponižuje ji nadávkami. Tím podporuje malou sebedůvěru oběti domácího násilí, jež se tímto dostává do rozběhnutého koloběhu, z kterého sama těžko dokáže vystoupit. Nejen kvůli strachu z reakce agresora, ale zároveň z opodstatněného strachu, kam by po odchodu od manžela/partnera spolu s dětmi šla, za co by žily, protože velice často se pachatel dopouští i ekonomického násilí, při němž oběť nemá přístup k penězům (Buskotte, 2008: 29-38).

Do této situace se dostává i Hella, která se v mládí zamiluje do charismatického Michaela Kobolda, s nímž v sedmnácti letech otěhotní a touží s ním žít. Kobold ji nejprve nosí na rukách, dává jí najevo svou lásku, ale zároveň začíná postupně přebírat naprostou kontrolu nad jejím životem. Zakáže Helle pracovat, zakáže jí vycházet ven bez svého doprovodu, zakáže jí kontakt s kýmkoli zvenčí. Maličkosti Koboldovi stačí jako záminka pro to Hellu potrestat a ukázat, kdo je v domácnosti pánem. Podobně se Kobold následně chová i ke svým dětem, jež zároveň využívá k tomu, aby mu Hella naprosto podlehla. Hella se předtím, než Koboldovi zcela podlehne a přestane za sebe bojovat, snaží od násilnického partnera několikrát odejít. Nakonec se ale vždy vrátí, protože Kobold uvězní doma jejich děti, z nichž udělá své rukojmí. Hella bez dětí nikdy nikam neodejde, bere z nich sílu.¹⁰ Když se dozví, že její starší syn zemřel ve vězení, kam se dostal za nepovolené překročení hranic ČSSR, a její mladší syn se utopil, přestává alespoň pasivně bojovat s Koboldem a začne být vůči své situaci apatická. Juditu, svou jedinou dceru, dostane z područí Kobolda sňatkem s doktorem Brodem, jenž si toužil vzít Hellu za manželku po celý svůj život. Judita se poté se svou matkou už nikdy nesetká a po několika letech, kdy se opět provdá a žije v USA, se dozvídá, že její matka i otec se utopili v řece. Hella tak umírá s vědomím, že své dceři ublížila. Judita Helle odpouští až o mnoho let později.

---

¹⁰ Více se tímto tématem zabývám v kapitole 4.1.3 Může za to Hella a 4.1.5 Očištění od Kobolda.

Příběh není napsán chronologicky, ani není rozdělen na jednotlivé kapitoly, které by text zpřehlednily. Odstavce týkající se dávné a nedávné minulosti a přítomnosti se nepravidelně střídají a jediné vodítko, které čtenáři/ce pomůže se v časové ose zorientovat, je první a třetí osoba, kdy Judita je vypravěčkou příběhu a zastává první osobu. Hlavní příběh, který se týká Kobolda, Helly a Judity, je tak postupem příběhu doplněn o rozkrytí pozadí jejich předků/yň. Mladá Koboldova matka byla svým otcem donucena vzít si staršího muže, s nímž čekala dítě, Kobolda. Nezáleželo na tom, že byla Koboldova matka budoucím manželem znásilněna. Musela odejít do velkoměsta, kde se její hřích rozplyne. Michael Kobold byl zplozen aktem znásilnění. Koboldův otec takto v mládí zareagoval na posměšné chování budoucí Koboldovy matky.

„Mlynářova holka je svěží, pěkně roslá, se silnými stehny. (...) Odsekává uštvanému otci. (...) A dcerka mu ujíždí na kole, které si půjčuje. S kamarádkami navěšenými na řídítkách, (...) sprostě pokřikují a smějí se. Smějí se mlčenlivému chlápku na pile (...). Sedí u náhonu a kouká na vodu, občas hodí kamínek. Těsně před ním se rozcákne placatý balvan. Slétl z nebe. S výsměšnou silou ošplíchne zasněného kuřáka. V okně se rozhiňají dívčí hlasy. (...) Prudce se otočí, zvedne mokrou hlavu. (...) V půdním okně se zablyskne nahá zadnice. Jalový smích zesílí. Muž vrátí obličej k vodě. Mlčí. Mokrou cigaretu otáčí v prstech. Rozmáčkne ji v dlani. A hodí po proudu“ (Denemarková, 2011: 48).

Když se poté muž podívá na půdu, kde se mu suší jeho jediný majetek, tabák, zjistí, že je vlhký. *„Muž se zakloní. Hledá otvor, kterým sem protéká. Pak přičichne. Tabák mezi sedřenými prsty rozemne. Přičichne znovu. Vztekle tabák odhodí“ (Denemarková, 2011: 48).* Tento čin chápe muž jako provokaci, jež chce mlynářově dceři náležitě oplatit. Nechá se u mlynáře zaměstnat a vyčkává na vhodnou příležitost, která přijde, když jede mlynářova dcera sama na kole lesem.

„Jeho pokorná lhostejnost provokuje. Na urážky a smích nereaguje. (...) Zatímco dívčí drzé čelo se krčí za trámem a hihňá do dlani. Počká si na úplněk. (...) Drzé čelo přepadne přes řídítka, nemá kam utéct. Ruka mlčenlivce překryje bílé zuby. Přidusí výkřik. A smýkne tělem, jež se brání, směrem k potoku. (...) Rozvažuje, jaký trest zvolí. Tutěž spršku, jakou ona zneuctila jeho tabák. Rozkročí se nad obličejem. Nemá dost tekutin (...)“ (Denemarková, 2011: 49).

Muž nechtěl dívku kvůli sexuálnímu chtíči, jak je často akt znásilnění zdůvodňován a zároveň tvoří jeden z hlavních mýtů, ale chtěl dívku potrestat za její drzý a vysmívající se projev vůči němu, staršímu muži. Tímto způsobem chtěl dát najevo svou vyšší mocenskou pozici, jež automaticky plyne z patriarchálních společenských vztahů (Ciprová, 2010: 8). Touto cestou nejen že Koboldův otec potvrdil své postavení, které je nadřazeno tomu ženskému, ale zároveň současně trestá a napravuje budoucí Koboldovu matku za nevhodné chování, jímž ponížila muže, a které není slučitelné se stereotypní představou zdrženlivé a poslušné předepsané femininní role (Hendlová, 2010: 31). „*Táhne hadrovou panenku, vykasá ji sukni, rozepne si poklopec a přirazí... tělo se třese v mokrém trávě. Muž mlčí. Na konci hýkavě zasténá*“ (Denemarková, 2011: 49n). Koboldova matka je potrestána za překročení předepsaných genderových hranic a nedodržení pasivní, cudné role, jež je jí na základě genderu stereotypně předurčena a skrze znásilnění je do podřízeného vztahu opět navracena (Morris, 2000: 32nn).

Kobold, jenž z tohoto násilného aktu vzejde, je ústřední postavou celého příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. Zamiluje se do Helly, sedmnáctileté dívky z židovské bohaté rodiny, ve chvíli, kdy ji zachrání před utonutím. Hellinu ruku však rodiče slíbili doktoru Brodovi, váženému příteli otce Helly, a z nového nápadníka nejsou její rodiče příliš nadšení. Koboldovy majetnické sklony jsou patrné už od začátku, když vidí reakci Helliných rodičů. „*Vrátím se pro slečinku, (...), vylovil jsem si ji z řeky, je moje, vona je můj úlovek*“ (Denemarková, 2011: 32). Když ovšem Hella s Koboldem otěhotní, boj rodičů za *vhodného* doktora Broda je prohraný. Hella je zamilovaná do Michaela Kobolda a varovné řeči její matky jí v tom nezabrání. Tato rozepře vytvoří mezi Hellou a jejími rodiči propast, která je prohlubována i Koboldem, jenž nemůže Helliným rodičům odpustit nepřijetí. Hellu podporuje v tom, aby s rodiči, jedinými lidmi, kteří by Hellu mohli před Koboldem v budoucnu ochránit, nekomunikovala. Podání pomocné rodičovské ruky, o niž v tu chvíli nemá ještě Hella zájem, je na dobro znemožněno ve chvíli, kdy jsou rodiče odvedeni do koncentračního tábora, z něhož se již nevrátí. Hella je díky vlivu doktora Broda před odvedením uchráněna. Nicméně Koboldova matka Hellu přesvědčí, že ji ochránil před transportem sňatek s Koboldem, a měla by mu být proto vděčná. „*Kobold tehdy moh udat ji (Juditu – pozn. autorky). Moh udat tebe (Hellu – pozn. autorky). Neudělal to. Zachránit ji. Zachránil mě. Zachránil ti kejhák. Zachránil i malou. Bez něho... Libat ruce bys mu měla... vtloukala Helle do hlavy*

Koboldova matka. Vtloukala Helle hřebíky do hlavy“ (Denemarková, 2011: 178). Hella přesvědčí samu sebe, že ji Kobold zachránil, což je mocný nástroj, jak z Helly rychleji udělat slabší a poddajnou osobu ve vztahu, v němž chce Kobold mít plnou kontrolu a moc. Byl to totiž právě Kobold, kdo nechal majetek Helliných rodičů přepsat na sebe, následně rodiče ukryl ve sklepě a poté je udal. Potrestal je tímto za jejich povýšenost při seznámení. Kobold jim ukázal, že není méně než oni jen proto, že neumí tolik jazyků jako doktor Brod.

Hella je Koboldem uvězněna mezi čtyřmi stěnami. Kobold si na Helle vybíjí svou zlost a ponižuje ji. Hledá si důvody, proč Hellu potrestat. Jako v následné situaci, kdy Kobold kontroluje Hellu při žehlení jeho košil. *„Trojúhelníky vpálené do Helliny kůže. (...) (Kobold – pozn. autorky) vezme vrchní bílou košili z hromádky vyžehlených. Zatřese s ní. Rozkvete květ. Kobold květ zmuchlá... ,Byla špatně vyžehlená. Znovu.‘ (...) Kobold stojí těsně u Helly. Vytrhává šňůru pevně ze zástrčky, pevně si ji obtáčí kolem zápěstí. Hella couvá. Kobold sáhne po druhém konci, po horké žehliče“* (Denemarková, 2011: 159n). Od Koboldova násilného chování nejsou ušetřeny ani děti. *„...bušil do mě, slyšela jsem praskat kosti, kolikrát jsem skončila v nemocnici, mlátil neúnavně, od té doby špatně slyším na levé ucho...“* (Denemarková, 2011: 199). Koboldovo násilné chování není v rodině vysvětlováno jako něco špatného, ale jako něco, co se děje v každé rodině a je tudíž *normální*. Za viníky jsou označovány pouze oběti. *„,Neumíš poslouchat, když na tebe mluvím.‘ Naseká mi, já se strachy počůráám. Do rytmu ran babička, Koboldova matka, skloní ke mně hlavu. ,To se teda pěkně chováš k svému tátovi.“* (Denemarková, 2011: 59). Oběti, které jsou nuceny snášet násilné chování Kobolda a jeho matky v intimitě soukromého prostoru, který je stereotypně spojován s bezpečím, podléhají zároveň pocitu vlastního zavinění. Obviňování oběti a vnucení pocitu viny slouží násilníkovi k přesvědčení oběti o jejím vlastním provinění a přenesení zodpovědnosti za násilné chování právě z pachatele na oběť (Buskotte, 2008: 78).

S rodinou žije již zmíněná Koboldova matka, která se k Helle a vnoučatům chová stejným způsobem jako Kobold. Týrá je hlady, fyzicky jim ubližuje a především je slovně ponižuje a trýzní. Chování svého syna tak považuje za normální a výchovné stejně jako Kobold. *„,Škoda rány, která padne vedle,‘ řekne babička, Koboldova matka, když ji prosím, ať schová Mladšího do svého pokoje, a strkám ho k ní a nastavuju Koboldovi zástupně svou tvář... Vydá Mladšího bez milosti a Kobold vychovává“*

(Denemarková, 2011: 185). V tomto příběhu Radky Denemarkové jsme svědky/němi na první pohled viditelného fyzického a psychického násilí, ale i dalších jeho forem. Kobold drží Helle uzavřenou doma a zakáže jí chodit do finančně ohodnocené práce. Touto cestou ji udržuje v izolaci od vnějších vlivů a v neposlední řadě jí zamezuje volný přístup k financím, čímž zároveň posiluje svou dominantní pozici v rodině. Jedině on zastává roli živitele rodiny. „*Kdo nepracuje, ať nejí.*“ *Opakoval Kobold... Říkal to Helle, které pracovat zakázal. Hlad*“ (Denemarková, 2011: 63). Ekonomické násilí úzce souvisí s jedním z hlavních rysů domácího násilí, a sice s důslednou izolací od okolních vlivů, které by mohly mít neblahý účinek na oběť a její úsudek. Jinými slovy by Kobold neměl Helle pouze pod svým bezmezným vlivem. Cílem násilníka je získat nad obětí plnou nadvládu a stát se jedinou osobou, která má ve všem pravdu (Bednářová a kol., 2009: 9).

Navenek působí Koboldova rodina jako šťastná, které nic nechybí.¹¹ Naopak v soukromí dává Kobold Helle své primární postavení najevo vedle fyzického násilí, psychického vydírání a slovního ponižování i opovržením a výsměchem. Helle je mnohokrát nevěrný, aniž by měl potřebu to jakkoli skrývat. „*Zmámený Kobold s ní odchází (s jinou ženou – pozn. autorky). Kvílení kovové, zrezivělé postele, na které Kobold celý život spí. (...) Hella už si ani uši nezacpe*“ (Denemarková, 2011: 168). Jednu ženu, s níž se delší dobu stýká, přivede do jiného stavu. V tom okamžiku o ni, o cikánečku, přestane jevit zájem. „*Je přítěží. Tmavou ropuchu už vidět nechce. Porozhlíží se po jiných žabkách*“ (Denemarková, 2011: 176). Cikánečka porodí holčičku, Justýnu, od níž po porodu uteče, a tudíž je novorozeně předáno do kojeneckého ústavu.¹² Hella chce Justýnu adoptovat, ale „*...Kobold adopci znemožní. Řekne, že Hella je na takové kaprice moc stará, senilní. Bohužel*“ (Denemarková, 2011: 178).¹³

Hella se několikrát dostává do psychiatrické léčebny, kde velmi rychle ožívá a získává zpět díky nově nabyté svobodě svou identitu. To dává jejím dětem naději, že

---

¹¹ Rozdílnému chování násilníka ve veřejném a soukromém prostoru věnuji více prostoru v kapitole 4.1.4 Nás se to netýká.

¹² Justýnu lze číst jako jednu z hlavních postav oranžového příběhu *Kobold. Přebytky lidí*. Více tento předpoklad rozebírám v kapitole 3.2.2 Kobold. Přebytky lidí. a 3.5.3.1 Feminizace chudoby.

¹³ Tuto část zde rozebírám dopodrobna záměrně, jelikož postava cikánečky úzce souvisí s oranžovou částí knihy *Kobold. Přebytky lidí*.

bude konečně vše v pořádku. Jelikož ale Hella nemá po propuštění kam jinam jít, její veškerý svět je vymezen skrze Kobolda, navrací se nakonec vždy k němu, kde se opět dostává pod jeho vliv. „*Hella se stala na Koboldovi patologicky závislou*“ (Denemarková, 2011: 60). Hella není svobodnou, rovnocennou osobou, ale sama sebe definuje skrze Koboldovy představy. Hella jeho slovům věří a ustavuje je za jedinou pravdu. Zároveň se čtenářům/kám poodkrývá určité specifikum domácího násilí. A sice velice blízký vztah dvou lidí, který je umocněn společnou výchovou dětí, sdíleným bydlením a domněle společným majetkem. Ve spojitosti s ekonomickou závislostí, již si násilník u oběti vynutí, velice omezenými sociálními vazbami a ztraceným sebevědomím, na jehož základě hledá oběť chybu pouze v sobě samé tak, jak to násilník zařídil, nemá oběť jiné východisko než se do násilnické „pasti“ *dobrovolně* vrátit (Ševčík, Špatenková, 2011: 92). V případě, že oběti domácího násilí prohlédnou dominantní roli partnera, jenž v rodině zastává normu a svou pozici upevňuje násilným chováním, a touží po tom od násilníka odejít, musí nezděka kdy čelit vyhrůžkám. Strach z toho, že násilník oběť připraví o děti, zabije se nebo zabije ji, často zabrání oběti udělat první krok k vlastnímu vysvobození (Bednářová a kol., 2009: 12).

Po celou dobu Juditinych retrospektivních vzpomínek se s ní setkáváme v její dospělosti, kdy se do Prahy vrací po delší době strávené v cizině. Ve Spojených státech se znovu vdala a porodila dceru. Ve svém manželství se však i Judita dostala do stejné pozice jako Hella – prožívala domácí psychické a fyzické násilí od svého manžela. „*Rána. Setřu krev z koutku úst. Olíznu prst. Je sladká. ‚Vezmi si mě.‘ ‚Zásnubní rituál už máme za sebou.‘ ‚Je mi to líto, promiň.‘*“ (Denemarková, 2011: 205). Jelikož chtěla uchránit svou dceru od situací, do kterých byla uvržena ve svém dětství ona, zanechala svou dceru napospas svému manželovi a utekla zpět do Koboldova města, do Prahy. „*Udělal jsem pro ni to nejlepší, co jsem udělat mohla. Odklidila jsem se jí z cesty*“ (Denemarková, 2011: 179). Zde při hledání nového domova zjišťuje, že Kobold a jeho chování, ač velmi bolestné, je pro ni stále bytostně přítomné, a nemůže se z něj jednoduše vyprostit. „*Celý život jsem ho milovala. Milovala jsem ho, protože jsem ho nikdy nechápala*“ (Denemarková, 2011: 181). Natolik ovlivnil její smýšlení a život, že Kobolda paradoxně postrádá.

Příběh *Kobold. Přebytky něhy*. končí objasněním toho, jak skončil osud Kobolda a Helly, které Judita od svého odchodu k doktoru Brodovi již neviděla. Judita se ještě za železnou oponou dozví o jejich neobjasněné smrti. Těla Kobolda a Helly jsou nalezena

utopená v řece. „...najdou kostru. Najdou drobné pařátky kolem krku vzosné sochy. Kostra sochu objímá“ (Denemarková, 2011: 220). Tím je zpečetěn již dřívější Juditin předpoklad, že jejich smrt nebyla náhodná. „Věděla jsem, že Kobold by nikdy do čističky vod nespádl. Byl největším odborníkem v zemi... Věděla jsem, že Hella (...) by do jeho loďky nikdy nesesdla. Vydrápala se do ní naposledy v den, kdy se naproti probouzel ještěř“ (Denemarková, 2011: 209). S Koboldem byla v loďce poprvé a naposledy při jejich vzájemném seznámení. Tehdy se Helle představil jako Michael. Čím více ho Hella poznávala, tím více dával najevo Michael své násilnické sklony, probouzel se v něm ještěř, a stal se Koboldem, neboli skřetem, kreaturou, monstrem (Denemarková, 2011: 10).

Při čtení modrého příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. se více než u jiných děl očekává osobitý přístup čtenáře či čtenářky, jelikož „vztah mezi tím, co říká mluvčí, a tím, co si myslí autorka, je vždy otázkou interpretace (čtenáře/ky – pozn. autorky)“ (Culler, 2015: 42). Tento příběh Radky Denemarkové má mnoho vrstev, které každý jedinec může, ale nemusí objevit. Interpretovat takové dílo znamená zohlednit i své zkušenosti coby čtenáře/ky, skrze něž získává interpretace textu svůj význam. V rámci své role vytvářím určité spojitosti, domněnky, do jaké míry budou má očekávání potvrzena.¹⁴ Příběh, jež jsem zde předestřela, je tedy zároveň vymezen mým „horizontem očekávání“ (Culler, 2015: 74). Ten je v mém případě determinován především feministickým kritickým pohledem, pomocí něhož čtu text tzv. proti srsti (Fetterley, 1978). Stavím se do pozice vzdorné čtenářky, jejíž snahou je číst text z kritického hlediska ale nezaujatě (Fetterley, 1978). V prozaické knize jsme naučeni/y sledovat základní dějovou linku, od níž se příběh může na určitou dobu odpoutat, ale zároveň je zde stále jistý předpoklad, že to s hlavním dějem nějakým způsobem souvisí. Tyto souvztažnosti obzvláště při čtení románu hledáme a velmi často i nacházíme, protože jsme tomu tak naučeni/y. Je to *logická* struktura románu, která nepostrádá hlavní argument, jež lze racionálně uchopit (Fetterley, 1978).

U díla Radky Denemarkové se na toto pravidlo nelze spolehnout a je důležité přistoupit na její hru, jelikož již tato absence přímočarého děje je součástí daného příběhu. Radka Denemarková v dílech *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. pracuje

---

¹⁴ Tzv. čtenářsky orientovaná teorie neboli reader-response criticism (Culler, 2015: 74)

s odlišným jazykem, na nějž čtenářstvo není uvyklé. Příběh nevyvstává z hlavní myšlenky, okolo níž je vytvořen děj. Naopak je v něm mnoho úvah, jež není jednoduché uchopit a předat (Cixous, 1975). Zároveň význam díla nezávisí do jisté míry na tom, co tím při psaní autorka zamýšlela, ale jak píše Jonathan Culler, význam je „zkušeností subjektu a zároveň vlastností textu. Je tím, čemu rozumíme, a zároveň tím, čemu se snažíme porozumět. Význam je ohraničen kontextem, ale kontext je bez hranic“ (Culler, 2015: 78). Význam díla nelze s konečnou platností určit, jelikož se o něm vždy dá diskutovat. Význam nemá hranice, je fluidní, mnohostranný stejně jako *Kobold. Přebytky něhy*. A záleží na každém jedinci, jak příběh do jisté míry pojme, jelikož „interpretovat nějaké dílo znamená vyprávět příběh čtení“ (Culler, 2015: 74).

2.2.2 Kobold. Přebytky lidí.

V oranžovém příběhu *Kobold. Přebytky lidí*. čtenáře/ky provází dějem postava Krvepolského, jež zde zastává roli vypravěče. Jeho stěžejní funkcí je především čtenářstvu děj popisovat, ale zároveň se ho určitým postranním způsobem účastní (Culler, 2015: 97). Krvepolský pracuje v pohřebním ústavu, kde připravuje zemřelé na jejich poslední cestu. Vybraná ženská mrtvá těla vyprovází svým vlastním způsobem. „*Než je nabalzamuju a poctím mužným darem... Po několika minutách odvážím mrtvé tělo. Kmitá v něm život... V tomto těle je mé sémě*“ (Denemarková, 2011: 23nn). Zmíněný muž bydlí naproti Justýně, již neustále sleduje skrz okno a touží být po jejím boku. Dělá vše pro to, aby se jí přiblížil. Pokládá jí dary přede dveře, spoří jí peníze, věnuje jí celý svůj majetek, aniž by o tom měla Justýna tušení. Justýna žije v nuzném jednopokojovém bytě s devíti malými dětmi – dvouletou Bobulkou, tříletou Broskvičkou, čtyřletým Knutítkem, pětiletým Kaštánkem, osmiletou Barvičkou, devítiletým Banánkem a stejně starým Brambůrkem, a nejstaršími syny, Burákem a Krahulíkem. Po smrti svého manžela na vše zůstala sama, celou rodinu zabezpečuje z nízkých dávek a tak je vděčná za každou menší hmotnou pomoc. Justýna však o dobročinnosti svého souseda nemá ponětí. Dárky, jež nachází v noci přede dveřmi, připisuje Haroldu Novákovi, vedoucímu sociálního odboru, v němž Justýna hledá svou spásu. „*Justýna zírá na šišku vysočiny, kterou Harold pomalu obejme a přejede všemi prsty tam a zpět. Justýna zírá na banány a hroznové víno. (...) Harold do Justýny vnikne zezadu*“ (Denemarková, 2011: 20). Harold Novák se neohlášeně objevuje před Justýninými dveřmi s potravinami, jež jsou pro Justýnu a její děti vzhledem k vysoké ceně vzácné, a očekává za to náležitou odměnu.

Harold využívá Justýninu těžkou životní situaci a své vysoké postavení na sociálním odboru ke svým soukromým návštěvám. Justýna ho naopak chápe jako svého ochránce a záchranu před možným odebráním jejích dětí. Avšak ve chvíli, kdy k Haroldovi Justýna projeví větší cit, ztrácí jeho ochranná křídla a je nucena čelit sama sociálním pracovním, jež hodnotí zázemí, které vytváří pro své děti, pouze z materiálního hlediska. Naopak čtenářstvu je ukázána nezaměnitelná láska, kterou je Justýna svým dětem schopna dát. Láska k dětem je dávana najevo v každodenních maličkostech jako při mytí dětí, „*V plastové vaničce omyje čtyři nejmenší. Pevně je obejmě ručníkem, políbí na čelo*“ (Denemarková, 2011: 33) nebo při jejich každodenním probouzení, „*Děti budí jedno po druhém. (...) Každé láskyplně obejmě a políbí na čelo a horkou tvář*“ (Denemarková, 2011: 37). Pro zbytek materiálně založené společnosti je Justýna a její rodina nepochopena a odsuzována na základě nuzných podmínek, v nichž žijí.¹⁵ Justýna je nucena bojovat o každodenní přežití, o uživení mnohačlenné rodiny z minimálních prostředků, ale i o uznání sebe samé, jelikož „*touha po uznání je základní lidskou potřebou*“ (Taylor, 2001: 42).

Je zde přítomna moc silnější většiny, jejímž prostřednictvím je konáno institucionální násilí na slabším jedinci. Je nám předkládána jakási prohra a pokořující skutečnost, že společnost místo podání pomocné ruky Justýně, člověku nacházejícím se v nouzi ne úplně vlastní vinou, podkopává její postavení v rodině i společnosti.¹⁶ Nakonec je Justýna nucena trpět ponižující návštěvy sociálních pracovníků, které ji doženou až na sociální odbor. Zde jí sdělí, že jí děti, její největší štěstí a smysl života, vzhledem k nevyhovujícímu prostředí odeberou. Justýna nepropadá panice a snaží se vymyslet, aby s dětmi i přes všechna úskalí zůstala. Přemýšlí, zda by jí nepomohl nějaký příbuzný, třeba její nikdy neviděný otec, Kobold, o němž letmá zmínka alespoň náznakem propojuje obě příběhové části Kobolda, *Přebytky něhy*. a *Přebytky lidí*.

Když to vypadá, že se na Justýnu usmálo štěstí a nalezne před domem darovanou velkou částku peněz, „*její úzkost je rozpuštěna. Vše se začíná v dobré obracet*“ (Denemarková, 2011: 88). Krvepolský i nadále plánuje požádat Justýnu o ruku a tajně skrze okno sleduje její radost z dárků, které jí tajně dává. Právě ty mu však

---

¹⁵ Této problematice se věnuji v kapitole 4.2.1 Rodina, základ státu.

¹⁶ Více je institucionální násilí rozpracováno v kapitole 3.5.3 Institucionální násilí.

v pohřebním ústavu, kde pracuje, způsobí nepříjemnosti, když se skrze exhumaci mrtvé, kterou Krvepolský připravoval, zjistí, že nemá oblečené nové šaty a lodičky, jeden z darů čekajících před Justýninými dveřmi. Postupně je zjištěno více nesrovnalostí s těly, jež připravoval Krvepolský, a o případ se začne zajímat policie. Jakmile začne ztrácet půdu pod nohama Krvepolský, jako by Justýnu opustil její anděl strážný. „*Justýna zadupe a oklepe na prahu snih. Nevšimne se pětice stínů, které s kanystry obíhají kolem. (...) Lehá si do semknuté náruče, k devíti jarním ústům. Bílý dům k ránu hoří. (...) Vnitřek je roztaven na beztvarou masu*“ (Denemarková, 2011: 98). Násilí z nenávisti plyne z předsudků a stereotypů o druhých, kteří/ré jsou podle vnějších znaků (primárně na první pohled viditelná jiná barva pleti) zařazeni/y do skupiny, již pachatel/ka vnímá negativně (In Iustitia, 2015: 15). Daní jedinci nezapadající do normy společnosti jsou násilně napadeni (nejedná se jen o fyzické útoky, ale se stejnou vážností je třeba přistupovat i ke slovním útokům či zastrašování) a je jim a i širšímu společenství dáno najevo, že takoví lidé do společnosti nepatří.¹⁷ Tyto skupiny lidí mají znevýhodněnou pozici ve společnosti na základě svého stigmatu, které je jim připsáno předsudky a stereotypy. Násilí z nenávisti plyne z intolerance vůči jinakosti, která je v České republice hluboce zakořeněná (In Iustitia, 2015: 15).¹⁸

Násilí z nenávisti, v tomto případě kvůli rasistické nesnášenlivosti k Romům/kám, je v příběhu nastíněno jen tak mimochodem. Explicitně není nikde řečeno, že by Justýna byla Romkou a ani není čtenář/ka jakkoli ujištěn/a, že se Justýna k romské identitě hlásí.¹⁹ Pro samotný příběh to není nikterak důležité, pouze to podtrhuje iracionálnost rasistické nesnášenlivosti. Na druhé straně si můžeme jen domýšlet, zda by se sociální pracovnice a úřady, které zastupují, chovaly k ovdovělé Justýně s devíti malými dětmi jinak, kdyby byla bílé barvy pleti.²⁰ Touto většinou společenskou představou musí čelit mnohým překážkám, které ji postupně vrhají do

---

¹⁷ Více se násilí z nenávisti věnuji v kapitole 4.2.2 Trest za jinakost.

¹⁸ Organizace In IUSTITIA se jako první v České republice cíleně zabývá násilím z nenávisti a pomáhá jeho obětem. Více informací viz www.in-ius.cz.

¹⁹ Že by mohla Justýna být romského etnika, je možné vydedukovat zejména na základě druhého příběhu *Kobold. Přebytky něhy.*, v němž porodí cikánečka Koboldovu dceru Justýnu, jak jsem nastínila v předešlé kapitole.

²⁰ Romové/Romky patří podle dat z roku 2014 do nejohroženější skupiny násilí z nenávisti (za rok 2014 bylo evidováno 86 incidentů z nenávisti, z toho 34 bylo motivováno romskou etnicitou). Být Romem/kou je spojeno s negativní konotací a nemožností být součástí *většinové* společnosti (In Iustitia, 2015: 15).

začarovaného kruhu. Justýna má od svého mladého věku postupně devět dětí a péče o ně pro ni znamená dlouhodobou rodičovskou, na níž je po smrti manžela plně odkázána na státní příspěvky. Po takto dlouhé době mimo pracovní trh, na němž je omezena už třídní, rasovou a genderovou diskriminací, je pro Justýnu velmi obtížné se na něm uplatnit. V důsledku velmi nízkých příjmů tak dochází k rozvoji chudoby, jež se přímo váže s nedostupností vhodného bydlení či nízkého vzdělání (Mareš, 1999: 55nn).²¹

Přestože jsou od sebe romány *Kobold. Přebytky něhy.* a *Přebytky lidí.* barevně (modrá a oranžová) a zrcadlově odděleny, po přečtení obou příběhů zjistíme, že jsou navzájem propojeny pomocí jednotlivých postav. Postava Kobolda je důležitou součástí modrého příběhu, kde zastupuje násilnického otce a manžela, ale objevuje se i v druhém příběhu. V oranžovém románu *Kobold. Přebytky lidí.* je Justýnou nikdy nepoznaným otcem, kterého si Justýna, dcera cikánečky a Kobolda, celý život idealizuje. Vidina Kobolda pro ni představuje jedinou naději, jež by jí mohla pomoci z její svízelné situace. Podobně dochází k letmému kontaktu i mezi Justýnou a její nevlastní sestrou Juditou, vypravěčkou modrého příběhu. Justýna se snaží nalézt svého otce a jejím jediným vodítkem je adresa, kde v tu dobu žije shodou okolností Judita. Krvepolský ji na adresu doprovází, „*Vchodové dveře jsou otevřené, vystoupáme vzhůru. (...) Zvoníme. Prst s okousaným nehtem drží na zvonku dlouho*“ (Denemarková, 2011: 40). Dveře bytu, v němž přemítá o svém složitém dětství Judita, zůstanou zavřené. „*Ozve se zvonek. (...) Podívám se rybím okem. Stojí tam cikánečka, kterou měl Kobold rád. Nezestárla. Jen zbělela. Stojí tam v modrých šatech. Neotevřu*“ (Denemarková, 2011: 217). Judita si Justýnu, svou nevlastní sestru, splete s cikánečkou, milenkou svého otce. Kdyby dveře otevřela, možná by byla ochotná Justýně finančně vypomoct a naopak společnost Justýny a jejích dětí by psychicky pomohl Juditě v její komplikované situaci. Postavy z jedné části příběhu se objevují alespoň v pozadí příběhu druhého jako v případě otce Krvepolského, jenž pracuje s Mladším bratrem Judity na hřbitově. Má stejnou tělesnou jinakost jako jeho syn, Krvepolský, „*Muž si klekne na kolena v obdélníku hrobu. Jazyk se vyvlékne ze sluje a v panice se provětrává*“ (Denemarková, 2011: 109). Naopak v červeném příběhu nalezneme o otci pouhou zmínku, „*... nesnesl pohled na podivuhodnou kojeneckou hmotu, o které tvrdili, že je jeho synem, nesnesl pohled do vlastního zrcadla, které rostlo. Viděl jsem ho sedmkrát, (...). Funebrák*“

---

²¹ Více o této problematice viz kapitola 3.5.3.1 Feminizace chudoby.

(Denemarková, 2011: 65).²² Pokud tedy čtenář/ka chce, může v příbězích nalézt určité souvztažnosti a nalézt propojení některých postav z modrého a červeného příběhu, čímž vznikne ucelený příběh začínající ze dvou konců.

Číst díla Radky Denemarkové znamená nemít jasný směr. Čtenář/ka nemá určené hranice, v nichž se v příběhu může pohybovat, kdy autor/ka do určité míry drží naši fantazii na uzdě (Cixous, 1975; Irigaray, 1977; Fetteley, 1978). Hlavní důraz je kladen na čtenáře/ku, který/á určuje obsah textu, jelikož „...celý text je psán navěky tady a teď“ (Barthes, 2006 [1967]: 76). Kdybychom vycházeli/y z toho, jak dané dílo vykládá sama autorka, bylo by psaní uzavřené na hlas osoby, která daný text vytvořila. Aby bylo umožněno zrození čtenáře/ky, je nutné obrazně usmrtit autora/ku (Barthes 2006 [1967]: 75nn). Hlavní příběh, jenž nás zasáhne nejvíce, který se nám vryje do paměti, si určujeme ve skutečnosti jen my sami/y. Pokud se čtenář/ka hlouběji nad oběma ději zamyslí, lze nalézt téma, které se proplétá celým příběhem knihy *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. Je to neustálý boj. Zápas o vydobytí si svého místa, postavení ve společnosti, ale i v rodině, kde většina lidí porozumění a bezpečí automaticky předpokládá. Každodenní boj o existenci, své identity a nezávislé svébytnosti. Neustálé zápolení o sebe samého/samu s ostatními, ale především pak se sebou samými. S tím vším souvisí násilí v mnoha podobách, kdy nejviditelnější a nejuchopitelnější v celém příběhu je to, které pácháme na těch slabších.

22

Více se tělesnou jinakostí postavy Krvepolského zabývám v kapitole 4.2.2 Trest za jinakost.

3 TEORETICKO – METODOLOGICKÁ ČÁST

3.1 Gender jako analytická kategorie

Jedním z nejdůležitějších analytických pojmů z hlediska feministické analýzy je gender neboli konstruovaná společenská kategorie. Pojem gender označuje „souhrn vlastností, rolí, vzorů chování i společenských pozic připisovaných ženám a mužům v té které společnosti“ (Kalnická, 2009: 8). V dané společnosti jsou utvářené postoje a modely chování, jež jsou od nás očekávány na základě našeho pohlaví, které je dichotomicky dělené typicky na mužské a ženské. Biologické pohlaví zde slouží jako základ pro společenský konstrukt genderu (Renzetti, Curran, 2003: 20). Nejsem tedy zastávkyní ani biologicky determinovaného pohlaví, na jehož nevyvratitelném základu dnešní společnost rozděluje dichotomicky na muže a ženy a na tomto základu jim kultura připisuje stereotypní vlastnosti a způsoby chování, jež od nich z biologické danosti očekávají. Závisle na tom si ale uvědomuji jistou problematičnost dělení pohlaví-gender, jež podobně jako žena-muž vytváří binární kategorie (Butler in Zábrowská, 2009: 24).²³ I v tomto případě jsem si tedy vědoma, že v podstatě neexistují esenciální identity či kategorie, ale vědomě jednám tak, jako kdyby v realitě byly přítomny (Barker, 2006: 180). Skrze dočasné využití strategického esencialismu (Spivak, 1993) je mi umožněno pojmenovat a popsat fenomény, na nichž tato diplomová práce stojí.

Ve své diplomové práci pracuji s kategoriemi, které lze z hlediska genderu označit za generalizující. Postavy z dvojrománu *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.*, Hellu, Juditu a Justýnu, propojují oba příběhy dohromady. Jsou ženami, jež si prožily různé formy násilí vykonané primárně muži. Tomu jsem v celé své diplomové práci přizpůsobila i jazyk. Pokud mluvím o oběti, myslím tím primárně ženskou oběť, a naopak pokud zmiňuji pachatele, mám v tom případě na mysli muže. Jsem si vědoma toho, že všechny formy násilí včetně sexuálního, které je stereotypně spojováno s ženskou slabostí či vyzývavostí, se mohou týkat i mužů. Ve skutečnosti existují i pachatelky, jež dokážou trýznit svou oběť stejně nemilosrdně jako kdokoli jiný

---

²³ Na tyto dvě kategorie, pohlaví a gender, nelze nahlížet jako na dvě nezávislé jednotky, jež na sebe vzájemně nepůsobí. Jelikož neexistuje biologické pohlaví, jež by zároveň nebylo ovlivněno kulturním vlivem, který se primárně přičítá vzniku genderu (Butler, 2003 [1990]: 189).

(Chomová, 2014: 15).²⁴ V modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. figuruje Koboldova matka, která především psychicky týrá svá vnoučata a snachu Hellu. Koboldova matka vidí rozdíl mezi vývojem Mladšího a Staršího. Starší začne dříve lézt, chodit, mluvit. Mladší není tak napřed a Koboldova matka, jejich babička, se k němu chová odměřeně. „*Snad nejni mentálně zavostalej. Vyděsí se Koboldova matka. Má divnej obličej. Šplouchá mu na maják. Jestli nejni posedlej zlým duchem.*“ (...) *Dloube do něj vařečkou*“ (Denemarková, 2011: 84). Koboldova matka je znechucená svým mladším vnukem a dává mu to patřičně najevo. Má strach, že nebude jako ostatní. „*Dotýká se ho co nejméně. Spát ho nechá na prostěradle v koupelně. Bez deky. Jídlo mu přiděluje jednou denně, Mladší má hlad*“ (Denemarková, 2011: 84). Koboldova matka trestá Mladšího za to, že se nevyvíjí stejně rychle jako jeho bratr. Týrá ho hladu, zimou i emocionálně. Postava Koboldovy matky v příběhu je spíše upozaděna, nicméně poukazuje na to, že násilné chování jsou schopné páchat i ženy a to nejen v sebeobraně (Špatenková in Ševčík, Špatenková, 2011: 66-70). S tímto vědomím, jak jsem již zmínila výše, je psána celá diplomová práce, nicméně většina obětí domácího násilí či útoků se sexuálním podtextem je páchána mužem na ženě a tak s tím budu i nadále pracovat.²⁵

Stejně tak vědomě pracuji v celé diplomové práci s konstruovanými kategoriemi, jež jsou závislé na sociálním, kulturním, politickém, etnickém, rasovém a dalším kontextu. Uvědomuji si rozličnost a odlišnost v rámci těchto kategorií a odmítám předpoklad, že jednotlivé kategorie mají neměnnou esenci, pomocí níž by mohly být chápány jako stálé podstaty (Barker, 2006: 46n). S kategoriemi (například muž/žena) a jednotlivými postavami analyzovaných děl pracuji jako s výtvoři genderové socializace a sociální konstrukce a nepovažuji je za pevně dané, neměnné a přirozeně ustanovené. Na druhou stranu s nimi je v příbězích *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. takto do určité míry zacházeno. Dochází tak k homogenizaci daných kategorií a jevů a následně

---

²⁴ Stejně tak je potřeba mít na vědomí, že se domácí násilí netýká pouze heterosexuálních párů, ale i neheterosexuálních. Podobně se násilí kvůli jiné identitě (např. sexuální) může týkat jedinců hlásící se k LGBT, kdy násilníkem/icí nemusí být jen partner/ka, ale můžou jí/m být rodiče, sourozenci a další členové/ky rodiny (Hunt, Špatenková in Ševčík, Špatenková, 2011: 111). Další často opomíjenou skupinou lidí, již jsou oběti, jsou senioři/rky a lidé s tělesnou/mentální jinakostí (Špatenková, Kasalická in Ševčík, Špatenková, 2011: 126).

²⁵ Více než 90 % obětí domácího násilí tvoří ženy a naopak většinu pachatelů tvoří muži (Kodyšová a kol., 2017: 6).

generalizaci společnosti pouze na univerzální skupinu mužů a žen. Jsem si vědoma toho, že je tímto způsobem zastírána diference ve společnosti a zároveň je tím nechtěně upevňována nastavená dichotomie. Nicméně k podložení argumentů je třeba těchto vědomě homogenních kategorií využít (Barker, 2006: 47).²⁶

3.2 Politika lokace

Poznatky vědeckého bádání není možné automaticky označit za fakticky dané. Objektivita, jež všemu přiřčenému přidává pravdivost a mocenské zviditelnění, ve skutečnosti neexistuje, jelikož „vědění je vždy relativní k určitým okolnostem“ (Code in Lorenz-Meyer, 2005: 76). Pokaždé je názor, který zastáváme, postaven na základech, jež předurčují náš pohled na věc (Lorenz-Meyer, 2005: 76). Podobně jako je historie příběhem Západu²⁷, jenž je v naší společnosti normativně ustaven²⁸, je i vědecká pravda chápána jako nadřazená a neotřesitelná (Haraway, 1991: 577). A naopak postavením se proti této časté zvyklosti a upozorněním na to, že nepovažuji svůj názor za univerzální, stavím se ke svému výzkumnému bádání zodpovědněji. Cvičení v sebereflexivitě by se mělo stát samozřejmou součástí vědeckého vzdělání (Lorenz-Meyer, 2005: 77).²⁹

Jelikož můj postoj není možné jednoduše izolovat od vlivu různých životních aspektů, nelze ho oddělit ani od osobních hodnot a zájmů, které mají specifické důsledky a proto je nutné svou pozici reflektovat (Lorenz-Meyer, 2005: 78). V tomto případě je pro můj výzkum nejpodstatnější fakt, že mi bylo umožněno studovat genderová studia, jež mi prostřednictvím přednášek, ale především zpřístupněním různých tematických textů a aktuálních konferencí změnila můj životní postoj. Toto studium mě uvrhlo do feministického diskurzu, z jehož pozice primárně na věci

---

²⁶ Využívám tzv. strategický esencialismus, který mi umožňuje v určité míře využívat kategorie, jež jsou esenciální. Důležité je si využití dočasné esencialistické pozice uvědomovat a stále ji reflektovat (Spivak in Parente-Čapková, 2005: 28n).

²⁷ Jsem si vědoma problematiky tohoto pojmu, který vytváří binární představu o světě, jež nadřazuje Západ nad zbytek společnosti, kterou nazýváme Východem, Orientem. Na tomto základě se formuje jedinečnost Západu a druhotnost Orientu (Said, 2008 [1978]: 14-17).

²⁸ Rok 1492 je v západní společnosti spojen s objevením Ameriky Kryštofem Kolumbem. Původní obyvatelé/ky Ameriky by to mohli/y pojmenovat spíše jako dobytí. Podrobněji se tématem zabývá například Tzvetan Todorov v knize s názvem *Dobytí Ameriky: problém toho druhého* (1996 [1982]).

²⁹ Jako první se věnovala místní a časové pozicionalitě Adrienne Rich, která své životní podmínky nevnímala jako samozřejmé. Uvědomovala si určitou privilegovanost a naopak marginalitu ve své společnosti, čemuž se věnovala v práci s názvem *Notes toward a Politics of Location* (Rich, 1984; Lorenz-Meyer, 2005: 78).

pohlížím, a skrze relevantní feministickou literaturu jsem ve svém názoru často utvrzována, jelikož naše vědění je „nevyhnutelně podmíněno ideologiemi a ‚teoriemi‘, skrze které pohlížíme na svět“ (Moya in Lorenz-Meyer, 2005: 88). Každou informaci prosejeme skrz určitá pravidla tak, aby bylo možné ji zasadit do námi přijatého diskurzu, řádu poznání (Foucault in Matonoha, 2005: 27). Neznamená to, že bych ostatní paradigmatu vědomě přehlížela, aniž by mě zajímal názor na věc z jiného stanoviska. Jen pokládám genderový diskurz za stěžejní, což může být z určitého hlediska chápáno zároveň jako limitující, jelikož „...lokace, ze které mluvíme, je místem, z něhož mohou být jiné hlasy, včetně hlasů uvnitř nás samotných, potlačeny“ (Lorenz-Meyer, 2005: 85).

Sandra Harding vyzývá vědce/kyně, aby před svým výzkumem reflektovali/y vlastní morální přesvědčení a zásady v socio-kulturním kontextu. Podle ní je nutná neustálá sebereflexe a uvědomění si co nejvíce aspektů, jež ovlivňují nás jako osobu, ale i směr, jakým se ve svém výzkumu ubíráme (Harding, 1991: 142n). Má nynější pozice je ovlivněna především socio-ekonomickým zázemím, do něhož jsem se narodila a díky němuž mi bylo umožněno své vzdělání rozvíjet. Přestože studuji genderová studia, i já se dopouštím stereotypních myšlenek. Přiznávám zde svou predikci, že na genderových studiích jsem z velké části proto, že jsem ženou, jež je v dominantně patriarchální společnosti nucena se pohybovat a chovat s velkými limity a toto jednání si zároveň uvědomuje.³⁰ Do určité míry mám větší předpoklad k tomu uvědomit si některé nerovnosti ve společnosti, stejně jako jsem schopna nevědomě přecházet nespravedlnosti, jež se mě bytostně nedotýkají, jelikož „...každá reflexivita je nezbytně jen částečná a zprostředkovaná“ (Lorenz-Meyer, 2005: 87). S tím souvisí i to, že se podle měřítek naší společnosti řadím ke společenské „elitní“ většině – jsem bílá, ekonomicky zajištěná heterosexuální žena žijící v demokratické zemi a studující vysokou školu.³¹ Být zařazena do této „normativní“ skupiny pro mě znamená určité usnadnění při projevu svého názoru a postoje, jež zastávám. S těmito výhodami je ale

---

³⁰ Pod pojmem patriarchát mám na mysli společenský systém, ve kterém mají muži všeobecně větší pravomoci než ženy. Ztotožňuji se s tvrzením Kate Millet, která definuje patriarchát jako „*instituci, pomocí které ženskou polovinu populace ovládá druhá, mužská polovina, při dodržování dvojího principu patriarchátu: muž bude ovládat ženu, starší muž mladšího.*“ (Millet 1998 [1949]: 74).

³¹ Prohlášením, že se řadím k většině, zneviditelňuji a homogenizuji marginalizované skupiny a jedince, a zároveň ustanovuji své postavení jako normativní a tedy hodnotnější, nadřazenější ostatním (Said, 2008 [1978], Okin, 1998).

nutné uvědomit si určité hranice, kterými je můj výzkum omezen.³² Svou pozornost zaměřuji především na koncepty násilí, v jejichž rámci dílo *Kobold*. analyzuji. Tím, že se zamyslím nad svou politikou lokací a pozastavím se tak nad vlastními privilegii a nevýhodami, vstupuji zároveň do konfrontace se svou zranitelností (Lorenz-Meyer, 2005: 82).

V rámci této diplomové práce se pohybuji v konstruktivistickém paradigmatu, pro něž je, jak jsem nastínila již na začátku této kapitoly, pojem objektivita relativní.³³ Můj pohled na svět je ovlivněn mnohými faktory, které z mého přístupu činí jen jednu z možností a nenárokuje si být tou jedinou možnou pravdou (Guba and Lincoln, 1994: 110n). Kategorie, s nimiž zde nevyhnutelně pracuji, považuji za konstruované z hlediska sociálního, politického, etnického/rasového, historického či kulturního. Způsoby, jakými se postavy v mnou analyzovaných dílech Radky Denemarkové chovají a jednají, neplynou z jejich biologické přirozenosti. Tento pozitivistický názor předpokládá, že rozdíly mezi muži a ženami jsou přirozené, svobodně se k nim ženy a muži na základě svého genderu hlásí a souzní tak s jejich přirozeností. V rámci pozitivistického paradigmatu existuje jedna realita, již poznáváme skrze daná, ověřitelná fakta a na jejichž základě vytváříme objektivní poznání (Guba and Lincoln, 1994: 109n). Já nicméně vycházím z konstruktivistického přesvědčení, že dané literární postavy jsou sociálními produkty, jež jsou na základě ne/dodržování genderových norem společenskou kontrolou nuceni/y zapadnout do jim předem připravených sociálních rolí. Pokud „neperformují“ svůj gender (Butler, 2003 [1990]), jsou ostatními odsouzeni/y za neplnění toho, co je v té které společnosti považováno za normativní. I Hella je svou tchyní obviněna, že neplní správně svou roli v okamžiku, kdy se psychicky zhroutí. Koboldova matka využije této situace a nechá Hellu okamžitě převést do psychiatrické léčebny. „*Odstraní smetí, zamete ji pod koberec. Co s bytostí, která není k užitku, co s bytostí, která nevaří knedlíky a nevytírá podlahu*“ (Denemarková, 2011: 158). Podle Koboldovy matky je žena, která neplní svou

---

³² Zároveň je potřeba si přiznat možnost, že mi některé výhody i nevýhody mohly zůstat skryty. Mohou existovat faktory, které díky tomuto neuvědomění nejsem sama schopna reflektovat (Lorenz-Meyer, 2005: 86n).

³³ Paradigma chápou jako ucelený soubor základních východisek, pohled na svět, který zastáváme. Jednotlivá paradigma jsou omezena vlastní ontologií, epistemologií a metodologií. V případě, že se vybranému názorovému systému zavážeme, můžeme skrze dané paradigma vést svou vědeckou činnost (Guba and Lincoln, 1994: 105).

předepsanou sociální roli, k ničemu a dává to najevo i svému synovi, jemuž vyčítá, že si Hellu vzal za ženu, „,na co ses ženíl, když ti ani nevyžehlí, no na co ses ženíl, ptám se tě““ (Denemarková, 2011: 83). Hella je tedy mimo jiné trestána za to, že neplní správně úkoly, které se od ní stereotypně plynoucí z genderu automaticky očekávají. S tím neodlučitelně souvisí i skutečnost, že považují za důležité rozlišovat pohlaví, jakožto biologickou danost, a gender, jenž je na jeho základě kulturně konstruován (Renzetti, Curran, 2003: 20).

Jak jsem již zmínila, stěžejním konceptem této diplomové práce bude násilí. Jedno z těch nejviditelnějších, které nechává šrámy na těle i duši, a zároveň očím ostatních nejskrytější je to, jež je pácháno za zavřenými dveřmi. I v románu Radky Denemarkové *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. je pro čtenáře/ky nejznatelnější teror v podobě domácího násilí. V rámci této diplomové práce se primárně zabývám násilím, jež je pácháno na ženách potažmo dětech. Jak jsem již zmínila výše, tyto postavy občasně homogenizují do skupiny, která má jedno společné – jsou pod patriarchální násilnou nadvládou.³⁴ V tomto případě se jedná o genderově podmíněné násilí, ale i další formy násilí, kterým se věnuji níže. Jeho příčiny je třeba vnímat intersekcionalně, kdy se mohou křížit různé kategorie nerovností jako je již zmíněný gender, ale i věk, socio-ekonomický status, etnicita/rasa, „zdraví“, kultura či sexualita. Kupříkladu pokud nahlédneme na situaci ovdovělé Justýny, samoživitelky devíti malých dětí, která se pohybuje na hranici chudoby a je odkázána na státní podporu, v jejíž získání má možná kvůli přiřknuté romské etnicitě více překážek než jiní/é, vidíme, že jediným předmětem její diskriminace není gender (byť může být hierarchicky výš než jiné znevýhodňující kategorie).

3.3 Feministická literární kritika, vzdorné a gynokritické čtení

Literatura jakožto „soubor textů, jež se vyznačují určitými estetickými hodnotami“ (Morris, 2000: 17) je prostředek, skrze nějž si myslíme, že jsme schopni/y lépe porozumět společenské realitě. Ve skutečnosti jsou „svět reality a svět jazyka navzájem odděleny propastí“ (Saussure in Morris, 2000: 116). Naše zkušenosti a pochopení smyslu života se pohybují v kulturních limitech. Není možné se jednoduše pohybovat

---

³⁴ Opět zdůrazňuji, že to neznamená, že bych si nebyla vědoma přítomnosti násilí, které je pácháno například na mužích (více např. Ševčík, Špatenková, 2011). Pouze se v rámci této práce zabývám násilím, jehož obětí jsou primárně ženy.

v prostoru nedotčeným kategoriemi naší kultury, jelikož „zkušenost je nestabilním konstruktem“ (Knotková-Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010: 9). Již znakové systémy, které používáme k pojmenování našich zkušeností a vidění světa, jsou hodnotově zatížené. Poznávacím nástrojem je jazyk, pomocí kterého nevědomě přijímáme, potvrzujeme a předáváme kulturní hodnoty, v nichž jsou obsažené sociální nerovnosti, a proto dochází touto cestou k jejich uznání jako obecně platných (Morris, 2000: 17nn). Literatura tak zastává v naší společnosti vlivnou kulturní doménu a tudíž je důležité se jí zevrubněji věnovat, protože „literatura je mluvní akt či textová událost, která vzbuzuje určitý druh pozornosti“ (Culler, 2015: 37).

Literaturu tedy nelze hodnotit pouze jako esteticky vyhlížející soubory textů, jelikož „literatura je politická“ (Fetterley, 1998 [1978]: 492). Nezastupuje univerzální pravdu, v níž absentuje autorova osobnost a subjektivní pohled, jak by se na první pohled mohlo zdát. Literatura skrze kanonická literární díla udržuje primárně androcentrickou realitu, na jejímž základu jsou předávány mužské zkušenosti a názory coby univerzální pohled na svět (Fetterley, 1998 [1978]: 492n). Slovy Pam Morris „mužská kulturní nadřazenost představuje normu“ (Morris, 2000: 27). Čtenářstvo je nuceno tuto životní představu sdílet a ztotožnit se s ní. U žen čtenářek je takto způsobeno rozštěpení identity, podvědomé přijímání patriarchálního pohledu a zažití určité formy bezmoci (Fetterley, 1998 [1978]: 492n; Bourdieu, 2000). Literatura má důležitý socializační charakter, jelikož jazyk je prostředek, skrze nějž se učíme myslet a chovat jako členové/ky dané kultury a zastávat pro nás předem připravené sociální role (Renzetti, Curran 2003: 174; Kynčlová, 2010: 91). I čtení literatury je androcentricky zatíženo. Kanonická díla zastoupená primárně spisovateli předkládala patriarchální pohled na ženství, s nímž se čtenářky skrze četbu ztotožňovaly a přebíraly ho, podpořeny celoživotní socializací, za normativní a pravdivý. Skrze jazyk a literaturu dochází k přijetí tohoto pohledu na ženu za vlastní, čímž je žena nucena se částečně odvrátit od sebe samé (Fetterley, 1998 [1978], xii; Morris, 2000: 42; Kynčlová, 2010: 92n).

Judith Fetterley svým textem *Introduction on the politics of literature* (1978) vyzývá k novému přístupu a přehodnocení literatury. Je nutné přijít s novým pohledem, jež autorka spatřuje ve feministické literární kritice, která tematizuje nejen systém vytváření kulturních hodnot skrze literaturu, ale i mocenského společenského systému

(Fetterley, 1998 [1978]: 497nn). Je potřeba automaticky nepodlehout názorům a systémům hodnot, jež jsou čtenářstvu nabízeny výhradně z androcentrického pohledu, ale naopak díla číst kritičtěji. Přistupovat k literárním dílům jako nezaujatí/é čtenáři/ky, kteří/ré se automaticky neztotožní s autorským pohledem, jenž čtenářům a čtenářkám neviditelně ukazuje cestu, jakou se mají dát (Morris, 2000: 42n). Feministická literární kritika naopak vyzývá ke způsobu čtení, jež se odpoutá od „emocionálního zabarvení jazyka a použité metaforiky“ (Morris, 2000: 43) a naopak ve čtení textů klade důraz na „vytváření protichůdných vypravěčských stanovisek“ (Morris, 2000: 43).

Přestože pracuji s díly, jež napsala žena spisovatelka, nelze očekávat, že „všechna díla napsaná ženami budou nezbytně nebo ze své podstaty vyjadřovat ‚ženský‘ pohled a ženské hodnoty“ (Morris, 2000: 12). Při čtení děl Radky Denemarkové je vhodné využít metodu vzdorného čtení (Fetterley, 1978), pomocí níž slepě nepřijmu hlavní hodnoty vyjádřené v dílech, jež zastupují jednotlivé postavy. Naopak se pokusím zaměřit na nejednoznačnosti a rozpory v textech (Morris, 2000: 47). Například jednoduše nepřistoupím na odsuzující pohled dcery Judity na svou matku Helle, kterou viní za vše, co se v domácnosti děje. Judita oproti Helle vidí jednoduché řešení – od násilného Kobolda odejít.³⁵ Juditino stanovisko je navíc umocněno tím, že je její pohled na věc čtenářstvu předkládán v první osobě, tudíž je daleko snazší se s tímto hlediskem nevědomě ztotožnit (Morris, 2000: 47). Zneviditelnění násilníka a obvinění oběti z jejího pasivního chování je jedním ze stereotypních představ, jak domácí násilí vyřešit. Zároveň se celospolečenský problém dostává do individuální roviny dané osoby, na níž je pácháno domácí násilí (Jones, 1998: 11). Kobold svým psychickým nátlakem, ponižováním a zesměšňováním vnukne Helle pocit, že bez Kobolda není schopna žít. Zároveň je Helle Koboldem zakázáno najít si placenou práci a tudíž je odstřižena z veřejného života, v němž by si mohla vytvořit záchranné sociální kontakty. Společným hlasem Kobolda a své tchyně je utvrzována ve své neschopnosti a nesamostatnosti, čemuž Hella rychle podlehne. Na druhé straně je nutné reflektovat i Juditin postoj, jelikož i ten je z velké části zformován Koboldem. Ten nepřipustí, aby měla Hella spojence/kyni, a proto pomocí cukru a biče dostane Juditu na svou stranu. Mým cílem je literární dílo číst tzv. proti srsti, automaticky nezaujmout jasné stanovisko a „odolat tak interpelační síle vypravěčského úhlu“ (Morris, 2000: 47).

---

³⁵ Více se tomuto pohledu věnuji v kapitole 4.1.3 Může za to Hella.

Metoda vzdorného čtení (Fetterley, 1978) nabízí alternativní způsob čtení. Touto metodou není podpořeno univerzální čtení děl, které „ve skutečnosti popisuje pouze mužské vnímání, zkušenosti, prožitky a volby, a tak vlastně zkresluje společenský a osobní kontext, v němž literatura vzniká a v němž je čtena“ (Showalter, 1998 [1979]: 214).³⁶ Naopak mi je nápomocna v pochopení textu a „probouzí ve (mně – pozn. autorky) povědomí o významnosti kódů závislých na pohlaví“ (Showalter, 1998 [1979]: 216). Jednotlivé postavy zastávají v dílech odlišné postoje ke společenským normám – Kobold se s nimi ztotožňuje do takové míry, do jaké je to pro něj výhodné, Hella s Juditou se jim podřizují a Justýna si uvědomuje jejich nespravedlnost a nemožnost, jakkoli proti nim bojovat (Culler, 2015: 122). Čtenářstvu je skrze jednotlivé pohledy nabízena konfrontace společenských norem a její kritiky. A skrze identifikace s jednotlivými postavami dochází k tomu, že „romány jsou mocným prostředkem k internalizaci společenských norem“ (Culler, 2015: 103). V této návaznosti se pokusím o dekonstrukci jednotlivých postav a společenského postoje, jež v daném díle zastávají, a zároveň neopomenout politický kontext literatury, na jehož základě jednotlivé postavy mohou zastávat přednastavené ideologické stanovisko. Pomocí nového způsobu čtení lze nabourat automatické přijímání stereotypních myšlenek, jež jsou literárními díly často podpořeny (Fetterley, 1998 [1978]: 498n; Morris, 2000: 47n).

3.4 Styl Radky Denemarkové

U literárního stylu Radky Denemarkové je nutné se na okamžik pozastavit, jelikož způsob, jakým je kniha napsaná, je charakteristickým pilířem celého díla *Kobold. Přebytky lidí. Přebytky něhy*. Autorka si k zhmotnění silných celospolečenských témat jako je domácí násilí či feminizace chudoby propůjčila styl tzv. „ženského psaní“ neboli *l'écriture feminine*, které je neoddělitelně spjato se jmény autorek Héléne Cixous nebo Luce Irigaray. „Ženské psaní“ lze nazvat politickým protestem jak po obsahové, tak formální stránce proti jazykovému diskurzu, který se jeví jako jediný možný. Jazyk, jež „ženské psaní“ využívá, není plochý, jednovýznamový, ale naopak velice barvitý, nejednoznačný co do významů a tudíž velice hravý (Knotková-Čapková, Matonoňová, Kynčlová, 2010: 16). V knize *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*, autorka využívá

---

³⁶ Orig. „Too many literary abstractions which claim to be universal have in fact described only male perceptions, experiences; and options, and have falsified the social and personal contexts in which literature is produced and consumed“ (Showalter, 1979). V českém překladu je slovo „male“ přeloženo jako „mužské“. V mém kontextu by bylo vhodnější použít spíše slovo patriarchální či androcentrické.

neologismů a hrátek s textem, jež ozvláštňují celý text. Některé odstavce Radka Denemarková dokresluje jakousi říkankou, často v němčině. Jako v případě, kdy tvoří odstavec věta „*Hella miluje Kobolda*“ (Denemarková, 2011: 104), a to je doplněno slovy v kurzívě, „*lieber Michael/ ich kann nicht mehr*“ (Denemarková, 2011: 104).³⁷ Tento dovětek dokresluje hlavní sdělení, a sice že Hella Kobolda miluje. Tedy spíše Michaela, do něhož se v mládí zamilovala. Pro blízké okolí je však rodinná situace k nesnesení.

Využití heterogenní styl „ženského psaní“ zapadá do celého konceptu knihy, v níž vnímám jako hlavní hrdiny/ky právě ženy (ačkoli mužští protagonisté sehrávají v jejich životech zásadní role), jež prožívají násilí ze strany partnera nebo otce v případě Helly a Judity v modrém příběhu, či otřesné životní podmínky a využívání osobou zastávající státní moc v případě hlavní protagonistky oranžového příběhu, Justýny. Zmíněné celospolečenské problémy v podobě domácího násilí a feminizace chudoby se ve velké většině týkají právě žen, jelikož zastávají většinu v ohrožených cílových skupinách (Budinová, 2012: 15; Kodyšová a kol., 2017: 6). Nicméně stejně jako je stále potřeba zdůrazňovat, že se domácí násilí netýká pouze žen potažmo jejich dětí, je nutné „ženské psaní“ nespojovat pouze s ženskými autorkami. Podobně nelze všechny texty napsané ženskými autorkami považovat za vyhraňující se logice falogocentrického řádu (Matonoha, 2008: 91). Tento styl psaní není přímo závislý na pohlavní identitě spisovatele/ky, ale spíše stojí na základě subjektivně žitého genderu a způsobu, jakým daný člověk přistupuje k jazyku, naraci a diskurzivním strukturám, jež v tu chvíli převládají (Matonoha, 2008: 12, 124).³⁸ „Ženské psaní“ přichází se snahou o nový jazykový systém, nový řád, který by nestál na základu patriarchální racionality (Saussure in Morris, 2000: 115nn; Irigaray in Morris, 2000: 130; Cixous, 1995 [1975]). Abych lépe dokázala uchopit termín „ženského psaní“, pozastavím se nejprve u stejně důležitého termínu falogocentrismus, od jehož binární logiky a jediné pravdy se „ženského psaní“ snaží oprostit (Derrida in Morris, 2000: 131n).

---

³⁷ Lze volně přeložit jako „*raději Michaela/ už nemohu*“.

³⁸ Při použití termínu „ženského psaní“ použiji v celé diplomové práci daný pojem v uvozovkách stejně jako Jan Matonoha (Matonoha, 2008). Termínem *l'écriture féminine* označuji původní termín „ženského psaní“, s nímž pracuje například Hélène Cixous či Luce Irigaray.

3.4.1 Falogocentrismus

Abychom pochopili v plném znění literární styl, který je pro Radku Denemarkovou a *Kobolda. Přebytky lidí. Přebytky něhy*, tak typický, je nutné vysvětlit, co to je falogocentrismus.³⁹

Tento termín lze v širším hledisku popsat jako „(...) v naší kultuře převládající typ myšlení založený na reduktivním zvládnání nejednoznačné reality prostřednictvím konceptuálního systému jednoduchých binárních opozic“ (Matonoha, 2008: 84). Jinými slovy existuje zde převládající diskurz coby všudypřítomný řád, v němž je obsažen komplex implicitních pravidel, jež nás jako jedince omezují, řídí a navádějí na vhodné struktury našeho vědění (Matonoha, 2008: 28). Jan Matonoha vychází z myšlenek Michela Foucaulta, který se ve svých dílech zabýval pojmy jako diskurz, subjekt, legitimizované vědění a s tím vším související moc. Foucault poukázal na to, jakými způsoby se z lidské bytosti stává subjekt.⁴⁰ V důsledku objektivizace subjektu dochází k přesvědčení jedince v jeho individualitu a s tím související svobodu volby. Svobodný prostor, v jehož rámci se sami/y rozhodujeme, je předpokladem pro nad námi vykonávanou moc. Současně se ale i my, individua, podílíme na mocenském diskurzu, který nekriticky přijímáme a následně nevědomě posilujeme (Foucault, 2003 [1966]: 210-218). Limity diskurzu, v rámci nichž je nám umožněno přemýšlet, nás následně omezují v naší promluvě, jelikož „naše mluvení legitimizuje, a zároveň nám tímtož pohybem něco říci znemožňuje“ (Matonoha, 2008: 28).

Jan Matonoha práci diskurzu vystihuje jednoduchým výrokem: „kdekoli nemůže kdykoli jakkoli mluvit o čemkoli“ (Matonoha, 2008: 28). Autor klade důraz v případě ozřejmění podstaty falogocentrismu na dva důležité body. Zaprvé zdůrazňuje, že „(...) falogocentrismus charakterizuje tendence vnutit kontrolu svému okolí, své identitě a subjektivitě, vnutit ji textu, jež píšeme (aniž bychom věnovali/y pozornost tomu, co vše

---

³⁹ Základ pojmu falogocentrismus lze spatřit v Derridově termínu falocentrismus, který vznikl spojením logocentrismu, víry v jednotný smysl, a primárního postavení řádu (Matonoha, 2008: 84; Morris, 2000: 131). Slovy Jana Matonohy „Pojem falocentrismus obecně označuje (z hlediska feminismu problematickou) tendenci naší kultury organizovat svou strukturu okolo logiky a autority řádu coby privilegovaného označujícího. Pro Luce Irigaray se falocentrismus vyskytuje všude tam, kde jsou dvě sexuální, jazykové a epistemologické symetrie reprezentovány pouze logikou jednou.“ (Matonoha, 2008: 85nn).

⁴⁰ Tzv. objektivizace subjektu probíhá v rámci tří modů – 1. Skrze soustavy poznání, 2. „praktiky dělení“ a 3. Tím, jakým způsobem se člověk internalizuje (Foucault, 2003 [1966]: 195n).

v textu píše za nás), vnutit ji realitě, kterou diskurzivně zpracováváme a konceptualizujeme a v závislosti na těchto konceptualizacích, které realitě vnucujeme, resp. v prolnutí s těmito konceptualizacemi ji pak dále materiálně přetváříme“ (Matonoha, 2008: 89). Druhým neméně důležitým bodem falogocentrismu je určitá nereflexivnost a neuvědomění si omezených podmínek a předem vytyčených možností našeho bytí. Nekriticky a nevědomě přijímáme určitý druh „kontroly“ nad naším jednáním, činy, jimž předcházejí myšlenky a užití jazyka (Matonoha, 2008: 89).

Zmíněná kontrola nemá popsatelnou základnu, centrální institucionalizované zdroje, na něž bychom mohli/y mocenskou zodpovědnost přenést. Síla moci diskurzu spočívá v tom, že „(...) přichází zespod, je vytvářena participací všech účastníků, jejichž konsensus získává automaticky bez jakéhokoli explicitního přitakání“ (Matonoha, 2008: 48). Již skrze jazyk, jež využíváme v každodenní promluvě, participujeme na udržení a posílení diskurzivní moci, která nám zároveň určuje prostor, který vymezuje naše bytí. V tomto smyslu jsme oběťmi i násilníky/icemi zároveň, jelikož se „nevyhnutelně moci podrobujeme participující na ní každou svou promluvou; zároveň moc nevyhnutelně vykonáváme nad předmětem svého vypovídání“ (Matonoha, 2008: 48n). Mocenský diskurz nám „nenásilnou“ cestou nabízí jediný správný směr, kterým se vydat, a navrhuje vymezený rámec myšlení, jež při poznání máme využít. Zároveň tímto způsobem dochází k tomu, že jsou nám zneviditelněny „(...) odlišné možnosti konceptualizace objektu, a zároveň takticky vymazává genealogii svého vývoje, tj. procesu ustavování sebe samé i předmětu své kompetence...“ (Matonoha, 2008: 49).

Metaforicky bychom mocenský diskurz, falogocentrismus, mohli/y připodobnit k domácímu násilí a situaci v modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. Obětím domácího násilí se násilné chování a jednání stává jakousi normou a považují to za každodenní součást svého života. Nenahlíží na danou skutečnost jako na něco abnormálního, čemu by měli/y přikládat sebevětší význam (Machalová, 2014: 67). Jako když Kobold Hellu zbije tak, že je několik dní schopná jen ležet ve špajzu, aby ji Kobold neviděl. Musí se o ni starat její děti, protože podle Helly není potřeba volat záchrannou službu. Nejstarší dcera Judita zastoupí Hellu v její roli a uvaří oběd. „*Kobold přichází z práce, (...), uvařím, jako by se nic nestalo, jako by ji předešlý den nezmlátil. Hella leží nedaleko, za dveřmi. My předstíráme, že se nic neděje, že je*

všechno v pořádku“ (Denemarková, 2011: 210). Podobně jako lidé přijímají mocenský diskurz nekriticky s představou, že naše rozhodování závisí pouze na nás samotných a našich limitech, i oběti (dočasně) přijímají domácí násilí jako něco „přirozeného“. Po několika dnech, kdy je Hella Koboldem zbita a nemůže se poté kvůli fyzickému násilí téměř hýbat, funguje *normálně*. „*A jednoho dne nám zase nandává do talířů sousta. Klade je do talíře i jemu, jako by se nic nestalo, jako by se předtím nikdy nic nestalo, nikdy nic. Nikdy se o tom nemluví, nikdy nic*“ (Denemarková, 2011: 210). Hella tento způsob života částečně nekriticky přijímá, považuje ho za normální a v případě fyzických trestů za nesplnění podmínek, které Kobold přikázal, je Hella vnímá jako spravedlivé, jelikož Kobolda neuposlechla. Primárně hledá chybu sama v sobě a svém nevhodném chování. Naopak Kobold by v modrém příběhu představoval právě mocenský diskurz, který diktuje podmínky ostatním členům domácnosti i skrze psychické týrání a emocionální vydírání. Děti bych zde přirovnala k „ženskému psaní“. Děti Kobolda a Helly, které přihlížejí tyranství svého otce a pravidelně se stávají terčem jeho agrese, si jsou stejně jako *l'écriture feminine* vědomy toho, že z pravidel domácnosti a řádu nastaveného Koboldem nemohou zcela vystoupit. Zároveň si postupem času nicméně uvědomují, že moc Kobolda není jejich jediná možná volba. Čím jsou větší, tím se více vyhrazují vůči jeho chování a způsobu, jakým funguje jejich společná domácnost. „*Starší dává světu najevo, že pokud nebudou přijati s bratrem takoví, jací jsou, nebudou na oplátku oni stát o tento svět. Který pro ně nemá vyšších úkolů. Než urvat kus žvance*“ (Denemarková, 2011: 90). Především Starší přestává postupně hrát hru svého otce na šťastnou a normální rodinu a definitivně se osvobodí z jeho spárů tím, že emigruje.

„Ženské psaní“ nepředstavuje opak falogocentrického diskurzu, jakousi pozitivní verzi té negativní, spíše se snaží oprostít se z binárního myšlení, které je typické právě pro falogocentrismus.⁴¹ Na tuto skutečnost upozorňuje například Luce Irigaray, jež ji pojmenovává jako „logika stejného“⁴², v jejímž rámci je společnost

---

⁴¹ Přestože Hélène Cixous ve své práci „Smích Medúzy“ (1975) v té době ženy spíše vybízí k tomu, aby našly svou pozitivní identitu, která je spojená s jejich ženstvím. Dosavadní falocentrismus, vůči kterému vymezuje „ženské psaní“, vnímá silně negativně jako něco, co nás násilně brzdí v rozkvětu (Cixous, 1995 [1975]; Morris, 2000: 134). Nicméně i ona odmítá možnost pozitivně vymezit termín „ženské psaní“ (Matonoha, 2008: 102).

⁴² Orig. logic of sameness (Irigaray, 1985).

tvořena muži a ženami, dvěma specifickými genderovými entitami, kde „měřítkem všeho je muž“ (Irigaray in Morris, 2000: 128). Přičemž na ženu není nahlíženo jako na autonomní entitu, ale je pouhou negací té mužské.⁴³ Luce Irigaray, podobně jako Hélène Cixous, vychází z Freudovy psychoanalýzy a Lacanovy interpretace Freuda, a zároveň se vůči Freudovi vymezuje. Freudova teorie stručně stojí na přesvědčení, že normou je muž a jeho prožitek, od něhož je odvozena žena jako méněcenná replika muže bez falu (Morris, 2000: 111n). S touto kritikou souvisí i převratná myšlenka Simone de Beauvoir, na niž poukazuje ve svém díle *Druhé pohlaví* (1949), že ženy přijaly automaticky svou druhost a tím potvrdily své místo v sociálním řádu. Muž je oproti tomu normou, vůči níž je žena tvořena jako negativní protějšek (Beauvoir, 1967 [1949]; Beauvoir in Havelková, 2004: 176; Beauvoir in Morris, 2000: 129). Tuto druhost vidí i Hélène Cixous a sice, „pokud má žena nějaké já, které ji charakterizuje, je to paradoxně její schopnost vzdát se nezištně sebe samé: nekonečné tělo, „bez konce““ (Cixous in Morris, 2000: 134). Hélène Cixous do jisté míry převrací argumentaci Freuda a je přesvědčena, že absence falu osvobozuje ženu od kastracní úzkosti, což jí otevírá „prostor svobodného pohybu po zmíněném poli heterogenity a multiplicit konceptů, hodnot a subjektivních pozic“ (Matonoha, 2008: 102), které jsou pro *l'écriture féminine* charakteristické.

Z důvodu vymanění se z tohoto způsobu myšlení Jan Matonoha pojmenovává „ženské psaní“ jako psaní vně falogocentrismu. Jelikož falogocentrismus představuje diskurz, jež není možné plně opustit „Ženské psaní“ se pohybuje *pouze* vně. Není možné se od něj naprosto oprostit, jelikož objekt našeho bádání je již „korelátem určité diskurzivní formace, je vždy nevyhnutelně „obětí“ určitého epistemického násilí, je podroben moci, která je vykonávána nad ním – ale stejně tak nad tím, kdo onu moc používá“ (Matonoha, 2008: 50). Předměty našeho uvažování jsou nám zpřístupněny skrze diskurzivně zatížený jazyk, jenž tvaruje, jak daným pojmům rozumíme (Matonoha, 2008: 35). Patriarchální ideologie prosakuje do našeho systému významů, pomocí něhož se ženy nemohou svobodně vyjádřit, jelikož jsou nuceny používat jazyk, který jim byl násilně přidělen (Morris, 2000: 128). Cílem „ženského psaní“ není boj s falogocentrismem, v jehož rámci by uvažoval stejným logickým způsobem, ale spíše

---

⁴³ Mužská entita je A a ženská entita je A-, nikoli B (Grosz in Morris, 2000: 129). V takovém případě ale opět výsadní první místo nepatří ženě, která je až druhá.

„se pokouší situovat vně sféry falogocentrismu, do jeho vnějšku, který nemá, jak poznamenává Foucault, „žádnou esenci, nemůže se ukázat jako pozitivní přítomnost““ (Foucault, 2003 [1966]: 47), do vnějšku, v jehož rámci procesuálně (...) podryvá logiku své vlastní výstavby a identity“ (Matonoha, 2008: 57n). V situaci, kdy není možné z jazyka vystoupit, je možné mu protičeřit, rozehrát ho, konfrontovat různé jeho formy, žánry a diskurzy. Na základě imitace nastoleného diskurzu se nám zpřístupní jeho hranice, neshody a nesoulad, z nichž se rodí a čerpá „ženské psaní“ (Matonoha, 2008: 153n).

3.4.2 „Ženské psaní“

Jak již jsem nastínila výše, k této vizi nového jazyka nevyhnutelně patří hlavní protagonistky „ženského psaní“ neboli *l'écriture feminine*, francouzské poststrukturalistky Hélène Cixous a Luce Irigaray, jež svými manifestujícími díly vybízají ženy, aby „se napsaly“ (Cixous, 1995 [1975], Irigaray, 1985 [1977]). Obě poukazují na to, že ženy a jejich projev je uvězněn v samotném symbolickém řádu, skrze nějž myslíme, a jehož největší problém je, že je falocentrický (Morris, 2000: 128). Hélène Cixous dekonstruuje normativní symbolický řád jako falocentrický, čímž vysvětluje „ženský“ způsob psaní – *l'écriture feminine* – jako nástroj k vysvobození ženy ze spárů patriarchální nadvlády a její pasivní role v ní. „Ženský“ způsob psaní by měl vycházet z jiného symbolického řádu, než z toho, který je v naší společnosti vnímán jako jediný možný. Jednou z cest, jak rozložit logiku falogocentrismu zevnitř, je snaha „ženského psaní“ distancovat se od myšlení na základě binárních dichotomií a naopak nabídnout možnost pracovat s heterogonií a pluralitou hodnot a identit (Matonoha, 2008: 102).⁴⁴

Za stěžejní bod ženského psaní je považována práce Hélène Cixous *Smích Medúzy* (1975), v níž ostatní ženy vyzývá k objevení své pravé ženské identity a ztělesnění „ženského“ způsobu psaní. Podle autorky není možné teoreticky vymezit „ženské psaní“, „neboť nikdy nebude možné vytvořit teorii praxe, uzavřít ji, zakódovat ji; to však neznamená, že praxe neexistuje. Ale znamená to, že praxe bude vždy přesahovat diskurs, který reaguje na falocentrický systém...“ (Cixous, 1995[1975]: 15).

---

⁴⁴ Více se „ženskému psaní“ věnuji v kapitole 4.1.1 Kobold – Voda – Hella.

Popsat teoretickou rovinu „ženského psaní“ je podle Héléne Cixous podřízení se danému systému, který stojí na teoretických podložích, k jejichž vysvětlení jsou použity nástroje falocentrického systému.

Podobně vidí nebezpečí ve snaze pojmenovat a tedy vymezit diskutovanou realitu Toril Moi. Přestože považuje za důležité vytvořit vlastní diskurz, který by nepodléhal logice falogocentrismu, upozorňuje na to, že „Pojmenovávání je nejenom aktem moci (...); odhaduje také touhu regulovat a organizovat realitu podle jednoznačně definovaných kategorií“ (Moi, 1985: 160; Moi in Matonoha, 2008: 98). Potřeba organizovat vše do předem připravených kategorií je připisována logice falocentrického diskurzu, jenž ignoruje fakt, že existují i takové jevy, které do daných kategorií jednoduše nepasují (Ruthven in Matonoha, 2008: 98n). V podstatě na podobném argumentu staví i Jan Matonoha, když „ženské psaní“ nestaví na ženské zkušenosti, jelikož „ženská zkušenost“ je vždy již kulturně určena“ (Rippl in Matonoha, 2008: 56; Scott, 1991), ale spíše na jazyku, pomocí něhož teprve k určité zkušenosti můžeme dojít, neboť „nemáme žádnou dostupnou zkušenost mimo rámce jazyka“ (Matonoha, 2008: 56). V naší mysli jsou vytvářeny pojmy, které fungují jako systémy mentálních reprezentací, jež třídí a organizují svět do smysluplných kategorií. Známe-li pojem něčeho, můžeme říci, že známe význam dané věci. Pomocí jazyka, který sdílíme s ostatními, interpretujeme stejným způsobem znaky, a tudíž čteme „správně“ dané významy (Hall, 2003: 16-18).

Záměrem alternativy k falogocentrickému jazyku, který by ženu osvobodil od nastoleného symbolického řádu a umožnil by jí „napsat samu sebe“, spočívá primárně v rozboření jediné existující pravdy, jednotného subjektivního „já“, ve slovních hříčkách a rozkladu syntaxe (Morris: 2000: 143). Styl Radky Denemarkové lze uvést například scénou, kdy Hella po hodině s doktorem Brodem nejde rovnou domů, ale jde se podívat na Kamenný most. Dívá se z mostu na řeku, na níž se něco děje, „*Vidí kymácivé lodičky spouštěné ze břehu. Lodičky vyřezané z kůry. V nich mužičky, v uniformách. S vesly, jak halekají a prorážejí tenkou vrstvou. Vláščité trhliny, probuzené ze sna, pádí ledovou plochou. Pod ledem si někdo pohrává, baví se tím, že nůž s ostrím zdvihne, v hlubině nastartuje a sviští a nožem led krájí a porcuje, led křupe jak rozlomená dužina melounu*“ (Denemarková, 2011: 20). Autorčin jazyk je silně metaforický, v jehož konečném smyslu se čtenář/ka lehce ztratí. „*Hella se naklání přes*

kamenný okraj, (...), svědkyně mimořádného, její život se také stává mimořádným, ona bude malovat nebo psát nebo léčit a učit, jako otec, dnešní den určitě znamená, život je krásný, pane“ (Denemarková, 2011: 20). Hella je na mostu ještě plná očekávání. Má svobodu, v níž se pohybuje a může si vybrat z mnoha možností. V dané scéně je stěžejní, že muži na lodi nakonec z vody vyloví topícího se Kobolda. Ten někdo, kdo si pod ledem hraje s nožem a led porcuje, může být tedy právě Kobold, který zničí dosavadní plány sebevědomé Helly. Ničí pevný led, na kterém stojí Hellina jistota v sebe samu.

Již Héléne Cixous a Luce Irigaray si uvědomovaly nereálnost vytvořit naprosto odlišný jazyk, který by nahradil ten falocentrický. Jak podotýká Luce Irigaray, „Nejde o to tento řád zvrátit za účelem jeho nahrazení – to by ve svém důsledku k ničemu nevedlo-, ale za účelem jeho narušení a změny provedené ‚z vnějšku‘, který falocentrickému řádu alespoň zčásti nepodléhá“ (Irigaray in Morris, 2000: 143). *Pouhým* nahrazením by nedošlo k zamýšlenému narušení struktur, na jejichž základě společnost funguje. Pouze by byl dominantní mocenský systém nahrazen jiným. Nicméně „ženskému psaní“ jde především o rozboření systému, jenž funguje pouze na základě „výlučně ‚maskulinních‘ kritérií (...) falocentrického řádu“ (Irigaray in Morris, 2000: 143). Radka Denemarková sestavuje věty ze slov, které k sobě na první pohled „nepasují“, neboli nečekali/y bychom je v tomto spojení. „*Hektolitry příběhů natěsnat do hlavy, litry slov vylévat ze škopíku, hektolitry nepřetržitě vlévané trychtýřem“* (Denemarková, 2011: 47). Takový způsob psaní vytváří heterogenost, rozmanitost, fantazii. Jako v tomto případě, kdy dospělá Judita vzpomíná na své dětství s Koboldem a Hellou. „*Moje hlava. Napěchovaná. Udusaná zemina, kde se semínko neuchytí. Tlaku ulevím. Slisované plátky z mysli vysunu teplé, housky z pekárny, obtisknu je na papír. Slisované historky vyškubnu z mysli pinzetou. Stríbržité plátky staniolu pošlu po proudu. Jako listy z javoru. Ať si je voda odnese“* (Denemarková, 2011: 47). Radka Denemarková si s jazykem hraje. Čtenář/ka má ze samotného čtení požitek, jelikož je mnohovrstevnatý a fluidní.

Pro „ženské psaní“ je hlavní důraz kladen na jazyk, jež spatřuje jako zprostředkovatele našeho myšlení, zkušeností a tělesnosti. Neodmítá falogocentrický jazyk, ale spíše hledá jeho limity a hranice, které vymezují artikulační roli jazyka. „Ženské psaní“ se nesnaží skrýt svou konstruovanost, na které stojí, ale naopak na ní

staví. Podstatou není ani tak výsledný narativ, jako spíše „textově zaznamenaná zkušenost zápasu o toto nesnadné postižení reality světa a svého Já“ (Matonoha, 2008: 152). Jednou z důležitých charakteristik „ženského psaní“ je důraz na samotný proces tvoření textu, samotnou materiální stránku textu. „Ženské psaní“ se nesnaží vytvořit a definovat autentický „ženský“ jazyk, jenž by byl vůči tomu falogocentrickému pozitivně vymezen, ale jde o to „promlouvat skrze trhliny, skrze parodické persifláže dominantního diskurzu“ (Matonoha, 2008: 153). Skrze trhliny promlouvá i Radka Denemarková jako například tehdy, kdy se Hella rozhodne jít se svými dětmi místo domů na kamenný most. „Zamíří k mostu. Z několikastránkového dopisu skládá u zábradlí vlaštovky. První podá mně. Rozpřáhnu se, hodím vzhůru. Papír se zasekne v hvězdné koruně jedné ze soch. (...) Starší se mrštně vyšplhá. Soše balancuje na ramenou. Vlaštovku vysvobodí“ (Denemarková, 2011: 160). Vlaštovka je symbolem jara a štěstí, které se Juditě zaseklo v koruně jedné sochy. Přeneseně tuto scénu můžeme číst tak, že Hella chce pro své děti jen štěstí a hezký život, který se jim snaží umožnit, ale Kobold v podobě sochy je příliš silným protihráčem. Jediný, kdo se Koboldovi a životu v domácím násilí vzepře a dokáže odejít, je Starší, který vlaštovku z koruny vysvobodí. Na druhou stranu lze sochu s hvězdnou korunou číst jako svatého Jana Nepomuckého, patrona před nebezpečím vod. To, že jeho koruna zachytila Juditinu vlaštovku a nespada do vody, kterou Kobold tolik zbožňuje, lze číst jako záchranu Judity před Koboldem. A Judita je skutečně jediná, jež v příběhu nakonec přežije a příběh čtenářstvu odvypráví. Danou situaci je možné číst různě a v tom tkví základ „ženského čtení“.

Knih *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. myšlenku falogocentrického jazyka a „ženského psaní“ poměrně přesně vystihuje. Zatímco *Kobold. Přebytky něhy*, modrý příběh, je charakteristický stylem „ženského psaní“, oranžový příběh má blíže k falogocentrickému jazyku, jenž je lépe uchopitelný. Jazyk, který je v tomto příběhu využit, se od modrého příběhu výrazně liší. Je daleko přímočařejší, chtělo by se říct prostší, není natolik zatížen víceznačností, a tudíž je snadněji čitelný ve smyslu naučených paradigmat. Podle Kolodny se při čtení nezabýváme textem samotným, ale paradigmaty, skrze něž na text nahlížíme (Kolodny, 1980: 11n). Naopak styl, jakým je napsán modrý příběh, odpovídá svou „nejednoznačností, nepřímocí, obtížností, ba místy i nemožností vykročit z mezí a kategorií (falogocentrického) diskurzu a snahou zachytit, zpřítomnit a artikulovat prožitek své zkušenosti a vlastního Já“ (Matonoha,

2008: 57) „ženskému psaní“. Modrý příběh je napsán mnohoznačným způsobem, který má určitou příběhovou linii⁴⁵, ale za daleko důležitější zde považuji jazyk, jenž stojí na mnohočetnosti, nejednotnosti, hravosti s jazykem, jehož striktně vymezený pojmový aparát odkládá a zaměřuje se na prožitek z čtení samotný. Hravost jazyka se vyznačuje personifikací věcí, oživením neživého, určitou symbolikou, kterou lze ve významech hledat. Už na začátku příběhu, kdy se čtenář/ka setkává s hlavní postavou Michaelem Koboldem po příchodu domů, je nám „ženské psaní“ zpřístupněno. „*Svlékne propocenou košili. Položí ji na nemocné umyvadlo. Běloba popukala, v prohlubni se vlní zapomenuté černé vlasy, háďata se nebezpečně vryla do hladké struktury*“ (Denemarková, 2011: 13). Autorka oživuje umyvadlo, které je nemocné. Naopak háďata mohou být zapomenutými černými vlasy, jež vytváří na umyvadle obrazce, nebo mohou být háďaty škvíry, které vznikly popukáním běloby v umyvadle. Je pouze na čtenáři/ce, jakým způsobem bude text číst.

U modrého příběhu *Kobod. Přebytky něhy*. je důležité zmínit, že psaní má pro hlavní hrdinku příběhu důležitý význam. Hella utíká ke slovům. Píše jazykem, kterému Kobold nerozumí, a tudíž ho irituje, znervózňuje, že existuje prostor, do něhož nemá přístup. „*Těm ani rozumět nemáš. Je to můj jazyk. Jediné, co mi zbylo*“ (Denemarková, 2011: 179). Napsaná slova na sáčkích od mouky a cukru jsou jediným prostorem, nad nímž má Hella naprostou kontrolu a pociťuje díky tomu alespoň na chvíli svobodu, samu sebe.⁴⁶ „*Hella sbírá svá slova, drží ji pohromadě. (...) Jediný prostor, nad kterým má kontrolu. Jediný prostor, kterému rozumí*“ (Denemarková, 2011: 179). Tento fakt lze analyzovat tak, že Kobold nedokáže opustit falogocentrický jazyk, jenž je ohraničen jasně definovanými výrazy, a tudíž není schopen opustit nastolenou logiku a chápat Hella styl psaní, pomocí něhož Hella čerpá potřebnou energii. Zároveň lze psaní Helly chápat jako určité vzepření se roli oběti falogocentrismu, které je ovšem pouze dočasné. Postupem času Hella přestane psát

---

⁴⁵ Viz popis příběhu *Kobod. Přebytky něhy*. kapitola 3.1.1.

⁴⁶ Lze zde najít určitou podobnost s Emily Dickinson, která své básně psala vedle listů papíru, jež svazovala dohromady, na nejrůznější kousky papíru jako například použité dopisní obálky a jiné (Šlédr, 1999: 409). Více viz knihy o tvorbě Emily Dickinson *Emily Dickinson's Poem: As She Preserved Them* (Dickinson; Miller, 2016) či *The Gorgeous Nothings: Emily Dickinson's Envelope Poems* (Dickinson; Bervin, 2013).

úplně, podvolí se násilnému Koboldovi, podvolí se falogocentrismu a svůj jediný svobodný prostor ztrácí.

3.5 Koncept násilí

Násilí je v naší společnosti přítomné v různých podobách, ať už se jedná o fyzické násilí, jehož následky jsou na první pohled viditelné, nebo o psychické, emoční či ekonomické násilí, které způsobují dalekosáhlé důsledky, jež nejsou ihned patrné. V následující kapitole představím jednotlivé typy násilí, které lze v knize *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí.* identifikovat. V následující kapitole rozeberu symbolické, domácí, institucionální a sexuální násilí. Tyto jednotlivé typy násilí od sebe nelze v reálném životě takto jednoduše a striktně oddělit, jelikož spolu často úzce souvisejí.

3.5.1 Domácí násilí

Vzhledem k tomu, že problém domácího násilí tvoří stěžejní téma modrého příběhu *Kobold. Přebytky něhy.*, zaměřím se na něj více v této kapitole.

Přestože se o násilí páchaném v domácím prostředí v poslední době více mluví a debatuje⁴⁷, existuje celá řada neziskových organizací za účelem pomoci obětem domácího násilí (v daleko menší míře se zaměřují na násilníky)⁴⁸, v teoretické rovině není dané téma dostatečně ukotvené. Absence teoretické základny souvisí s komplexností a složitostí celého jevu, který není badatelům/kám jednoduše přístupný. Většina českých publikací, jež se zabývají tématem domácího násilí, přináší jen základní informační rámec, v němž je definováno domácí násilí *pouze* na základě jeho předpokládaných forem či příčin a charakteristikou „typických“ znaků pachatele a oběti.⁴⁹ Takto povrchní strukturu považuji za neuspokojivou obzvláště v případě, kdy se

---

⁴⁷ V roce 2015 proběhla v Praze mezinárodní konference „Domácí násilí: co zůstává za dveřmi?“, kterou uspořádalo Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády České republiky v rámci projektu Domácí násilí a genderově podmíněné násilí / Uplatňování hlediska rovných příležitostí žen a mužů a podpora sladění pracovního a soukromého života financovaného z Norských fondů. Na ni po týdnu navázala konference „Znásilnění: o čem se nemluví“. Konference byly součástí kampaně „16 dní aktivismu proti násilí na ženách“ (Vláda ČR, 2015).

⁴⁸ Viz Příloha č. 2: Seznam českých organizací zabývajících se domácím násilím.

⁴⁹ Srov. s obsahy publikací BEDNÁŘOVÁ, Zdena a kol. Domácí násilí: Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám. Praha: Acorus, 2009. ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda. Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence. Praha: Portál, 2011. VOŇKOVÁ, Jiřina. SPOUSTOVÁ, Ivana. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 2. přepr. vyd., Praha: pro Fem,o.p.s., 2008 a další.

jedná o natolik vážný společenský fenomén. Navíc nedostačující teorie může oslabit věrohodnost preventivních programů zaměřujících se na domácí násilí a funkčnost pomoci při ochraně před domácím násilím (Machalová, 2014: 9n).

Termín domácí násilí není jednoduché definovat. Za domácí násilí se často považuje *pouze* takové násilí, které se projevuje fyzickým bitím, jež je sice navenek viditelné a tudíž prokazatelné, ale zcela jistě nelze říci, že je jediné či nejčastější. I v modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. je nejznatelnější fyzické násilí, které Kobold páchá na Helle a svých dětech. Nicméně zaměřit se pouze na fyzické násilí by znamenalo, že bychom na celý fenomén pohlíželi/y zjednodušeným způsobem a zastřeli/y bychom tím komplexnost domácího násilí. Helle, hlavní oběti Koboldova násilného chování, je upřena možnost svobodného rozhodování. Emocionálním vydíráním Hella postupně přesvědčí, že je chyba pouze v ní samé. Musí se polepšit, Kobold ji fyzickým bitím a nadávkami *jen* vychovává. Hellino sebevědomí je snižováno, je jí zakázáno chodit do práce a tudíž nemá žádné sociální kontakty, které by ji ukázaly i jiný pohled na věc. Hella se řídí Koboldovými příkazy, protože má strach se mu postavit. A nezbyvá jí postupem času nic jiného, než Koboldovi bezmezně důvěřovat a jeho pravdám věřit.

Při vymezení daného konceptu autoři/rky nejčastěji kladou důraz na jeho specifické formy, kdy domácí násilí vymezují jako „jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou, ve vztahu k níž pachatel může nebo někdy v minulosti mohl být považován za osobu blízkou. Zahrnuje různorodé projevy hrubého chování agresora či agresorky k oběti. Jen někdy bývá ojedinělé, spíše jde o opakované násilí, které se postupně stává běžnou součástí vztahu mezi násilnickou osobou a její obětí“ (Martinková, Macháčková, 2001: 11). Bednářová tuto definici rozšiřuje a dodává, že „se jedná o fyzické a slovní útoky, tělesné týrání, omezování osobní svobody, vydírání, sexuální zneužívání, výhrůžky apod.“ (Bednářová a kol., 2009: 6). Při snaze určit, co to je domácí násilí, se tak klade důraz především na konkrétní projevy domácího násilí, jako je vyhrožování, fyzické násilí a psychický nátlak, které se odehrávají ve vztahu blízkých osob, z nichž minimálně jedné způsobuje dané jednání bolest, zraňuje ji a poškozuje. Hlavním problémem takového vymezení je nemožnost obsáhnout veškeré formy a způsoby domácího násilí, které se různě překrývají a souvisejí spolu (Machalová, 2014: 34nn).

Nedostatečnost definice domácího násilí na základě jeho forem vedla některé autory/ky k vytyčení znaků, které považují za typické pro násilné chování v domácím prostředí. Aliance proti domácímu násilí za klíčové znaky považuje opakování a dlouhodobost, eskalaci násilí, jasné a nezpochybnitelné rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné a soukromý prostor, přičemž musí být splněny všechny čtyři zmíněné aspekty, aby se o daném skutku dalo říct, že se skutečně jedná o domácí násilí (Bílý kruh bezpečí; Špatenková in Machalová, 2014: 36).^{50, 51} Přestože všechny čtyři klíčové znaky situace domácnosti Helly a Kobolda splňuje, není ani takový způsob vymezení termínu domácího násilí ideální. Nehledě na to, že každý/á autor/ka může preferovat jiné znaky a přikládat jim odlišnou důležitost, jsou problematické znaky samotné, na nichž definice domácího násilí závisí. Jako nejproblematictější znak spatřuji ten třetí, tedy jasné a nezpochybnitelné rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné, kdy mezi pachatelem a obětí existuje pouze asymetrický vztah, který je údajně typický pro domácí násilí. Takový předpoklad nicméně podporuje stereotypní představu, že oběti domácího násilí se může stát pouze „slabší“ člen domácnosti, který je závislý na ostatních blízkých osobách (Machalová, 2014: 37). Aliance proti domácímu násilí upřesňuje tento bod ještě dovětkem, který říká, že „domácí násilí nejsou vzájemná napadání, hádky, rvačky, spory, kde se role osoby násilné a osoby ohrožené střídají“ (Domácí násilí.cz, 2007). Jinak řečeno v případě, v němž není možné identifikovat vztah blízkých osob jako dlouhodobě asymetrický, nejedná se podle předchozích definic o domácí násilí, i přes známky násilného charakteru v jednání členů/ek domácnosti.

První snaha započít veřejnou debatu o domácím násilí se datuje do 60. – 70. let 20. století, kdy ve Spojených státech graduje druhá vlna feministického hnutí, jehož zastánkyně upozorňovaly na mnohá v té době kontroverzní témata (Machalová, 2014: 13n).⁵² Konkrétně za průkopnici v tématu domácího násilí je považována americká

---

⁵⁰ Česká psycholožka Čírtková uvádí také soudobně čtyři znaky, které dle ní vystihují násilí v domácím prostředí. Za nejdůležitější považuje fakt, že se jedná o násilí mezi blízkými osobami. Druhým znakem je podle Čírtkové neměnná a trvalá diferenciací rolí. Za třetí znak považuje opakování a dlouhodobost incidentů a jako poslední zmiňuje eskalaci násilí, kterou chápe spíše jako „pouhý“ rizikový faktor než jako definiční znak. Všechny zmíněné znaky musí být jasně identifikovatelné, aby se dané jednání mohlo označit za domácí násilí (Čírtková, 2008: 9n; Špatenková in Machalová, 2014: 36).

⁵¹ Tento předpoklad je zahrnut i v Národním akčním plánu prevence domácího násilí v letech 2011 – 2014.

⁵² Například byla velmi diskutována tělesnost, boj za větší kontrolu nad vlastním tělem a s tím související právo na potrat (Havelková, 2004: 177).

psycholožka Leonora E. Walker, jež přišla s tzv. teorií cyklů násilí (Walker, 1979). Walker měla za to, že násilí v partnerském vztahu je složeno ze tří odlišných fází.⁵³ Podle této teorie je první stádium násilného cyklu charakteristické minimem fyzických útoků či verbálního nebo emocionálního zneužívání. V tomto období „klidu“ se oběti snaží nevytvářet zbytečné podněty k rozzušení násilníka a oddálit tímto způsobem druhou fázi. Tato snaha je ovšem pouze dočasná a podle Walker nakonec stejně vždy vyvrcholí do stádia, kdy dochází k vážným násilným útokům a zraněním. Po této kritické druhé fázi nastává období kající a zkroušené lásky. Násilník si do určité míry uvědomuje nepřijatelnost svého chování a prosí o odpuštění (Walker in Goodmark, 2011: 31). Tato situace nastane v začátku vztahu i mezi Hellou a Koboldem. Hella po prvních nedorozuměních ve vztahu uteče k doktoru Brodovi. Kobold ji prosí o odpuštění, „*Byla to krávošina, Hello, vmlouvám se, vrať se*“ (Denemarková, 2011: 57). Násilník se dvoří své potencionální oběti, dává jí najevo lásku a pomocí svého dočasně proměněného chování ji chytá opět do pasti násilného vztahu. Podle Walker je opakování těchto tří fází nevyhnutelné, přičemž rozmezí mezi jednotlivými stádii se zkracuje a násilí zintenzivňuje (Walker in Goodmark, 2011: 31).

Velkým nedostatkem této teorie je, že „netematizuje podřízenost ženy ve vztahu s násilným mužem, přičemž toto schéma podřízenosti/nadřazenosti nevymizí ani ve třetí fázi, což vede k bezprostředním důsledkům mužských násilných aktů v podobě potlačení ženské svobody a autonomie“ (Randall in Goodmark, 2011:32). Teorie cyklů násilí Leonory E. Walker musela čelit i mnohým dalším kritickým názorům. Někteří/ré kritici/čky nesouhlasili/y s tím, že se cykly násilí musí opakovat čím dál častěji a s těžšími následky. Mary Ann Dutton byla přesvědčená, že ne všechny násilné vztahy odpovídají předložené teorii a tedy neprocházejí cyklem násilí (Goodmark, 2011: 32). Tomu odpovídá i Hellina situace ve vztahu s Koboldem. Ačkoli Walker třetí fázi své teorie cyklu násilí nazývá „lábánkami“, Hella se ze strany Kobolda zřídka kdy dočká kajícího a po většinu času přetrvávají násilné incidenty. Na napadání a útoky je nutné nenahlížet jako na jednorázové události, ale naopak si být vědom/a širšího konceptu přetrvávajícího nátlaku a kontroly, který nutně nemusí odpovídat teorii cyklů násilí (Stark in Goodmark, 2011: 35).

---

⁵³ Orig. 1. A tension-building phase, 2. The acute battering incident, 3. Contrite remorseful „honeymoon“ phase (Goodmark, 2011: 31).

Teorie cyklu násilí se zaobírá *pouze* fyzickým násilím páchaným na obětech a tím pádem nezachycuje celou komplexnost domácího násilí. Walker ve své teorii nebere v úvahu i další mnohdy závažnější formy nefyzického násilí jako je emocionální, psychické či ekonomické násilí a další. Socioložka Evan Stark má dokonce za to, že taktiky jako zastrašování, vyhrožování, ponižování a izolace jsou základními složkami ve snaze sebrat oběti svobodu a fyzické násilí, na které mnozí autoři/ky kladou hlavní důraz, je ve skutečnosti druhotné. Síla ponižování a zastrašování spočívá v tom, že vyvolává strach, oslabuje sebevědomí a sebedůvěru oběti a vytváří se pocit závislosti a nutné loajality vůči násilníkovi. Neustálé ponižování obětí utvrzuje v tom, že je závislá na kontrole svého partnera a není schopna se sama rozhodovat. Současná izolovanost obětí od svých přátel, rodiny nebo někoho, kdo by je podpořil a umožnil jim se na svou situaci podívat i z jiného úhlu pohledu, vytváří prostor pro násilníka stavět se do pozice všudypřítomného, vševědoucího a všemohoucího (Stark in Goodmark, 2011: 35nn). V oběti je posilován pocit, že je na svém násilném partnerovi naprosto závislá, což je nemožností svěřit se někomu jinému či požádat o pomoc ještě umocněno. Násilník si věrohodnými výhrůžkami svou oběť podmaňuje a získává nad ní moc i pomocí výše zmíněných forem násilí, které oběti neustále připomíná, že dané hrozby mohou být kdykoliv naplněny. Fyzické násilí upevňuje důvěryhodnost hrozby trestu v případě, že oběť neuposlechne svého partnera (Stark, Dutton, Goodman in Goodmark, 2011: 37). K ilustraci, na jaké bázi funguje domácí násilí, je využíván tzv. kruh kontroly a moci (Pence in Goodmark, 2011: 33n). Zatímco vnější kruh představuje sílu, která drží kontrolu a moc nad obětí pohromadě v podobě fyzického a sexuálního násilí, vnitřní kruh ilustruje uvězněnou a osamocenou oběť domácího násilí (Goodmark, 2011: 34).⁵⁴

V modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. lze nalézt všechny zmíněné formy domácího násilí. Nejzřetelnější je zde psychické týrání, kdy Kobold Hellu i děti uráží a ponižuje, „*Jsi prašivá, řekl Kobold*“ (Denemarková, 2011: 55), čímž všem členům/kám rodiny znemožňuje vytvořit si zdravou míru sebevědomí a snižuje tímto možnost, aby se mu někdo postavil. Týrání hlady je uznáno Koboldem jako jeden z dostatečných trestů, když je zrovna podle něj potřeba. Jako v případě, kdy na stole stojí

---

⁵⁴ Stejně jako teorie cyklů násilí je tato teorie i přes snahu tematizovat mnohvrstevnatost násilného chování kritizována za to, že upevňuje představu, že domácí násilí je primárně fenomén fyzického týrání (Goodmark, 2011: 34).

dvě sklenice teplého mléka, Juditě kručí v břicho, ale Kobold jí zakázal se sklenice jen dotknout. Těší ho sledovat, jak Judita trpí. A ví, že když se Judita neovládne a mléko vypije, bude následovat zasloužený trest. „*Posadí ji do ledové vody, nechá ji tam sedět několik hodin, voda sahá po ramena. Kobold odejde a zamkne. Pak přiklekne k vaně (...) a donutí ji vypít vodu smíchanou s octem. Aby si zapamatovala, že bude poslouchat, svině jedna malá*“ (Denemarková, 2011: 92). Když chce Kobold trestat, podle něj vychovávat, důvod si vždycky najde. „*Kobold řekne, aby mu Hella uvařila kávu. Hella ji uvaří. Kobold řekne, lžičku cukru. Hella ji přinese. Ještě jednu, a plnou, nešetří. Hella přinese ještě jednu lžičku cukru a nešetří. Kobold kávu soustředěně míchá, usrkne. Odstrčí hrnek, je přeslazená, uvař mi jinou. Hella uvaří novou kávu*“ (Denemarková, 2011: 81). Tato „předehra“ Koboldovi stačí jako záminka k fyzickému trestu, jelikož Hella nesplnila úkol, který jí zadal. „*Kobold (...) udělá krok, těžkou botou šlápne na Hellin nárt. (...) Přišlápne. Hella mlčí. Koboldova bota drtí nárt*“ (Denemarková, 2011: 82). Je nutné zmínit i ekonomické násilí, kdy Helle není Koboldem dovoleno chodit pracovat a tudíž je finančně závislá na tom, kolik peněz jí Kobold přidělí, přestože nakupuje pouze nezbytné věci potřebné pro rodinu, jako jsou potraviny. „*Jde ti jenom o peníze. Obviní Kobold Hellu, když stojí s nataženou dlaní. Nemá za co koupit mouku a cukr. Stojíme tu mezi nimi, tři děti*“ (Denemarková, 2011: 156). Přestože lze tímto způsobem rozdělit a popsat formy domácího násilí, je potřeba zdůraznit, že na koncept domácího násilí je nutné nahlížet daleko komplexněji. Přestože lze tímto způsobem rozdělit násilí na určité typy a popsat formy domácího násilí, je potřeba zdůraznit, že na koncept domácího násilí je nutné nahlížet v celé šířce komplexnosti, kdy se jednotlivé typy násilí často doplňují nebo kříží.

3.5.1.1 Domácí násilí nebo násilí v rodině?

Obtížnost přesné definice násilí v soukromých vztazích⁵⁵ podtrhuje i skutečnost, že se autoři/rky zabývající se daným tématem nemohou dohodnout na jednotném termínu, jakým budou tento fenomén nazývat. V odborné literatuře se vedle nejčastěji používaných termínů „domácí násilí“ nebo „násilí v rodině“ lze setkat s dalšími, které definují násilí v soukromých vztazích jako například partnerské násilí, násilí mezi

---

⁵⁵ Soukromý prostor, v kterém se násilí odehrává, je hlavní překážkou při jasném vymezení pojmu domácího násilí. Intimní vztahy jsou uzavřeny před veřejným pohledem, nejsou snadno pozorovatelné a tudíž „objektivně“ uchopitelné a popsatelné (Machalová, 2014: 32).

manželi či násilí v intimních (sexuálních) vztazích.⁵⁶ Zmíněné pojmy jsou příliš vymezené a automaticky zneviditelnují další formy násilí, jež se v soukromém prostoru objevují. Přestože statistiky poukazují na to, že násilí v partnerství či manželství je nejčastějším případem domácího násilí, je potřeba, aby termín označující tak důležitý fenomén nevyklučoval jiné možné formy, jako je násilí páchané na dětech, násilí v neheterosexuálních vztazích či násilí na starších členech/kách domácnosti či lidech s tělesnou/mentální jinakostí (Machalová, 2014: 30n).

Abych se nedopustila zjednodušení daného problému tím, že budu používat již úzce vymezené pojmy, zaměřím se pouze na termíny domácí násilí a násilí v rodině. Zmíněné pojmy jsou některými chápány jako synonyma. Jiní mezi zmíněnými termíny vidí významový rozdíl, který primárně spatřují v možné šířce definice. Zatímco domácí násilí je těmito autory/kami považováno za užší pojem, který zahrnuje primárně partnerské násilí, násilí v rodině zastřešuje nejen domácí násilí, ale i další násilí v rodinných vztazích (Machalová, 2014: 25-28).⁵⁷ S podobnou teorií přichází feministická autorka Michelle Madden Dempsey, která se snaží uchopit koncept domácího násilí jako vzájemný průnik tří komponent, jež vnímá jako stěžejní, a to pojem násilí, život v užší domácnosti⁵⁸ a patriarchálnost. Z tohoto základu rozlišila násilí v rodinných vztazích a partnerské násilí⁵⁹, koncepty domácího násilí v širším a užším slova smyslu, jež oba konceptualizují termín domácí násilí (Dempsey in Machalová, 2014: 55 – 58; Dempsey, 2009: 108 - 127).

Machalová přichází s jinou perspektivou na danou terminologii. Hlavní rozdíl vnímá ve struktuře a funkci. Definuje rozdíl mezi rodinou jako institucí a rodinou jako soukromou skupinou, která sdílí společnou domácnost. Násilí v rodině poukazuje na fakt, že i struktura rodinných vztahů umožňuje násilné jednání svých členů/ek. Naopak termín domácí násilí je charakterizován každodenností a intimitou osob, které sdílejí

---

⁵⁶ V literatuře psané anglicky je nejčastěji používán termín „family violence“, „violence in the family“ nebo „domestic violence“.

⁵⁷ Z tohoto hlediska by domácí násilí označovalo násilí mezi partnery/kami, manžely/kami, dlouhodobými partnery/kami a násilí v rodině navíc například týrání dětí dospělými, násilí páchané na starých lidech nebo jedincích s tělesnou/mentální jinakostí (Machalová, 2014: 27; Národní akční plán prevence domácího násilí 2011 – 2014: 1).

⁵⁸ Orig. Domesticity (Dempsey, 2006: 311).

⁵⁹ Orig. Common couple violence (Dempsey, 2009: 125nn).

společnou domácnost. Zmíněné znaky, každodennost a intimita, vystihují specifčnost násilí v soukromých vztazích. Domácí násilí znamená neustálé nebezpečí, i přes různou intenzitu, je všudypřítomné a ovlivňuje společné soužití všech členů/ek jedné domácnosti (Machalová, 2014: 29). Z tohoto důvodu budu ve své práci používat výhradně termín domácí násilí.

Ve snaze vymezit koncept domácího násilí pokládám za stěžejní vycházet z toho, že násilné chování se může stát součástí každodennosti odehrávající se v domácím prostoru, na nějž je automaticky nahlíženo jako na bezpečné místo, kde nám nehrozí žádné nebezpečí a jsme ochráněni/y před násilím, které nám hrozí venku, za dveřmi domácnosti. Na základě takového čtení se násilí jeví jako něco neslučitelného s „přirozenou“ pohodou domova, nicméně opak je pravdou. Jak uvádí Machalová, „Každodennost neoddělitelně spojuje moc a násilí se stavem dané věci, v tomto případě se stavem života dané rodiny. Doslova utváří a strukturuje její běžný způsob života“ (Machalová, 2014: 67). Tím, že je v životě rodiny ustavičná možnost domácího násilí stále přítomná, je z hlediska rodiny aktérů/ek násilné jednání přehodnoceno jako všední, jako normální součást každodenního rodinného života. Nepřístupují k domácímu násilí jako k něčemu zvláštnímu, jelikož se stalo všudypřítomnou normou v rodinném životě. I v modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. dochází k ustavení stále přítomného násilí především ze strany Kobolda k členům/kám rodiny, „*Hella se nám snažila namluvit, že se nic neděje, že je to normální*“ (Denemarková, 2011: 211). Domácí násilí tímto způsobem strukturalizuje a následně normalizuje intimní vztahy blízkých členů/ek jedné domácnosti.⁶⁰ Každodenní blízkost osob, které sdílejí domácnost, neznamená v případě domácího násilí všeobecně předpokládanou ochranu před násilným jednáním. Intimita a blízkost ale naopak vytvářejí základ pro vznik a produkci různých podob násilí (Machalová, 2014: 61-69).

3.5.2 Sexuální násilí

V této podkapitole se zabývám primárně znásilněním, jež je přítomné v modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy*., v němž byla znásilněna Koboldova matka jeho

---

⁶⁰ Podobná situace je popsána v kapitole 3.4.1 Falogocentrismus, kdy Kobold Hellu zbije tak, že nemůže několik dní plnit svou roli v rodině. Zakáže svým dětem zavolat policii, záchranku a utvrdí je v tom, že takové chování mezi manželi je normální.

budoucím otcem.⁶¹ Nicméně na začátku je nutné zmínit, že se do sexuálního násilí řadí nejen znásilnění, ale i další metody, které jsou namířené proti identitě, sexuální integritě a proti právu svobodně zacházet s vlastním tělem dané ženy (Amesberger, Auer, Halbmayr, 2005: 339). Lze sem zařadit nepenetrující sexuální napadení, zohavení, sexuální otroctví, nucenou prostituci, nucené sňatky či nucené těhotenství, zabraňování v používání antikoncepce a zabránění tak pohlavně přenosných chorob, nucení k potratu, zásahy do sexuální integrity ženy či sexuální vykořisťování (Chomová, 2014: 21).

3.5.2.1 Znásilnění

Helen Benedict přistupuje ke znásilnění jako k „jakémukoli sexuálnímu aktu, k němuž je člověk přinucen násilím“ (Benedict, 2003: 27). Znásilnění nelze spojovat pouze s vaginální penetrací, jak je často zjednodušeně pojímáno, ale je potřeba do tohoto pojmu zařadit i vynucené anální či orální sexuální násilí, sexuální násilí, při němž je použito nejrůznějších předmětů, ale i sexuální obtěžování, ať už je či není završeno sexuálním aktem bez souhlasu ženy (Benedict, 2003: 28). Za sexuální násilí lze označit i jednání doktora Broda k jeho žačkám. „*Doktor Brod spí se všemi svými žačkami. Dotýká se jejich pohlaví dlouhými a vymydlenými prsty, ke kterým pak rád přičichává, cvičí umění citlivých bodů, loví perly*“ (Denemarková, 2011: 18). Doktor Brod zneužívá své žáčky v soukromí svého bytu.

Obecněji k pojmu znásilnění přistupuje Joanna Bourke, která za znásilnění či sexuální zneužití označuje „jakýkoli akt, který byl jako znásilnění nebo sexuální zneužití označen“ (Bourke, 2010: 18). Jinými slovy si autorka uvědomuje obtížnost definice, která obsahuje široké spektrum sexuálního násilí. Pro ni je sexuální zneužití jakýkoli čin identifikovaný jedním účastníkem či účastnicí nebo třetí stranou jako sexuální zneužití/násilí/znásilnění, k němuž nepřistoupila jedna strana dobrovolně (Bourke, 2010: 18). K tomu se pojí jeden z hlavních mýtů znásilnění, a sice představa, že žena říkající „ne“ tím ve skutečnosti myslí „ano“. Pouze se podle předsudků touto reakcí snaží vypadat nedobytná a naoko zastává svou předepsanou genderovou roli, v níž by se „nehodilo“ ukázat takto svou dostupnost bez dostatečného přemlouvání ze

---

⁶¹ Dopodrobna je tato situace popsána v kapitole 3.2.1 Kobold. Přebytky něhy. a v kapitole 4.1.2 Kobold je násilník a Hella jeho obětí?.

strany muže, pokud by se ovšem jednalo pouze o sexuální nenásilný akt (Renzetti, Curran, 2003: 359). Hlavním problémem není to, zda se v ženiných slovech zrcadlí její skutečné pocity, ale automatický předpoklad muže, že si může nárokovat ženu na základě „mylné“ interpretace jejího nesouhlasu (Haag in Bourke, 2010: 20).⁶² Úzce s tím souvisí i mýtus, který zní „Žádná žena nemůže být znásilněna proti své vůli“ a je podpořen většinou představou, že všechny ženy tajně touží být znásilněny. Tento stereotypní předpoklad „naznačuje, že nic takového jako donucení k souloži násilím vůbec neexistuje, protože každá žena *si přeje* být znásilněna“ (Brownmiller, 1998 [1975]: 146) a zamlčuje skutečnou podstatu znásilnění, která tkví v nastolené patriarchální nadvládě, jež se zároveň zdá být oprávněná (Brownmiller, 1998 [1975]: 146).

Již dívkám raného věku je socializací vštěpováno, že zastávají „slabší pohlaví“, která jsou závislá na mužské pomoci a ochraně. Není učena podobně jako chlapci k posilování své síly a aktivní role ve společnosti. Jsou podporovány ve svém pasivním chování, které se od nich zároveň očekává. Společnost ji nepřipravuje, ale naopak zeslabuje v jejím boji proti násilí (Brownmiller, 1998 [1975]: 152). Zároveň jsou socializací utvrzovány v představě, že určitá místa jsou pro ně na základě genderu nebezpečná. Veřejný prostor se pro ně stává omezen nejen místně, ale i časově. Proto si ženy vytvářejí mentální mapy, pomocí nichž se pohybují ve veřejném prostoru. Přitom jak jsem zmínila již výše, větší nebezpečí čeká na oběti doma za zavřenými dveřmi od osoby, kterou dobře známe.⁶³ Tento domnělý strach, který omezuje pohyb žen, je podpořen nejen výchovou, ale i médií a sociální kontrolou. Ženy se na základě představy možného nebezpečí stávají ještě závislejšími na mužích, od nichž se očekává ochrana a vytvoření pocitu bezpečí (Valentine, 1989: 385-389). Automaticky se předpokládá, že každý muž je ze své biologické danosti schopen se ubránit a naopak

---

⁶² Ještě ve 20. letech 20. století bylo lékaři (zde záměrně používám generické maskulinum, jelikož ženám byl přístup na lékařskou fakultu povolen až na konci 19. století a i po strastiplné cestě k diplomu byl přístup praktikovat medicínu velmi obtížný) ztvrzován předpoklad, že „pouhé překřížení ženiných nohou průnik penisu absolutně znemožní“ (Williams in Bourke, 2010: 33). Tudíž v případě, že se dosvědčila penetrace penisu do vaginy, byl automaticky předpokládán ženin souhlas (Bourke, 2010: 32nn).

⁶³ V modrém příběhu domácí násilí probíhá v „bezpečí“ domova, stejně tak v oranžovém příběhu sexuální zneužívání začek doktorem Brodem. Koboldova matka je sice znásilněna ve veřejném prostoru, ale od člověka, kterého dobře zná.

žena je na něj kvůli své slabosti odkázána. I proto je znásilnění trestný čin, kterého se ženy bojí ze všeho nejvíce (Renzetti, Curran, 2003: 358n).

Strach ze znásilnění či sexualizovaného násilí funguje jako určitá forma sociální kontroly žen a jejich chování. Ze strany společnosti je na ně kladena zodpovědnost za to, do jaké míry dodržují předepsané způsoby chování, jež snižují pravděpodobnost napadení. Tato obava ovlivňuje životy všech žen, které jsou nuceny reflektovat, do jaké míry je jejich chování bezpečné a zda nepřekročily předepsanou genderovou hranici (Ciprová, 2010: 3). V opačném případě je zodpovědnost za sexuální násilí přenesena na oběť. Je vinna za to, že se pohybovala na pro ni nevhodném místě.⁶⁴ Tato představa má za následek nejen sekundární viktimizaci, ale vytváří i mylné očekávání, že soukromý prostor, kam z patriarchálního hlediska ženy patří, je oproti veřejnému prostoru bezpečný (Valentine, 1990: 288nn). Tím je silně podpořen jeden z hlavních mýtů, který je se znásilněním a sexualizovaným násilím propojen, a sice že ženě znásilnění nejvíce hrozí od neznámé osoby formou přepadení na veřejném místě, které je špatně osvětlené, špinavé a opuštěné (Valentine, 1990; Ciprová, 2010: 9).⁶⁵ Přitom nejvíce hrozí sexuální násilí ženě v soukromé sféře od osoby, již zná – partner, bývalý partner, kolega, kamarád, známý, soused. Vzhledem k tomu, že dochází k útoku na ženu ze strany známého muže, dochází k většině znásilnění v prostředí, jež je ženě dobře známé a považuje ho za bezpečné (Chomová, 2014: 24).⁶⁶

Za jednu z prvních aktivních představitelk boje proti předsudečným postojům ke znásilnění a sexuálnímu násilí, které byly v 70. letech považovány ve Spojených státech za normativní, a i po více než 40 letech vidíme silné dozvuky v dnešní společnosti, je považována Susan Brownmiller. Tato autorka ve své na tehdejší dobu odvážné studii *Against Our Will* (1975) vytváří základy pro feministickou argumentaci v boji proti přijaté formě sexuálního násilí jako přirozeného jevu, který údajně plyne

---

⁶⁴ Příkaz otce Koboldovy matky, aby se za znásilňovatele provdala a odstěhovala se do města, lze do určité míry chápat jako trest za to, že se dívka pohybovala večer ve veřejném prostoru. Více se této tematice věnuji v kapitole 4.1.2 Kobold je násilník a Hella jeho oběť?.

⁶⁵ Podle průzkumu veřejného mínění pro Amnesty International a Českou ženskou lobby si 55% oslovených myslí, že pachatelem je neznámá osoba. Ve skutečnosti je přes 80 % sexuálního násilí páčáno osobou, kterou oběť zná (Amnesty International ČR, 2015).

⁶⁶ Česká nezisková organizace Konsent se věnuje tématu sexuálního násilí a znásilnění. Kampaní *Když to nechce, tak to nechce* upozorňují na mýty a problematiku spojenou se znásilněním. Více na www.kdyztonechce.cz.

z biologicky dané mužské agresivity, již je nutno vybit skrze sexuální potřeby (Brownmiller, 1998 [1975]). Její hlavní důkaz se opírá o to, že samotný sexuální akt není u lidí spojen s reprodukcí, tedy „muž může projevovat sexuální zájem o ženu, v kteroukoli dobu se mu zlíbí, a jeho psychologická potřeba není ani v nejmenším závislá na její biologické připravenosti či ochotě. V podstatě to znamená, že muž může znásilňovat“ (Brownmiller, 1998 [1975]: 136).

Přestože se na problematiku znásilnění, jeho přehlížení a přijetí jako součást společenského dění upozorňuje už přes čtyřicet let, stále přetrvává stereotypní náhled na věc. Stereotypy neboli mýty, které zastírají pravou podstatu znásilnění, přetvářejí všeobecně přijímané domněnky na objektivní pravdy. „Mýty mají ze své podstaty schopnost ‚zadržet myšlení‘; zdají se být samozřejmou, nezpochybnitelnou pravdu“ (Bourke, 2010: 31). Znásilnění je jeden ze zločinů, které je nejobtížnější dokázat. Je to násilný čin, u kterého ostatní vyžadují důkazy, jelikož na oběti znásilnění je automaticky pohlíženo jako na nedůvěryhodné ženy, které se s největší pravděpodobností chovaly nepatříčně a není jim tudíž hodno věřit (Bourke, 2010: 31).⁶⁷ Mýty si často protirečí – všechny ženy chtějí být znásilněny, nic takového jako znásilnění neexistuje, obvinění ze znásilnění je pouhou ženskou pomstou, a přesto je stále potřeba je vyvracet (Brownmiller, 1998 [1975]: 147). Sexuálně antifeminní násilí v sobě zahrnuje násilné činy, skrze něž násilníci mají potřebu ženu „...redukovat na pouhé tělo, ohrozit psychickou a fyzickou existenci oběti, demonstrovat svou moc, popřít sociálnost žen a pevně svázat aktuální i budoucí prožívání těla se zažitým násilím“ (Amesberger, Auer, Halbmayr, 2005: 340). Hlavním cílem násilníků je ženu ponižit, k čemuž jako nástroj využívají sexuální násilí, které nepředstavuje nic jiného než „akt nenávisti k ženám“ (Egger in Amesberger, Auer, Halbmayr, 2005: 340).

---

⁶⁷ Podle průzkumu veřejného mínění pro Amnesty International a Českou ženskou lobby v roce 2015 stále ve společnosti přetrvává předpoklad, že je žena spoluzodpovědná za znásilnění, jehož se stala obětí. Alespoň v jedné popsání situaci (žena se chovala koketně, byla opilá, byla oblečena sexy nebo vyzývavě, neřekla muži jasné „ne“, procházela bez doprovodu nebezpečným/opuštěným místem, měla mnoho sexuálních partnerů) považuje za spoluzodpovědnou 24% dospělé populace ČR. Za minimálně částečně spoluzodpovědnou alespoň v jedné popsání situaci považuje ženu 63% dospělé populace ČR (Amnesty International, 2015).

3.5.3 Institucionální násilí

Institucionální násilí je nejpatrnější v oranžovém příběhu *Kobold. Přebytky lidí.*, na které naráží ze všech stran hlavní postava Justýny, na niž je nahlíženo primárně jako na matku devíti malých dětí, jejichž jediný zdroj obživy jsou státní příspěvky. Justýna je nucena vysvětlit svou obtížnou situaci na sociálním úřadu, který jí hrozí odebráním dětí – sama vychovává devět malých dětí, nemá žádné příbuzné, tudíž časově není možná skloubit finančně ohodnocenou práci a péči o děti, jejich bytová situace je alarmující. Argumentace sociálních pracovníků, které v tomto případě zastávají státní instituci, si protirečí, když tvrdí, že „...my musíme myslet hlavně děti a donutit tady maminku, aby se o ně řádně postarala. A tak navrhneme podle nového zákona varovnou sankci. Sociální dávky jsou vázány na to, že rodiče posílají děti do škol... Jen do doby, dokud se situace v rodině nezlepší. Je to jen pro vaše dobro“ (Denemarková, 2011: 54). Sociální úřednice na základě podnětu, že Justýniny děti mají mnoho neomluvených hodin, vidí vyřešení komplikované situace v tom, že pozastaví přísun sociálních dávek, na nichž Justýnina rodina doslova stojí.

Sociální pracovníce, jimž byla svěřena do rukou v rámci jejich pozice vyšší moc, posuzují na základě předem stanovených parametrů Justýnu a její chování k dětem. Stereotypně předpokládají, že domácí zázemí je tvořeno primárně materiálně. Mýtus vázající se na domácí násilí, tedy že nejrizikovější skupinou jsou lidé s nízkým vzděláním a nízkým socio-ekonomickým statusem, částečně souvisí i s predikcí sociálních pracovníků. Justýna i z toho mála, co má, vytváří pocit domova a zázemí, ke svým dětem se chová láskyplně a pečuje o ně. „*Bobulku posadí Justýna na nočník a pak jí dá suchou plínu. Teplou tvářičku zlíbá, bez lásky není nic, Bobulko, bez lásky není nic*“ (Denemarková, 2011: 37). Přesto sociální pracovníce hodnotí Justýninu výchovu na základě skrovného materiálního zázemí a předpokládají, že její výchova a péče o děti nemůže na základě určité předpojatosti odpovídat jejich představám. „...*myslíte si, že takovýhle svinčík... takovéhle... prostředí je vhodné pro děti?*“ (Denemarková, 2011: 24). Tímto způsobem, kdy sociální pracovníce poukazují na to, že Justýna svým chováním nespadá do vhodných nalajnovaných společenských norem, ji ponižují a dochází tak k druhotné újmě.

Institucionální násilí je tedy systémovým znevýhodňováním, jež je způsobeno nastavenými postupy, principy a pravidly, které nejsou všichni členové/ky společnosti

vzhledem k nerovným okolnostem schopni/y dostat (Haškovcová, 2004: 24). To znamená, že finanční pomoc poskytovaná lidem v nouzi ze strany státu, jejímž hlavním cílem je zabezpečit důstojný život pokud možno pro všechny, naopak druhotně viktimizuje občany/ky, kteří/ré pomoc nejvíce potřebují. Dokreslením této ironické situace je rozhovor sociální pracovnice, která namítá, že *„tady paní má devět dětí, neplatila po smrti manžela nájem v obecním bytě, takže exekutor jí odebral část dávek, rodině jsme zajistili ubytovnu pro neplatiče...“*, na což Justýna odpovídá následovně, *„nájem za obecní byt jsem doplatila. A v té vaší ubytovně platím o dva tisíce měsíčně víc, než jsem platila dřív, a to bydlím s devíti dětmi natěsnaná do místnosti dvakrát čtyři metry...“* (Denemarková, 2011: 53). S Justýnou je zacházeno na úřadě velmi nevybíravě a k její situaci nemá nikdo pochopení.

Na sociální úřad potažmo sociální pracovnice je přenesena kontrolní role nad občany a občankami, v níž uplatňují mocenskou pozici, jež jim byla daným státem přidělena. Jinými slovy „zrod státu...jde ruku v ruce s postupným vznikem státního monopolu na legitimní fyzické i symbolické násilí“ (Bourdieu, 1998: 39). Stát disponuje takovými zdroji, že pomocí právní či finanční regulace může jednoduše omezit jedincovy možnosti. Vedle sociálních pracovníků je nástrojem institucionálního násilí i vedoucí sociálního úřadu, Harold Novák, na něhož se do poslední chvíle Justýna spoléhá a očekává, že se jí zastane. Harold Novák využívá svého vyššího postavení ve státním úřadu a zneužívá moci, jež mu byla svěřena, ke svému osobnímu užítku. Dopouští se zároveň genderově podmíněného násilí, když zneužívá ženy, jež se nacházejí v těžké životní situaci. Svou mocenskou pozici nezneužívá pouze vůči Justýně, ale mnohým dalším ženám v podobně tíživé situaci, *„...seznam čekatelek je dlouhý, je z čeho vybírat, je kde ochutnávat ten vzrušivý svět těsně před pádem, sesuv ke dnu, svět, který se ho netýká, kde je ale tak vzrušivé ochutnávat bezmoc i bezbřehý vděk závislých... Dovolí mu všechno. Vždycky... Má je na lopatě všechny“* (Denemarková, 2011: 43). „Institucionalizovaná moc se v organizovaných společnostech často objevuje pod rouškou autority a vyžaduje okamžité a nezpochybnitelné uznání“ (Arendt, 1995 [1970]: 35).

Justýna má za to, že pokud se Haroldovi podvolí, bude ze své situace zachráněna. Harolda vnímá jako muže, jenž by se o ni a děti postaral. Je přesvědčena, že ji Harold miluje *„a ona se naučí milovat jeho“* (Denemarková, 2011: 61). Zároveň

Harolda chápe jako svého ochránce před státní mocí, když jí sociální úřednice hrozí odebráním dětí. Když se Justýna dovolává jeho zastání, zjistí, že „*Doktor Harold Novák tu už měsíc nepracuje. Povýšil*“ (Denemarková, 2011: 71). Justýna ztrácí svou poslední naději a nemá nikoho, na koho by se mohla obrátit. Slovy Hannah Arendt, „Byrokracie je forma vlády, ve které je každý zbaven politické svobody, moci jednat; (...) tam, kde jsou všichni stejně bezmocní, existuje tyranie bez tyрана“ (Arendt, 1995 [1970]: 61). Harold zneužívá těžkých životních podmínek žen, které plynou z rizika chudoby, kterému jsou ve velké většině vystaveny právě ženy (Budinová, 2012: 15). Celospolečenský problém, feminizaci chudoby, nastíním v následující kapitole.

3.5.3.1 Feminizace chudoby

V této kapitole rozeberu feminizaci chudoby, která přímo souvisí s oranžovým příběhem *Kobold. Přebytky lidí.*, v němž hlavní postava Justýna žije se a svých devět dětí pouze ze sociálních dávek.

Justýna je nucena hodně šetřit a sobě vše odepírá na úkor dětí. Každý den svým dětem připravuje snídani, „*Uvaří čaj; vodu obarví a sáček vrátí do lahve od zavařeniny. Bez cukru. Cukr došel. Umaže jahodovou marmeládou devět krajíčků chleba, máslem šetrí. Přerážne ovály na poloviny. Ty, které zůstanou nedokousané a v dětském břišku nezmizí, připlácne k sobě a takto slibnuté vloží do mastných papírových sáčků školních svačín; z pytlíků nejprve do misky sesype včerejší drobky. (...) Justýna smete ze stolu chlebové drobky a vsype je do misky. Večer je hodí do polévky*“ (Denemarková, 2011: 13; 18). Termín feminizace chudoby označuje skutečnost, že ve společnosti jsou ženy ve větší míře než muži vystaveny riziku chudoby. Vyšší chudoba žen závisí primárně na nevýhodném postavení, které zastávají ženy všeobecně na trhu práce, jež přímo souvisí se stereotypními představami, jakou roli ve společnosti žena zastává.⁶⁸ Neustále zde převládá patriarchální názor, že hlavní úlohou ženy je starost o domácnost a děti, zatímco muž je především živitelem rodiny (Budinová, 2012: 15). Z toho plynou nejen značné rozdíly v příjmech mezi muži a ženami na stejné pozici⁶⁹, ale i předpoklad

---

⁶⁸ Až 50 % nezaměstnaných je ohroženo chudobou. V porovnání s 3 – 4 % lidí, kteří jsou ohroženi chudobou a zároveň mají zaměstnání, je to vysoké číslo (Budinová, 2012: 14).

⁶⁹ V roce 2016 rozdíl mezi platem muže a ženy na stejné pozici v České republice činil 22 %. Česká republika tak patří mezi země Evropské unie s největším příjmovým rozdílem a zastává třetí místo

společnosti, že výchovu, péči a s domácností spojené repetitivní práce, jež jsou navíc vnímány jako méněcenné⁷⁰, bude žena vykonávat zadarmo a automaticky.

V České republice je tento stereotyp, že žena je především matka, potvrzován mimo jiné nejdelší mateřskou ze zemí Evropské unie.⁷¹ Následný návrat na pracovní trh, jenž je ztížen nedostatkem míst v jeslích⁷² či mateřských školkách⁷³, je pro ženu velmi nesnadný (Hašková, 2011: 43). Žena se snaží uchytit na trhu, který je v patriarchálních rukách, po několikaleté pauze (stereotypní představa o mateřské/rodičovské napovídá již fakt, že se nazývá dovolenou) během níž ztrácí potřebnou kvalifikaci a čas získat tolik potřebné pracovní zkušenosti a postupný kariérní rozvoj, což dohromady znamená velmi malou pravděpodobnost získat dobře ohodnocené pracovní místo nebo dokonce vedoucí pozici, jež je finančně zajímavá (Budínová, 2012: 15). Justýna má navíc devět malých dětí, z nichž Bobulka ještě nemůže chodit ani do mateřské školy. Nemá žádnou praxi, jelikož v mládí otěhotněla a rodinu živil její manžel. Justýna je nejen na základě genderu, ale i třídy a rasy/ etnicity diskriminována a nalézt práci, i kdyby neměla děti, by bylo obtížné. Přestože svobodné ženy, matky samoživitelky nebo starší ženy spadají do kategorie, která je nejnáchylnější k feminizaci chudoby, je potřeba si uvědomit, že se může stejně tak týkat žen z úplných rodin. Vychází se často mylně z předpokladu, že v rodině mají dospělí stejný přístup k financím a výdělek se tak počítá jako jejich společný. Ale i uvnitř některých rodin dochází k diskriminaci žen, která se mimo jiné projevuje tzv. vnitřní chudobou žen. Jinými slovy se ženy z „nechudých“ rodin stávají chudými na základě nerovné redistribuce finančních prostředků, jež jsou společností chápány jako rodinné (Mareš, 1999: 52n).

---

hned po Estonsku a Rakousku. Z praktického hlediska to znamená, že ženy v České republice pracují od druhé poloviny října do konce roku zadarmo (Český rozhlas, 2015).

⁷⁰ Nedocenenost péče lze vyčíst i z místa, které zastává ve veřejné sféře. Pečovatelská práce je ve velké většině i ve veřejném prostoru zastoupena ženami a je společensky i finančně podhodnocená (Uhde, 2012: 12n).

⁷¹ V České republice dostává žena finanční příspěvek po dobu 28 týdnů v rámci mateřské. Poté následuje rodičovská, kterou lze čerpat do 2 – 4 roku dítěte.

⁷² V roce 1990 v České republice existovalo 1043 jeslí s bezmála 40 000 místy. V roce 2007 to bylo pouhých 1587 míst, které nabízelo 49 jeslí (Organizace vzdělávací soustavy České republiky 2008/09: 77).

⁷³ Zatímco v roce 2002 byly zamítnuty necelé 4000 žádostí o přijetí do mateřské školy, v roce 2007 to bylo již téměř 20000 žádostí (Hašková, 2011: 43; Organizace vzdělávací soustavy České republiky 2008/09: 77).

Feminizace chudoby spojuje hlavní hrdinky příběhů *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. Hella, která žije od své rané dospělosti v manželství, kde vše určuje její manžel Kobold, je v násilné pasti uvězněna především kvůli své bezvýchodné situaci. Je si vědoma toho, že v případě vysvobození se ze spárů násilného manžela potažmo otce svých dětí, by zůstala bez příjmů, přátel, rodinných příslušníků/ic a domova. Alespoň malá jistota toho, že jí a dětem zůstane střecha nad hlavou a pokud Kobold dovolí, budou mít co k jídlu, Hellu nutí vydržet v násilném vztahu. Postava cikánečky přemostňuje do určité míry oba příběhy knihy. Po krátkém románu s Koboldem „*Cikánečka porodí holčičku. Z nemocnice se vypaří. Jako by se po ní slehla zem. Dítě předají do kojeneckého ústavu. (...) Moje sestra Justýna*“ (Denemarková, 2011: 178). Cikánečka se vzdá narozeného dítěte, v němž spatřuji hlavní postavu oranžového příběhu, Justýnu. To potvrzuje i situace na sociálním úřadu, kde Justýna bojuje o ponechání sociálních dávek. Na otázku, zda nemá nějaké příbuzné, odpovídá Justýna následovně „*Mámu jsem viděla dvakrát v životě. Jako mého otce uvedla muže z velkého města. Byl už hodně starý*“ (Denemarková, 2011: 53). Přestože v příběhu není explicitně řečeno, z jakého důvodu se cikánečka k odložení dítěte rozhodla, můžeme se domnívat, že k péči a výchově o dítě neměla jako samoživitelka podmínky, nebo věděla, že v případě dalšího „hladového krku“ by spadla pod hranici chudoby, pokud se tam již nenacházela. Nejčitelnější je ovšem feminizace chudoby v oranžovém příběhu, kde je čtenáři/ce zpřístupněna syrová chudoba u postavy Justýny, s níž se musí ona a jejich devět dětí dennodenně potýkat, a výhled lepších zítřků je v nedohlednu. V případě cikánečky a Justýny je potřeba zdůraznit, že se na jejich znevýhodnění vedle genderu podílí primárně rasa/etnicita, která jim znesnadňuje rovný přístup.⁷⁴

Všeobecně lze říci, že riziko chudoby je mezi příslušníky/icemi etnických minorit vyšší než mezi většinovou populací (Mareš, 1999: 55). U nás tuto rizikovou skupinu představují Romové/ky, jejichž přístup ke vzdělání⁷⁵, na trh práce⁷⁶, k lékařské

---

⁷⁴ Více se trestáním společností za jinakost věnuji v kapitole 4.2.2.

⁷⁵ V roce 2015 tvořili/y Romové/ky 30,6 % všech žáků/yň, kteří/ré byli/y zařazeni/y do třídy se speciálními vzdělávacími potřebami. Těmto žákům/yním byla na základě doporučení pedagogicko-psychologických poraden přisouzena diagnóza lehkého mentálního postižení. Tímto jsou segregováni/y již v útlém věku a jejich možnosti v budoucnosti jsou tímto značně omezeny (Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2015: 27). V místech, kde Romové/ Romky tvoří menšinu, má 70 % obyvatel/ek nejvyšší dosažené vzdělání základní. Tam, kde Romové/ Romky převládají, je obyvatel/ek se základním vzděláním až 80 % (Čada a kol., 2015: 77).

péči⁷⁷ či k bydlení⁷⁸ je z důvodu latentního rasismu v české společnosti znesnadněn, musí se potýkat s všudypřítomnou diskriminací a dochází tak k celkovému zhoršení jejich života (Mareš, 1999: 55). Sociální statut, který zastávají v české společnosti a je silně podmíněn jejich rasou/etnicitou, ovlivňuje zdravotní stav znevýhodňovaných Romů/ek. Jelikož mají znesnadněný přístup ke vzdělání a informacím, je u nich daleko častější výskyt rizikového chování (Janata, 2015: 9).

Jak jsem naznačila již výše, koncept chudoby a domácího násilí v rodině spolu úzce souvisejí. Vážné zdravotní následky, jež plynou z domácího násilí, jsou velmi často trvalé a ovlivňují danou ženu potažmo její děti po celý život. Psychická nepohoda ovlivňuje jejich fyzický zdravotní stav, který jim znemožňuje najít si trvalou a dobře finančně ohodnocenou práci. Zároveň je pro ně v důsledku minulých zkušeností a událostí v jejich životě velmi obtížné vyrovnat se se stresem, jež jsou nuceny v práci zvládnout. Svými zaměstnavateli/kami jsou poté vyhodnoceny jako nevhodné zaměstnankyně a mohou být v konečném důsledku domácího násilí vypovězeny z práce, kterou obzvláště matky samoživitelky nutně potřebují k udržení a následnému zkvalitnění svého života a zlepšení budoucích možností svých dětí (Budinová, 2012: 19). Z tohoto důvodu je velmi důležité, aby debatu o domácím násilí bylo ve veřejném prostoru stále slyšet a o dané problematice se diskutovalo. Je potřeba ustavit domácí násilí jako problém nás všech, nikoli pouze jednotlivců/kyň, kterých se to bezprostředně týká. Ústřední myšlenka druhé vlny feminismu stála na důležité tezi, a sice že „*soukromé je politické*“⁷⁹ (Havelková, 2004: 181).⁸⁰

---

⁷⁶ Romové/ky jsou stereotypně posuzováni/y jako nespolehliví/é pracovníci/e, kteří/ré nejsou dostatečně kvalifikováni/é. Takové předsudky je diskriminují na trhu práce a jsou odsouváni/y na sekundární pracovní trh, kde jim hrozí vyšší riziko nezaměstnanosti a nucená závislost na podpoře sociálního státu (Mareš, 1999: 55).

⁷⁷ Romové/ky mají celkově horší zdravotní stav ve srovnání s majoritou. Ten se vyznačuje primárně častějším výskytem chronických nemocí v mladším věku, vyšší předčasnou úmrtností (v průměru o 10-15 let), častějším výskytem diabetu, onemocnění dýchacího a trávicího traktu a kardiovaskulárního systému a duševních onemocnění. Kojenecká úmrtnost je dvojnásobná ve srovnání s většinovou společností (Janata, 2015: 8).

⁷⁸ Chudobou jsou více ohroženi lidé, kteří žijí v nájemních bytech nežli ve vlastních, a to až trojnásobně (ČSÚ in Budinová, 2012: 14).

⁷⁹ Orig. *The Personal is Political* (Havelková, 2004: 181).

⁸⁰ Někteří/ré autoři/ky přisuzují tuto významnou tezi radikální feministce Carol Hanisch, která v roce 1969 napsala průkopnickou esej, již dnes nalezneme právě pod názvem „*The Personal is*

3.5.4 Symbolické násilí

Sociální svět, naše myšlení a vnímání je konstruováno na základě biologického rozdílu mezi mužským a ženským tělem, mezi pohlavními orgány, skrze něž se nám genderové dělení ve společnosti jeví jako pevně dané (Renzetti, Curran, 2003: 20). Tento předpoklad je nám utvrzován svou objektivní existencí ve věcech, v sociálním světě, a zároveň je potvrzován naším vnímáním, myšlením a jednáním (Bourdieu, 2000: 12n). Jinými slovy se naše „myšlení ocitá v jakémisi uzavřeném kauzálním kruhu, kde se mu vztahy nadvlády, vepsané formou objektivních dělení do objektivní a současně... i do subjektivní, jeví jako samozřejmost“ (Bourdieu, 2000: 15). Tento řád nám následně připadá přirozený a je tedy uznán jako legitimní.

V tomto sociálním řádu dochází k vytvoření dvou sociálních artefaktů (Bourdieu, 2000: 25) – maskulinního muže a femininní ženy, kteří stojí na základu biologické diference, jež se jeví jako „přirozená“ příčina sociálních odlišností. Vytvoření ženy a muže závisí na určité vztahovosti. Žena skrze navyklá sociální schémata do svého těla a mozku trvale vpisuje svou nemužskost tím, že považuje za nepřijatelné vše, co by znejistilo její ženskost. Skrze androcentrické vidění je žena člověk, který se vymezuje vůči muži a její existence je vymezena tím, co jí oproti muži schází (Bourdieu, 2000: 25nn). Podobně svou maskulinitu formuje i muž v rámci vymezení vůči ženě. Výše postavená maskulinní identita, jež je nevyhnutelně spojena s vlastnictvím falu, je závislá na podřízeném binárním protikladu, na femininní identitě, která postrádá penis. Hodnotnější maskulinita nabývá svého významu pouze vedle femininity, která je definována jako neúplná v porovnání vůči normě (Irigaray in Morris, 2000: 132). Bourdieu tvrdí, že se dělení na dvě skupiny, na muže a ženy, stává objektivním tehdy, když „sociální vztahy nadvlády přejdou do těl“ (Bourdieu, 2000, 25). Dochází k zacyklení konstruktů „přirozeného“ sociálního řádu, jenž je legitimizován a neustále podporován způsoby, které androcentrické vidění spustilo do oběhu, a je jednotlivci, ale i institucemi potvrzován (Bourdieu, 2000: 32nn). Síla symbolického řádu tkví právě v tom, že nedochází k jeho kritice, jež by vedla k zpochybnění patriarchálního řádu (Bourdieu in Tučková, 2012).

Political“. Tento název později přisoudily dané esejí editorky Firestone a Koedt, když byla v roce 1970 vydána v publikaci *Notes from the Second Year: Women's Liberation* (Hanisch, 2006).

Jen za přispění aktérů a akterek, kteří přijímají nastavená očekávání na základě jejich (údajně) primární biologické odlišnosti, může být symbolická moc, která z tohoto fungujícího řádu plyne, uplatněna. Jelikož právě ženy a muži svým přijímáním zaběhlých sociálních struktur potvrzují a zároveň spoluutvářejí androcentrický řád ve společnosti (Bourdieu, 2000: 39). Tuto neviditelnou nadvládu mohou ženy i muži přijímat automaticky a považovat ji za neměnnou a pevně danou. Nereflektování vlastní pozice v mocenské hierarchii je způsobeno tím, že již náš náhled na věc a „schémata, skrze něž nahlížíme a hodnotíme jak sebe, tak ty, kdo vládou, vyplývají z osvojeného, a tím naturalizovaného klasifikování, jehož plodem je i naše sociální bytí“ (Bourdieu, 2000: 35). Ovládnutí se stávají oběťmi tzv. symbolického násilí (Bourdieu, 2000). Přitom představa, jak má se má chovat a vypadat správný „maskulinní“ muž a „femininní“ žena, stojí na genderových stereotypech. Tyto základní zjednodušující popisy nutí jedince myslet o ženách a mužích v bipolárním měřítku (Deaux, Kite in Renzetti, Curran, 2000: 20).

Ze symbolické nadvlády se nelze vymanit jednoduše uvědoměním si této podřízené pozice, jelikož účinky této formy násilí jsou zakořeněny hluboce do sociální struktury a vepsány do našich těl. I přes naše uvědomění dochází k patriarchální nadvládě a ženské poddanosti, o níž je možné tvrdit, že je vynucená stejně jako spontánní (Bourdieu, 2000: 37n). Vlastním uvědoměním si hierarchického řádu, který (re)produkuje nerovné mocenské struktury, nabouráváme ideu štěstí, která nám je společností předkládána. Tato idea štěstí vede jejich zastánce/kyně k přehlížení problémů a zmenšuje náš prostor kritického myšlení (Ahmed, 2010: 79n). Ti/y, kteří/ré si danou nerovnost ve společnosti uvědomují a snaží se na to upozornit, jsou pojmenováni/y jako potíživí/ky, jelikož zpochybňují nastavený fungující systém a nejsou ochotni/y tiše se zařadit na místo, které jim bylo určeno. Snahou nabourat strnulý řád se zároveň stáváme nešťastnými nejen ze samotného uvědomění odlišných možností, jež nám jsou na základě třídících kategorií umožněny, ale i z určité bezmocnosti (Ahmed, 2010). Pouhý obrat v uvědomění si sociální reality nestačí k tomu, aby byla symbolická nadvláda vymýcena, jelikož sociální struktury a na nich postavený systém je hluboce vepsán do našich těl a myšlení. Podle Bourdieuho by muselo dojít k rázné změně sociálních podmínek, které jsou zárodkem nerovných mocenských struktur (Bourdieu, 2000: 40).

Vše, co řekne Kobold, je ustaveno jako neměnný a všeobecně platný zákon (Bourdieu, 2000: 65). Kobold tvrdí, že je Hella nevděčná přes to všechno, co pro ni on, Kobold, udělal. Kdyby se Hella chovala tak, jak má, tedy zastávala by společensky ustanovenou femininní roli, nemusel by ji Kobold svými fyzickými tresty vychovávat. Kdyby byla Hella schopná dělat vše, jak má, nemusel by ji ponižovat. Již samotným pojmenováním a poukázáním na Hellinu nemožnost dochází skrze Koboldovu moc k potvrzení a ustanovení těchto domněnek za pravdivé. Hella a její dcera Judita přemýšlejí v rámci struktur, které vymezil Kobold, jiné jim nejsou přístupné. Hella tudíž přijímá Koboldovo hodnocení za pevně dané a skrze jeho pohled nahlíží sama na sebe. Stává se závislou na Koboldovi, který ustavuje její bytí (Bourdieu, 2000: 61). Judita v rámci jediné hodnotové mřížky, která je jí nabídnuta, Koboldovy, považuje násilné chování otce za skutečný projev lásky a tento způsob chování pokládá ve svém dětství za normativní. Přijetí násilného chování jako normy je jedním z typických důsledků domácího násilí. Zejména děti, které jsou v tomto utvrzovány svými rodiči, obzvláště ze strany oběti, jež dětem tvrdí, že se nic nestalo, jen se tatínek rozčílil, přijmou takové chování jako obvyklé a nijak výjimečné (Bednářová a kol., 2009: 31).

4 ANALYTICKÁ ČÁST

„NÁDECH A POD HLADINU“

(Denemarková, 2011: 220)

4.1 Kobold. Přebytky něhy.

4.1.1 Kobold - Voda - Hella

Stěžejním středobodem modrého příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. je živel vody, jenž tvoří spojnicí příběhu a celé Koboldovy rodiny. Přestože voda, jeden z hlavních čtyř elementů, je připisována ženě a je často zpodobňována jako řeka-bohyně, v tomto příběhu není symbolika vody tak jednoznačná (Knotková-Čapková, 2003: 60).

Samotný element vody spojuje Kobolda a Hellu. Vodní živel je charakteristický svou neuchopitelností, kdy voda rozmývá hranice mezi povrchem a hloubkou, mezi skutečností a fikcí (Kalnická, 2003: 75). Pro Juditu, Mladšího a Staršího, představovala voda oba dva jejich rodiče. Smrt bratrů, když se Mladší utopil a Starší prahl žízni, je spojena symbolicky vodou, kdy „*Jednoho zabil nedostatek vody. Druhého její přemíra. Každý má v povědomí heslo, kterým se řídí, aniž to ví*“ (Denemarková, 2011: 149). Voda pro oba dva znamenala smrt nejen fakticky, ale i symbolicky v podobě Kobolda a Helly, kteří je po celý život nenechali nadechnout klidu a svobody. Pro oba jejich syny představují Hella a Kobold vodu, jež se vyznačuje svou dvojnácností, kdy „Voda je zdrojem života (...), ale také smrtícím nástrojem“ (Kalnická, 2007: 26). Juditiny vzpomínky popisují tíhu, kterou v ní její dětství zanechalo, „*Nebezpečné obrazy. Nikdo by jim nerozuměl. Možná Hella. Přelévají se. Proplovám mezi nimi. Ucukávám chodidly. Vynořují se, mizí. Hejna piraň chňapnou, zacvakají zoubky. Nepřetržitý proud je přikrmován prožitým. Kruhy na vodě*“ (Denemarková, 2011: 81). Vzpomínky jsou zde personifikovány do podoby piraň, které se na první pohled zdají nevinné, ale dokážou bolestně ublížit. Hra s jazykem, v níž má význam proměnlivou povahu, a neuznává jednu správnou pravdu, je typickým znakem „ženského psaní“, v jejímž stylu je analyzovaná kniha napsána (Morris, 2000: 132).

Dospělá Judita odlišuje vodu, jež symbolizuje Kobolda a Hellu. Kobold je pro ni nepředvídatelnou řekou, jež je plná zákrut, do nichž člověk nedohlédne. Jakékoli její zneuctění ho uráží jako v případě ledové tříště, kterou Kobold kupuje každou letní

neděli. „*Takhle obarvují a mrzačí vodu, šmejdi, podívejte se*“ (Denemarková, 2011: 183). Kobold zbožšťuje vodu, protože je nepoddajná, má v sobě ničivou sílu. Hella oproti tomu představuje spíše moře slané vody. Žije z přítoků řek stejně jako řeka, jež je závislá na moři. Mořská voda je slaná díky dešťům, které splavují sůl obsaženou v půdě do řek.

Zatímco voda v řece je uzavřená, pohybuje se podle jasně daných pravidel, moře oproti tomu symbolizuje volný obzor a tedy svobodu a téměř nekonečné možnosti. Hella byla před tím, než poznala Kobolda, mořem. Když jí bylo čtrnáct, měla vytyčené cíle. Toužila po vzdělání a osobním růstu, „*Vzdělávám se, vzdělávám se hlavně uvnitř, sama pro sebe. Vnitřní, neviditelnou radost, jak říká maminka, ti nikdo nevezme. Nikdy nebudu ničím vlečkou. (...) Uchránit si svoji duši, kterou musím vychovat a vzdělat a chránit, zachytit vnitřní melodii*“ (Denemarková, 2011: 166). Po třech letech se Hella stala mořem, které si postupně uvědomovalo pouze svoji existenční závislost na řece, na vodě, jež ji naplňuje. Hella zcela vytěsnila skutečnost, že nejen řeka je závislá na vodě, která se z moře vypaří, aby řeka mohla i nadále téct, být silným tokem a skrývat ve své hlubině tajemství. Hella si neuvědomila to nejdůležitější, že řek je víc a lze se od té jedné oddělit.

Hella je společným životem s Koboldem přesvědčena, že „*Vodu má (Kobold – pozn. autorky) ve své moci*“ (Denemarková, 2011: 169). Přitom před setkáním s ním a následným sblížením je Hella ostrovem v moři, „*Kolem se střídá odliv a příliv. Moře je plné tajemství. Nad vodou se honí rackové*“ (Denemarková, 2011: 166). Přestože Hella byla jako čtrnáctiletá závislá na svých rodičích, na svém přílivu a odlivu, ponechali jí svobodný prostor, do něhož neměli přístup. Později vidíme, že si Hella svou situaci uvědomila a své dceři Juditě říká, „*Musíš být pevnina, ne ostrov*“ (Denemarková, 2011: 144). Hella si uvědomuje, že by jí bylo lépe bez Kobolda. Je si vědoma toho, že být samostatná osoba, jež se o sebe dokáže postarat a má tudíž výsadní právo o sobě samé rozhodovat, je jeden z nejdůležitějších cílů, kterých lze dosáhnout. „*Proč musím být pevnina? ,Protože ostrov napadnou piráti. ,Můžu se stát korzárem, ostrov bránit. ,Jsi v tom sama. Můžeš ostrov bránit. Ze střehu ale nevyjdeš nikdy. ,Byli jsme ostrovy, co pluli v moři. Ostrovy. Žádné souostrovi*“ (Denemarková, 2011: 144). Přeje Juditě, aby se nestala závislou tak jako ona na Koboldovi, aby nebyla izolovaným ostrovem, který je chtě nechtě spoutaný s vodou, ale byla svobodnou pevninou.

Z pohledu Kobolda by Hella zcela jistě neměla výsostní postavení v podobě vody. Koboldovou optikou je vodě nejbližší on sám. „(...) voda nemá pána... má vlastní zákony... jen na Měsíc reaguje přílivem a odlivem... jen Měsíc a Slunce si to k ní můžou dovolit... člověk... nikdy“ (Denemarková, 2011: 121). Kobold má o sobě nikdy nepochybuje, o ostatních vždy. Kobold je vodou, jež vytváří zákony, podle nichž se řídí ostatní. Za jejich nedodržení jsou ostatní potrestáni/y, je to jejich chyba. Zároveň ale Kobold vodu uctívá a spíše než že by se s ní prvotně ztotožňoval, touží být v její blízkosti. Když se Hella seznámí s Koboldem v řece pod Kamenným mostem, je Kobold popsán jako obojživelník. Do chvíle než potká Hellu, je pouze Michaellem. „*I Kobold vypráví. O ctižádosti, dravosti a houževnatosti člověka, který se spojí s vodou. O síle muže*“ (Denemarková, 2011: 120). Podle Kobolda mít něco společného s vodou znamená dospět a stát se tím správným dominantním mužem, čímž narušuje stereotypní spojení živlu vody s ženou, jež typicky symbolizuje koloběh života a smrti. Ženská personifikace vody ve velké většině převládá (Kalnická, 2007: 54).

„Ženské psaní“, které problematizuje zdánlivě nenapadnutelnou výsostnou pozici falogocentrismu, přichází s prostorem vně tento diskurz myšlení a stává se „řečí bez zřetelně vymezených diskurzivních ohraničení, bez pevného, stabilního středu, je ‚mnohohlasím‘ (Kristeva, 1987) různých hlasů a disparátních diskurzů“ (Matonoha, 2008: 129). „Ženský jazyk“ nám umožňuje číst symboliku vody různými způsoby. Já nabízím dvě varianty – voda může být skutečně představovat ženský element, s nímž po spojení Kobold dospěje. Nebo potřebuje Hellu jako svůj protiklad, vůči kterému se vymezuje. V takovém případě lze říci, že se z Kobolda při setkání s Hellou symbolicky stává obojživelník, který je závislý na vodě v podobě Helly, na jejíž úkor projevuje své pravé Já. Jeho moc je závislá na Helle, vodě. Hella se v Koboldových očích stává jeho sladkovodní pannou, v níž se proměnila, když Kobold srazil z Kamenného mostu sochu Jana Nepomuckého. Sochu již nenašel, ale našel Hellu, která do vody skočila. „*Svatý Jan se vykoupal v zázračné vodě pod mostem, obrodil se. V černovlasou pannu. (...) Michaleovy oči jsou uhrančivé, jsou modré. Ze své panny je nespustí*“ (Denemarková, 2011: 23n). Kobold v podobě vody pohlcuje Hellu. Ta je postupným nátlakem nucena poddat se Koboldovi a zároveň jí nic jiného nezbyvá. Je jí namluveno, že by na souši bez vody, bez Kobolda, nepřežila. A Hella tomu uvěří, protože nemá jiný hlas, který by Koboldovi oponoval.

Sladkovodní panna, v níž může být neoddělitelně propojen vodní živel s ženskostí, je tajnosubná, což Kobolda svádí. Mořská panna, což by bylo příznačnější, když jsem výše Hellu připodobnila ke slanému moři, nemluví, jelikož tím by mohla svého nápadníka odehnat (Kalnická, 2003: 76). Hella se může zdát jako němá vůči Koboldovi, postupně přestává protestovat proti jeho násilnému chování. A její chování se nám může jevit jako pasivní, rezignující, ale Hella pouze používá jiný způsob vyjádření. Používá řeč, která se pro Kobolda stává nepřístupná. A to ho rozčiluje, protože si je vědom toho, že nemá nad Hellou naprostou kontrolu. Hellu trestá proto, aby nad ní udržel svou kontrolu a mohl na ni neustále působit, i když cílené změny v poddajnou osobu již dosáhl (Foucault, 2000 [1975]: 51). Psaní je nicméně místo, do kterého nemá přístup. Přestože jí nedovolí koupit si papíry, píše na obaly od cukru a mouky. To, co napíše, posílá v lahvi po vodě, protože podle Helly „*Slova rozhodují o tom, kým a čím se staneme. Voda necenzuruje, nehodnotí. Poponáší*“ (Denemarková, 2011: 110). Možná tímto způsobem Hella doufá, že její zprávu v lahvi někdo najde, rozluští a přijde ji zachránit. Ale zcela jistě pro ni psaní znamená malý kus svobody, který si vybojovala. Tím, že se plně nepoddává Koboldovi, ztělesňuje slabý a neviditelný protiproud silné, mohutné a vládnoucí řece.

Juditin pohled, v němž voda představuje Kobolda, není jediný, přestože je podpořen i ostatními, jako jsou její bratři nebo doktor Brod, který Kobolda připodobňuje k řece, když promlouvá k Mladšímu, „*Jsi jako tvoje matka. Upnula se na řeku. ‘Řeka je rodu ženského. ‘Ne v jazyce tvojí matky. Tam je to řádný mužský*“ (Denemarková, 2011: 99). Hella, do jejichž myšlenek nahlédne čtenář/ka na konci příběhu v jedné zachované povídce, kterou napsala, nevidí Kobolda jako vodu. Označuje ho za neživotodárný písek, který vytváří nekonečnou poušť, jejíž tvar se neustále přeskupuje, „*(...) ženy se bojí, co je pod nimi. Balancují na pohyblivé mase písku. Každý pohyb přesune obrazce a přeskupí duny*“ (Denemarková, 2011: 214). Kobold je nepředvídatelný a Hella nikdy nedokáže odhadnout, co Kobolda dokáže vyprovokovat k jeho násilnému jednání. Bojí se v poušti udělat krok, aby nevyvolala písečnou bouři. Stačí maličkost jako horký talíř. „*Kobold talíř smetl na zem. Helle se třáslý ruce. Zametala střepy v blízkosti Koboldových bot, které podupávaly. Zatímco Starší do sebe statečně házel horká sousta. Aby dokázal, že ten talíř horký není*“ (Denemarková, 2011: 137). Přestože se poušť mění a přeskupuje do různých dun, je stále tvořena pískem. Koboldovo chování se také mění, je nevyzpytatelné, a i přes světlé

výjimky je uvnitř stále tyranem. Hella je vodou, kterou vyprahlý pouštní písek pohltil. Přetvořil ji k obrazu svému, aby myšlení Helly přestalo sama o sobě existovat.

Hella je závislá na Koboldovi, protože bez pouštní masy by se ztratila jako zrnko písku, které samotné není nic. „*Proměnila se v písek, bylo jí šestnáct a bavila se s kluky, otec se strýcem ji zaživa zahrabali do země a ten písek, který odtud víří, nemá konce*“ (Denemarková, 2011: 222). Je možné, že Hella si byla od začátku vědoma toho, že s Koboldem nebude jednoduchý život, ale brala to jako menší zlo oproti nalajnované budoucnosti, kterou nastolili její rodiče. „*Doktor Brod čeká. Měsíce čeká za naškrobenou krajkovou záclonou, čeká, až uhrančivé černovlasé Helle bude osmnáct. Pak požádá o její ruku. S čímž jsou rodiče srozuměni*“ (Denemarková, 2011: 18). Je tedy možné, že Hella část viny přenáší na svého otce, když vybral váženého doktora Broda pro svou jedinou dceru za ideálního manžela. Ze strany rodičů mohlo být toto rozhodnutí ovšem strategické, jelikož Hella byla z matčiny strany židovského původu, a otec si byl při vzestupu Hitlerovy moci vědom rizika, které Helle hrozí. Chtěl ji sňatkem nejspíš uchránit před jistou cestou do koncentračního tábora. Nicméně Hella to ve svých osmnácti letech viděla jinýma očima a dala svůj vzdor najevo v podobě otěhotnění s Michaelem Koboldem.

Písek má s vodou společné vlastnosti – kapka vody stejně jako zrnko písku nepředstavuje takové nebezpečí, jako když jsou ve větším množství, které dokáže živou bytost zahubit. „*I poušť je šířost. I moře je šířost. Písek všechno přeskupuje a vzdaluje a vrací. Voda všechno přeskupuje a vzdaluje a vrací*“ (Denemarková, 2011: 221). Kdybychom vodu, potažmo moře, četli/y jako Hellu, a písek přiřkli/y Koboldovi, dalo by se říct, že Hella má na věc stejný názor jako Judita, která své rodiče metaforicky vidí jako vodu, sladkou a slanou. Hella si uvědomuje, jaké trápení svým dětem způsobila, že se od Kobolda nedokázala odpoutat. Útrapy, jež způsobila svým dětem, přičítala nejen Koboldovi, ale i sobě. „*Na kámen platí jedině. Trpělivost neúnavné kapky vody. Říkala Hella. Vlož kámen do řeky a vrať se za několik desetiletí, bude ohlazený. Říkala Hella*“ (Denemarková, 2011: 63). Hella obviňovala sama sebe, hledala chybu pouze v sobě samé. Přesvědčovala se, že musí být trpělivá a poslušná a poté se Kobold změní. Když se násilný partner/manžel nezmění a k násilným útokům dochází i nadále, berou to oběti domácího násilí jako svou prohru a selhání (Buskotte, 2008: 78). Hella na sebe brala

plnou zodpovědnost za činy, které nemohla již nikterak zvrátit, protože byla Koboldovým majetkem, jenž se řídil podle rozhodnutí svého vlastníka.

S nejednoznačností metafor, kdy voda nelze napevno spojit s násilným a tyranizujícím Koboldem, ale její význam je stále proměnlivý (i fakticky se voda stále mění – pomocí světla její barva, rychlost toku, skupenství apod.), se setkáváme po celou dobu příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. Radka Denemarková personifikuje předměty, oživuje tím daný styl a rozehrává příběhy v příběhu. Nenutí čtenáři/ce jediný možný způsob, jakým by měl být text čten a pochopen, ale nabízí mu/ji samou podstatu „ženského psaní“, hru s jazykem, již nalezneme v nerovném, neuhlazeném, nehegemonním a nejednoznačném povrchu textu (Matonoha, 2008: 158). V textu není jednoduše možné odkrýt skutečnou pravdu, kterou bychom ustavili/y jako jedinou správnou. A není to ani jejím cílem. „Ženské psaní“ naopak text a jeho význam/y rozehrává, nabízí svou mnohoznačnost a nabízí prostor, v němž dochází k neustále proměně, dynamice a pohybu. Neexistuje pouze jeden správný pohled čtení, pomocí kterého se dobereme úmyslu autora/ky. Způsobů, jakým nazíráme na text, je nesčetně, protože každý/á čtenář/ka daný textu znovu píše (Matonoha, 2008: 19).

4.1.2 Kobold je násilník a Hella jeho obětí?

V modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy*. zastává muž v postavě Kobolda typického násilného manžela a otce, který své jednání nepovažuje za nic abnormálního. Kobold představuje hegemónního muže (Connell, 2005 [1995]), jenž využívá své výsadní postavení v patriarchální společnosti, a ty, které společnost ustavila jako slabší (tedy Hella, Juditu, a do určitého věku i Mladšího a Staršího), využívá k upevnění své dosavadní moci. Tzv. hegemónní muži, určitá výsadní skupina lidí, zastávají mocenskou pozici, z níž ovládají nejen ženy z hlediska genderu a pohlaví, ale i muže (Smaus in Šmausová, 2002: 18). V patriarchální společnosti muž představuje normu, v níž agresivita, dominance, síla a racionalita jsou ustaveny jako charakteristické vlastnosti, které vytvářejí toho *správného* muže. Naopak žena je v nejlepším případě jeho slabším opakem, v němž se klade důraz především na emocionalitu a je vyžadována poslušnost a podřízenost (Renzetti, Curran, 2003: 20n). V takovém případě podle Dobash a Dobash „Muži, kteří bijí své manželky, naplňují očekávání kulturních předpisů (...) a využívají fyzickou sílu jako prostředky k prosazení své dominance“ (Dobash and Dobash in Dutton, 2006: 96). Kobold skutečně využívá své fyzické síly a v

případě, že Hella udělá něco špatně, potrestá ji, a mohli/y bychom tedy tvrdit, že to tak skutečně je. Nicméně již výše jsem zmínila, že domácí násilí a dominance Kobolda nad Hellou a jejich dětmi nestojí pouze na fyzickém násilí, ale jde o komplexnost celého jevu.

Domácímu násilí nemusí nutně čelit jen fyzicky slabší ženy, stejně jako nemusí být násilníkem muž (Dutton, 2006: 98). Radka Denemarková si je této často neúmyslné stereotypizace vědoma a proto vedle „typického“ páru, který čelí domácímu násilí, staví Koboldovu matku a jeho otce. Michael Kobold vyrůstal v rodině, v níž měla poslední slovo jeho matka, otec působí spíše pasivně a odevzdaně. *„Michaelovi Koboldovi jsou tři roky, když se potopí Titanic. Maluje onen kolos stále dokola. (...) S tužkou, kterou mu do špičky ořezává otec, prudkými zářezy. Odštěpky létají kolem a rozlítí matku. ‚Jak si to malý Moricek představuje.‘ Šišlá na manžela zlověstně. Otec po kolenou sbírá ořezané zbytky, matka projde kolem a křísne mu záhlavec, často mu křísne záhlavec. (...) ...žena ho má v hrsti i jinak. Během svatebního obřadu vyšlo najevo, že otec neumí pořádně psát a číst jen koktavě“* (Denemarková, 2011: 188n). Zde je nastíněno, že Koboldova matka si svého manžela příliš nevážila. Hledala záminku, aby ho mohla fyzicky potrestat. Tento důvod, který vedl k ponížení Koboldova otce, se projevuje i ve vztahu Kobolda a Helly. Jeden z negativních dopadů domácího násilí je převzetí vzorců chování svých rodičů, kdy děti uznají násilí jako přijatelný způsob jednání (Ševčík in Ševčík, Špatenková, 2011: 121). Kobold nejen že nesnáší Helliny útek do jiné reality pomocí slov, *„Těm tvým čmáranicím stejně nikdo nerozumí, ty jsi fakt ujetá, jsi vymaštěná“* (Denemarková, 2011: 179), ale zároveň ho uráží, že Hella ovládá a miluje to, co jeho otce stálo život. *„Kobold písmenům nedůvěřuje. Písmo ponižovalo jeho otce“* (Denemarková, 2011: 179). Násilné sklony Koboldovy matky se plně rozvinou v soužití s Koboldem a jeho rodinou.⁸¹ Koboldova matka je jediná, která je skutečně na straně Kobolda a v jeho násilnostech a ponižování ostatních ho podporuje. Stává se spolupachatelkou.

Nicméně je potřeba zmínit, že ani Koboldův otec není bez viny. Velmi mladá Koboldova matka byla Koboldovým otcem znásilněna. Z určitého úhlu pohledu může

---

⁸¹ Alespoň čtenáři/ce je psychické týrání, ponižování a zesměšňování ze strany Koboldovy matky zpřístupněno až ve chvíli, kdy žije ve společné domácnosti svého syna. Pouze letmé náznaky, jež rozebírám výše, naznačují, že se násilně chovala už v Koboldově dětství.

být tento fakt prominut, protože Koboldova matka otce provokovala a dělala vše proto, aby si svého budoucího násilníka, manžela, zneprátelila.⁸² Podobnou optikou se stereotypně nahlíží na znásilnění, kdy je vina kladena na oběť a znásilňovatel je touto cestou omluven (Chomová, 2014: 22). Za znásilněním nestojí primárně sexuální chtíč, ale je *pouhým* nástrojem, pomocí něhož dává pachatel najevo svou mocenskou nadvládu nad obětí (Vachss in Bourke, 2000: 21).⁸³ Tento fakt je zřejmý i u Koboldova otce, který nejdříve přemýšlí, jak Koboldovu matku potrestat. Nejprve se na ni chce vymočit. Použit stejný způsob, jakým ona zneuctila jeho sušící se tabák. Nakonec se rozhodne dívku znásilnit.⁸⁴ Skrze sexuální násilí je oběť ponížena a pachatelovo dominantní postavení upevněno (Ciprová, 2010: 8). Je tedy nutné mít na paměti, že Koboldova matka byla jako velmi mladá znásilněna, následně svým otcem donucena se za znásilňovatele provdat a dennodenně s ním žít po boku. Otázkou je, pokud by Koboldův otec dívku neznásilnil, zda by se i tak chovala násilně. Zda její chování ke svému manželovi a následné psychické týrání a ponižování své snachy a vnoučat pramení z křivdy, která se jí stala v jejím raném věku. Oběti, které prožijí násilí, obzvláště ve formě domácího násilí, často přijmou násilí jako jednu z možných variant sociálního chování (Bednářová a kol., 2009: 18). Situace Koboldovy matky byla dovršena příkazem otce, který „jí (...) zakázal mluvit s kýmkoliv, natož s lidmi s četnické stanice, o okolnosti početí“ (Denemarková, 2011: 189) a „Vystrojil svatbu“ (Denemarková, 2011: 189). Otec své dceři nepřímou dávkou za vinu, že byla znásilněna, a musí za to nést zodpovědnost. Znásilnění je zatíženo dalšími mnohými stereotypními představami a předsudky, které přenášejí vinu na znásilněnou ženu a snímají ji z násilníka. Oběť je společností uznána za spoluvinnou ve chvíli, kdy se prokáže, že nezastávala stereotypní očekávání o spořádaném chování hodné ženě (Renzetti, Curran, 2003: 360). Je možné, že Koboldova matka také nežila v rodině, kde by k sobě chovali lidé vzájemnou úctu a respekt. Její matka není v příběhu vůbec zmíněna a jako aktivní rodič zde vystupuje pouze otec. Je tedy možné, že za agresivním chováním stojí nepřítomnost její matky. Pokud budu nicméně vycházet z příběhu, je zřejmé, že zlomovým bodem v chování Koboldovy matky bylo právě znásilnění. Trest, jež si z pohledu Koboldova otce

---

⁸² Tuto situaci jsem podrobně popsala výše v kapitole 3.2.1 Kobold. Přebytky něhy.

⁸³ Více viz kapitola 3.5.2.1 Znásilnění.

⁸⁴ Tato situace je detailněji popsána výše v kapitole 3.2.1 Kobold. Přebytky něhy.

zasloužila, jelikož nezapadala do genderové role, kterou jí společnost vymezila. Byla divoká, sebevědomá, nezávislá, svobodná. A on jí ukázal, kde je její místo, pod mužem. Tento příběh zároveň poukazuje na jeden z hlavních mýtů, jenž se váže ke znásilnění. A totiž že ženě nejčastěji hrozí nebezpečí od neznámých lidí, kteří si ji vyhlédnou venku. Přitom velká část znásilnění je páchána člověkem, který je ženě velmi dobře znám a největší nebezpečí hrozí právě doma za zavřenými dveřmi (Valentine, 1990: 3). To má znásilnění s domácím násilím společné.

Zde se dostávám k jádru této kapitoly a totiž na kolik můžeme někoho označit kategoricky za pachatele/ku a oběť. Pokud bychom si jednotlivé postavy rozebrali/y každou zvlášť, zjistíme, že každý z nich nese větší či menší část viny, páchají zlo na svých obětech, ale zároveň se stali/y v minulosti obětí někoho/něčeho jiného. Je zapotřebí dívat se na každého pachatele a oběť komplexněji a nejlépe nekategorizovat pouze na oběti a pachatele.⁸⁵

Nejzřetelněji je tato skutečnost viditelná u osudu Judity, jež celé své dětství až do dospělosti musela žít v každodenním strachu, jaká záminka bude sloužit jako důvod jejímu tátovi k tomu někoho z nich ponížit, zbít, upevnit si svou sílu a moc. A pokud si nevybral ji, musela být svědkyní, jak páchá zřůdnosti někomu z její rodiny. Dítě, které je nuceno žít v rodině, kde mezi rodiči dochází k hádkám, fyzickým útokům, psychickému týrání, vydírání a ponižování, nepocituje dostatečně emocionální jistotu a pocit vnitřního bezpečí (Buskotte, 2008: 88). Juditu tato zkušenost poznamená a stává se obětí domácího násilí, které jí činí její otec. Zároveň je ale pachatelkou v tom smyslu, že opouští v dospělosti svou dceru a nechává ji na pospas života bez matky. Opět je potřeba se na celou situaci podívat z komplexnějšího hlediska a tedy, že opakuje podobné rozhodnutí jako Hella, když si vezme muže, který ji uhodí, když se mu něco nelíbí.⁸⁶ Pro dívky vyrůstající v rodinách ohrožených domácím násilím je typické

---

⁸⁵ Znovu zdůrazňuji, že se toho ve své diplomové práci dopouštím. Tudiž znovu upevňuji stereotypní představu pojmů pachatel/násilník – oběť. V této kapitole se nicméně snažím rozmělnit hranice těchto definic a poukázat na to, že si uvědomuji důležitost komplexního pohledu.

⁸⁶ Je otázkou, do jaké míry je rozhodnutí, zda souhlasit se sňatkem, skutečně Juditino. Zatímco v případě Helly bylo její rozhodnutí zůstat s Koboldem *ulehčeno* tím, že s ním ve svých osmnácti letech otěhotněla, Juditino rozhodnutí působí jako zcela dobrovolné. Nicméně není zcela jisté, zda k tomu nemohla být dotlačena vlivem muže. Její sňatek s mužem, jenž má násilnické sklony, lze tedy vysvětlit i tak, že je přesvědčena o tom, že si nic jiného nezaslouží anebo jednoduše takové chování mezi partnery považuje za normální zkrátka proto, že neznala jinou rodinnou situaci, než život v neustálém strachu a násilné výchově.

ztotožnění se s rolí oběti“ (Wünschová in Bednářová a kol., 2009: 37). Není to její svobodné rozhodnutí, jak by se mohlo na první pohled zdát. Je donucena okolnostmi a reaguje na vzniklou situaci. Reaguje tak, jak doufala každý den jejího soužití s Koboldem, že zareaguje Hella. Judita utekla od násilnického manžela a to jí možná dopomůže k pochopení situace své matky.⁸⁷

Kobold na nás působí jako monstrum, které se probouzí z hlubin vody doma za zavřenými dveřmi. K Helle se chová jako ke svému majetku, k němuž nemá žádnou úctu a respekt. „*Kobold. Takový hodný kluk. Takový spořádaný, slušný člověk. Za dveřmi bytu poškrábe pod bradou monstrum, které v něm dřímá. Monstrum procitne*“ (Denemarková, 2011: 152). Hella se pro něj stává rohožkou, o níž si Kobold oře špínu ze svých bot a ven vyjde čistý bez poskvrnky.⁸⁸ Hella je Koboldovým poslušným tělem, které „může být podřízeno, může být využito, které může být transformováno a využito“ (Foucault, 2000 [1975]: 201). Jejich společné děti, Judita, Mladší a Starší, jsou stejně jako Hella hromosvodem jeho hněvu a nenávisti. Ublíží jim nejen svými pěstmi, ale i slovy. Podrývá jejich sebevědomí, podrývá jejich spojenectví. Také když Starší zestárne a začne si uvědomovat svou sílu, revoltuje proti Koboldovi a podrývá tak jeho dosud nenapadnutelnou autoritu. „*Nebojí se vzepřít. Vytrhne Koboldovi žehličku z ruky. Přiloží mu ji ke spánku. Ať si tentokrát poslechne horko on. Teplo vzlíná. Horké telefonní sluchátko stačí přimáčknout k ušnímu boltci. Vzpirají se vlastní geny. Princ sesazuje krále. (...) První forma vzdoru. (...) Kobold kamení. Všechno je nakonec otázka síly*“ (Denemarková, 2011: 89n). Přes vzájemnou odlišnost jevů moci a násilí se velmi často vyskytují společně. Pokud moc a násilí postavím na stejnou úroveň jako v případě jednání Kobolda, dochází k tomu, že jeho jednání chápu jako nadvládu člověka nad člověkem pomocí násilí (Arendt, 1995 [1970]: 40). Starší odmítá nadále snášet Koboldovo násilné chování a vrací mu to stejným způsobem. „*K Staršímu se přismývá Mladší. Hella zvedá hlavu, vykukuje za synovými rameny. Kobold to cítí. Pudově. (...) Starší obnažuje prostor. Trhá otěže držené v Koboldových rukách. Seškrabuje Koboldův nános. Tvrz je vratká, podemele ji slabý pramínek*“ (Denemarková, 2011: 90). Kobold si je nebezpečí, které z toho vyplývá, vědom a aby

---

⁸⁷ Tomuto tématu se více věnuji v kapitole 4.1.5 Očištění od Kobolda.

⁸⁸ Proměněné chování Kobolda v soukromém a veřejném prostoru rozebírám v kapitole 4.1.4 Nás se to netýká.

uchránil své výsadní postavení, které závisí na submisivnosti a podřízenosti jeho obětí, musí hrozbu v podobě Staršího odstranit. Donutí ho odejít z domova. V postavě Staršího odchází jediná naděje Helly, že se z Koboldova vlivu kdy vymaní. Starší dospěl do věku, kdy byl schopen ubránit sebe a nahlédnout na vztahy v rodině kriticky, Hellu by dokázal uchránit a to by jí dodalo sílu od Kobolda odejít. Tento moment vnímám v příběhu jako klíčový, jelikož Kobold si byl moc dobře vědom rizika, které hrozilo.

Zajímavé je, že touto nadějí, která mohla Hellu a její děti vysvobodit z Koboldova vězení, byl právě Starší, přestože Judita byla o několik let starší. Judita zde tedy zastává genderovou roli, která je jí jako dívce vštěpována, a zároveň vidí vzor ve své matce, jež se Koboldovi viditelně téměř nikdy nevzepře. Judita je poslušná, touží po pochvale a lásce od svého otce, a proto dělá vše, jak se jí řekne. Nejspíš jí vůbec nenapadne se vzepřít svým rodičům, protože kdyby s tím vším Hella nesouhlasila, jednoduše by odešla. Tento názor představuje jeden z mnoha mýtů, kterým je opředeno domácí násilí (Buskotte, 2008: 26). V dospělosti to Judita pochopí, že Hella odejít nemohla. Pojilo ji s Koboldem příliš silné pouto, oni, Judita, Mladší a Starší, a zároveň měla příliš velký strach z reakce Kobolda. Pokud by se místo Staršího vzepřela Koboldovi Judita, narušila by tím genderový řád, jelikož ona jako žena musí být nejlépe pasivní, neviditelná a poslušná. To v příběhu postava Judity splňuje, ale tím, že nám celý příběh vypráví právě Judita, proti Koboldovi, proti všem Koboldům, revoltuje, staví se proti nim a slovy bojuje. Judita přetrpěla celé své dětství v rodině s Koboldem, který ji trýznil, mučil, napadal. Hellu, již Judita v dětství vnímala jako slabou, ji nenáviděla možná více než Kobolda právě kvůli její neschopnosti odejít.⁸⁹ Hella před svými dětmi Kobolda omlouvala a sama tomu chtěla věřit, „*Myslí to s vámi dobře, má vás rád. Helliny věty. Změkčilá vata slov*“ (Denemarková, 2011: 89). Celý svůj život Judita prožila a nesáhla si na něj jen proto, aby o tom mohla povědět veřejnosti, která se celou dobu chovala, jako by se nic nedělo.⁹⁰ Odvyprávět příběh, upozornit na riziko

---

⁸⁹ Tento aspekt více rozebírám v kapitole 4.1.3 Může za to Hella.

⁹⁰ Tomuto tématu se více věnuji v kapitole 4.1.4 Nás se to netýká.

domácího násilí, které se odehrává za zavřenými dveřmi, je Juditin způsob boje proti Koboldovi.

Kobold nebyl monstrem vždy. Byl Michaelem, tak jako po celý život vystupoval na veřejnosti. Vyrůstal v rodině, do níž se narodil aktem znásilnění, a jeho matka za to celý život nenáviděla jeho otce. Michael nechtěl následovat pozici svého otce, který byl svou manželkou ponižován a fyzicky napadán. Otcova role v rodině byla degradována a hlavu rodiny, jíž měl být podle společenských norem otec, zastávala rázná Koboldova matka. Michael ale nechtěl být v područí jiné ženy, chtěl být vládcem rodiny. Kobold pochopil, že jeho přežití závisí především na tom, jak se ke svému životu postaví, jelikož „*Věci nepotopitelné se potopí. Pochopil, že voda je mocná, mocnější než člověk*“ (Denemarková, 2011: 191n). Jméno Michael znamená „ten, který je jako Bůh“ nebo „podobný Bohu“. Juditin otec nechtěl být obyčejným člověkem, chtěl být výjimečný. Chtěl být tím, kdo rozhodne rozhodně o osudu ostatních. Chtěl být vodou.

Hlavním důvodem, proč Koboldův otec neodešel od své manželky, byl právě Michael Kobold. Na svém synovi visel a nedokázal si představit život bez něj. Koboldova matka si toho byla vědoma a tohoto silného rodičovského pouta mezi otcem a synem využila ve svůj prospěch. Otce ponižuje, slovně i fyzicky ho napadá a „(...) *může si to dovolit, ví, že otec je závislý na Koboldovi, že se nevzepře, a jestli ano, ona zajede. ‚Vidíš, co mi provádí tvůj otec, jestli tohle máme zapotřebí, ať si táhne.‘ Je závislý na Koboldovi (...)*“ (Denemarková, 2011: 188). Michael, jeho syn, byl jeho poutem. Stejně jako pro Hellu její děti. Koboldův otec ani Hella nedokázali odejít z násilného svazku především kvůli svým dětem. „*Manžela můžeš vždycky vyměnit. Řekla mi tenkrát. ‚Nevyměníš však otce svých dětí.‘ Řekla mi tenkrát*“ (Denemarková, 2011: 44). Hella, která byla několikrát pacientkou v psychiatrické léčebně, měla nálepku psychicky nevyrovnané osoby, a té by nikdy tři děti do péče nesvěřili/y. Kobold byl navíc velmi vlivný a dokázal by skrze instituce a jejich moc Hellu zničit. „*Kdo by to Helle věřil. Zmanipuloval okolí, aby mu šlo na ruku. Mistr věrohodných výmluv*“ (Denemarková, 2011: 152). A Hella své děti milovala, věděla, že by její odchod od Kobolda nic nevyřešil. „*Hella se vrátí. Změkčovat dopad ran*“ (Denemarková, 2011: 185). Musela ochránit především své děti.

V této podkapitole jsem se snažila nastínit, že hranice, které by přesně vymezovaly definici pachatele a oběti, se slévají v určité optice dohromady. Chování

Helly, jež bylo z pohledu malé Judity chladné, až apatické, nebylo bezdůvodné. Hella byla Koboldovou obětí v násilném soužití. Zároveň však svou přetvářkou, díky níž dlouhá léta trpěla, páchala zločin na svých dětech. Ty byly nejen Koboldovou, ale i Hellinou obětí, protože je neustále utvrzovala v tom, že za špatnou odpověď položenou Koboldem, následuje *přiměřený* trest, a to je normální. Kobold bral děti každou neděli na lodičku k řece, kde je zkoušel ze všeobecných znalostí. Pokud neuměly na jeho otázku odpovědět, hodil je za trest do ledové vody. „*Archimedův zákon!*“ „*Ah...medův...? Já nevím, nevím, na co se mě ptáš. Tak mě zab, no, třeba mě zab!*“ *Šplouchnutí listopadové řeky. Lhostejné. Obratná tempa prvního dětského tělíčka. Psík se hrabe ke břehu. ,Tak tedy ty. A dělej. Je mi zima.‘ ,Nevím... Ve škole jsme to nebrali... (...) Druhé šplouchnutí prvňáčkova těla.‘ Usilovně plave za starším bratrem“* (Denemarková, 2011: 45).

Jediná postava, která se dokázala vymanit z tohoto začarovaného kruhu, je Mladší. Uvědomuje si, že zážitky z dětství mohou mít neblahé účinky na jeho budoucí partnerský život a toto „dědictví“ nehodlá přenést na další lidskou bytost. Je to zřejmé z rozhovoru, který s ním vede doktor Brod. „*Měl by sis najít nějakou slečnu, chlapče, ulevilo by se ti.‘ ,Nechci.‘ ,Můžeš ke mně chodit na hodiny, s některými tě seznámím, s těmi přitulnějšími.‘ ,Nechci.‘ ,Někoho mít musíš.‘ ,Mám řeku, to je moje přítelkyně.‘ ,Jsou i jiná vlhká potěšení.‘ ,Nechci se o tomhle bavit“* (Denemarková, 2011: 99). Mladší se může bát sám sebe, jelikož nechce být jako jeho otec. Jeho vzpomínky a nemožnost se z tohoto bludného kruhu vymanit v něm zůstanou a nechce zničit dalšího člověka. Tento předpoklad je mu potvrzen i chováním bratra k jejich matce, „*Starší odešel proto, že ho drsně vyhodil bratr. Starší uhodil Hellu. Uhodil ji přes tvář, až upadla“* (Denemarková, 2011: 172). Tím, že ukáže Staršímu, že s jeho chováním nesouhlasí, poukazuje na to, že si Mladší uvědomuje, že vzájemné bití a napadání není v pořádku. „*Starší zná jen přímé cesty, chladnokrevné, neosobní a tvrdé. Mladší zkoumá množství odboček. Starší je rovný kmen a suchá větev. Mladší košatý strom, se zelenými lístky, rozvěšenými do záhybů větvíček“* (Denemarková, 2011: 101). Mladší se od Staršího liší, a bratrovo chování ho utvrzuje v přesvědčení, že i on sám v sobě má něco z Kobolda, co nechce předat další generaci. Je poznamenán Koboldovou výchovou. Dítě, které vyrůstá v násilné rodině má daleko větší pravděpodobnost, že si tyto způsoby přenesou i do svých budoucích vztahů. Pokud je dítě bito nebo je svědkem útoků mezi rodiči, ovlivní to zcela jistě jeho postoj v řešení konfliktních situací (Buskotte, 2008:

69n). To potvrzuje i chování Staršího, který je rozčilen na matku a následně ji uhodí. Konflikt řeší stejným způsobem, který vidí u svého otce. Není to nicméně bezpodmínečné, jak dokazuje Mladší.

Veřejnost, či organizace, které se tomuto problému věnují a snaží se na jev domácího násilí upozornit, by se měly zaměřit nejen na oběti partnerů/ek, otců/matek, prarodičů a dalších členů/ek rodiny, kteří/ré mají násilnické sklony, a vybíjejí si svou nenávist, deprivaci na těch, kteří se nemohou bránit. Svou pozornost by měly upnout i na pachatele/ky, již/jež, jak jsem se snažila nastínit v této kapitole, byli/y s největší pravděpodobností ve své minulosti obětí někoho/něčeho dalšího.⁹¹

4.1.3 Muže za to Hella

Utrpení, které musí Hella snést od svého manžela, je děsivé. Musí snášet tělesné tresty, ponižování, psychické vydírání, nadávky a posměch. Takové chování ze strany manžela snižuje Hellino sebevědomí a utvrzuje ji zároveň v tom, že má Kobold pravdu. V příběhu se nám postupně ukazuje komplexnost celého problému domácího násilí. Tento fenomén je často veřejností zjednodušován a vina přenášena na oběť. Jedním z mýtů, kterým je domácí násilí opředeno, zní, že si za svou situaci oběť může sama, protože od násilníka nedokáže odejít (Machalová, 2014: 37). Pokud jako v případě Helly žena svého partnera s násilnými sklony miluje (nelze říct, do jaké míry tato láska vyvěrá z oné závislosti, kterou Kobold vytvořil a upevnil) a nedokáže se od něj ani citově odpoutat, je považována oběť za hloupou a vlastně si to svým způsobem zaslouží. Dochází zde k sekundární viktimizaci, která způsobuje mimo jiné to, že se oběti domácího násilí za svou situaci a „slabost“ stydí (Buskotte, 2008: 78n). Jejich nejistota stojí na minimálním sebevědomí. Oběti jsou dennodenně konfrontovány s hrubými urážkami a slovními kopanci, a jejich nejistota je postojem veřejnosti ještě posílena.⁹²

---

⁹¹ Například nezisková organizace Liga otevřených mužů je od roku 2009 patronem kampaně Bílá stužka v ČR, která plní osvětu ve stereotypních představách genderových rolí žen a mužů. Zaměřuje se především na násilí, jež je nejčastěji muži používáno proti ženě a/nebo dětem při neshodách. Liga otevřených mužů ve spolupráci s norskou partnerskou organizací Reform spustila v roce 2014 projekt *Muži proti násilí na ženách a dětech*. Učí své klienty pomocí tzv. metody zvládnání agrese řešit problémy a neshody v partnerských vztazích a výchovu dětí jinou cestou než násilím. Přispívají tak ke zmenšení rizika výskytu domácího násilí ve společnosti (Muži proti násilí, 2017).

⁹² Více se postojem veřejnosti zabývám v následující kapitole 4.1.4 Nás se to netýká.

Judita nahlíží na situaci své matky zkresleným pohledem dítěte. Ten lze zároveň připodobnit k často zjednodušujícímu pohledu lidí, jenž stojí na stereotypních představách o domácím násilí. Judita, dospělá žena, která nám čtenářům/kám celý příběh odvypráví, se na vše dívá s odstupem a kriticky nahlíží i své chování, které k Helle nebylo vždy úplně spravedlivé. Situaci Helle spíše ztěžovala. U Judity, postavy, které je věnováno v knize nejvíce prostoru, od jejího narození do rodiny, kde fyzické násilí je na denním pořádku, až do její dospělosti, kdy skrze svou osobní zkušenost s manželem, který má násilnické sklony, dochází k plnému pochopení Helliny situace, jejímu odpuštění a uvědomění si, že se nelze ze své minulosti zcela vymanit.⁹³

Judita viní Hella hned od začátku, kdy má pocit, že pokud by Hella nešla na most, u něhož potkala Michaela Kobolda, čekal by je život bez násilí. *„Míří k mostu. Marně pohybuji rty. Neslyšně válím slova na jazyku. Rozhodne o mém životě. Otevře d'áblovi brány města. A kdyby k mostu nezamířila. Nikdy jsem neviděla svou matku šílenou“* (Denemarková, 2011: 19). Judita by nejspíš raději volila své nenarození, než život takový, jaký měla. Hella se neřídila pravidly, které jí nastavili její rodiče a její rebelie zavinila násilné soužití s Koboldem v jedné domácnosti. *„(...) už takhle porušila pravidlo, okamžitě z hodiny domů, (...) na ulici číhá neřest“* (Denemarková, 2011: 21). Rozhodnutí, že se před tím, než půjde domů, půjde projít na most, legitimizovalo Juditin názor, že vina je na straně Helly. Kdyby byla Hella ve svých sedmnácti letech poslušná a šla by rovnou domů z hodiny od doktora Broda, nepotkala by Michaela Kobolda. Vzepření se pravidlům bylo potrestáno a chápe to tak i Hella. *„Teď už se oči zvednout bojí. Neodvází se jít mimo příkázanou trasu, jako se odvážila na Štědrý den, kdy se rozběhla dychtivě k mostu. Tehdy byla dobrodruh. Za neposlušnost a dobrodružství draze zaplatila. Byla potrestána. Neurvale. Riskovat nebude. Bude se řídit příkazy“* (Denemarková, 2011: 89). Hella Koboldovo chování na jednu stranu chápe jako doživotní trest, který si zaslouží za svou neposlušnost, a zároveň je v tomto přesvědčení utvrzována svým nízkým sebevědomím, které je jí neustále Koboldovým chováním snižováno.

Hellina snaha děti ochránit od Kobolda a přesvědčit je, že je jejich otec má rád, komplikuje názor Judity, Mladšího a Staršího. Hella tím brání Kobolda a jeho činy

---

⁹³ Juditě a jejímu obrození se podrobněji věnuji v kapitole 4.1.5 Očištění od Kobolda.

přetváří v normu. Podporuje tak tvrzení, že jsou normální rodinou. Lze to chápat ale i tak, že si Hella pocit *normálnosti* nalhává. Sama mu chce uvěřit. „*Jsme rodina jako každá jiná,*“ řekne Kobold Helle blízko levého ucha. „*Jsme šťastná rodina jako každá jiná. Já jsem hlava té rodiny. Tak se mi věnuj. A jim taky.*“ (Denemarková, 2011: 93). V očích svých dětí se násilníka zastává a jejich hněv a obviňování přenáší právě na sebe. „*Kudla v zádech. Místo aby čin pojmenovala, kolem rány vrší chumáče bílé vaty. Aby zbraň nebyla vidět*“ (Denemarková, 2011: 89). Hella je uvězněná v kruhu, protože Koboldova pravidla jsou jediná možná, jež jako správná manželka musí dodržovat.

Domácí násilí může mít i reciproční charakter, kdy se do té doby oběť může stát pachatelem/kou násilí a alespoň na určitou dobu dochází k proměně rolí, které poté nelze označit za neměnné a nezpochybnitelné (Špatenková, 2011: 40; Špatenková, Ševčík in Machalová, 2014: 38). Johnson přichází s kategorizací domácího násilí do 4 skupin, z nichž jednu nazývá jako tzv. násilný vzdor.⁹⁴ Poukazuje na to, že některé oběti reagují na útoky pachatele bojem, pomocí něhož se pokouší zabránit nebo oddálit další násilí (Johnson in Goodmark, 2011: 38). Podobně na to upozorňují socioložky Ellen Pence a Shamita Dasgusta, které domácí násilí rozdělují do pěti kategorií, z nichž jedna je právě vzdor či reakce na násilné jednání (Pence, Dagusta in Goodmark, 2011: 39).⁹⁵ Hella dala jednou jedinkrát najevo svůj názor, „*Ze skříňky nad umyvadlem vytáhne pruhu vosku. (...) Nalepí vosk spícímu Koboldovi na holou, zarostlou hrud', přitiskne dlaněmi. Do dlaní tluče jeho srdce. Pak prudce trhne. (...) Hrud' se zakroučí bolestí. Kobold se probere ze zlého snu. Sáhne si na lysinu. Zařve jako tur*“ (Denemarková, 2011: 142). Tento čin, odstranění ochlupení, lze chápat jako zesměšnění Kobolda, správného maskulinního muže, a snížení jeho maskulinity. Kobold za rebelii svou manželku náležitě potrestá, „*Kobold Hellu ostříhá. Vlasy jsou síla. Ostříhá ji. Ne dohola, jak by si přála, ale cikcak do zubata*“ (Denemarková, 2011: 142). Hella měla dlouhé havraní kudrnaté vlasy, které po ní zdědily všechny tři její děti. Tím, že ji Kobold ostříhal, přerušil jejich vizuální spojenectví. S vlasy se dá nejjednodušeji manipulovat a měnit a tudíž i nejsnadnější cesta, jak někoho ponížit. Dále můžeme dlouhé vlasy číst jako symbol vody, které tečou v pramenech. „*Řeka je ucpaná velkoměstská dálnice. Městem proplovají zašmodrchané prameny vlasů. Kdosi je táhne*

---

⁹⁴ Orig. Violent resistance (Goodmark, 2011: 38).

⁹⁵ Orig. Resistive/reactive violence (Goodmark, 2011: 39).

za sebou, obtočené kolem zápěstí“ (Denemarková, 2011: 152). Kobold ustrižením Helliných vlasů dává najevo, že je mu podřízená, a zároveň ničí spojitost mezi Hellou, dříve jeho sladkovodní pannou, a vodou, Koboldovým božstvem. Zničil Helle nejen důležitý znak její vizuální identity, ale zároveň jí dal najevo, jak pro něj již není důležitá.

Svou pasivitou a poslušností se snaží odčinit svou jedinou revoltu, kdy se vzepřela rodičům, a potkala Michaela Kobolda. I po takto ponižujícím potrestání, jako bylo ostříhání vlasů, Hella doufá, že se něco změní. Takhle svou matku alespoň vidí Judita, když Hellu zpětně obviňuje a hodnotí, „*Co si myslela? Co si vlastně myslela? Že když uklidní situaci a zbytečně nerozbourá vlny, loď ztroskotat nemůže?*“ (Denemarková, 2011: 110). Přesvědčení, že je chyba na Hellině straně, je Koboldovým násilným chováním podpořeno. On, Kobold, dělá vše správně, má je rád. To Hella je ta špatná. Jednou ze zbraní Kobolda je právě přesvědčit jejich děti o jeho *pravdě*. I incident s voskem, Koboldovou hruď a ostříhanými Hellinými vlasy obrátí Kobold ve svůj prospěch, když Judita přiběhne celá vyděšená do ložnice svých rodičů, „*Vidíš, co mi tvá matka udělala!? Vidíš to? Je vymaštěná. To si vypije!*“ *Vystrnadí mě z pokoje. Zamkne.*“ (Denemarková, 2011: 142). Když se mu podaří přetáhnout Juditu na svou stranu, nemá Hella žádný prostor, kam by mohla ze své situace uhnout (zde je ale patrné, že dveře Kobold raději zamyká, jako by čekal, že by Judita jinak Hellu bránila).

Hella je zajatcem svých dětí. Tradiční dělení rolí v rodině dokonce předpokládá pečovatelskou matku, která je odpovědná za fungování rodiny (Kubíčková, 2003: 1). A Kobold to ví. „*Proč že neutečeš? Kvůli harantům?*“ *diví se Koboldova matka. Hella odmítne odejít bez harantů. Které tu Kobold drží jako rukojmí*“ (Denemarková, 2011: 160n). Hella se tedy dostává do bezvýhodné situace a jediný prostor, v němž zůstává sama sebou, je jiná realita, kterou vytváří na sáčkích od cukru a mouky, „*Když tlak nemůže vydržet, sedá ke svým papírům. Chlad vanoucí zvenčí a chlad vanoucí zevnitř navléká do písmen*“ (Denemarková, 2011: 129), které musí před Koboldem schovávat, aby si svou špetku svobody uchránila. „*Jako ve zpomaleném filmu přeběhnou dva černovlasí kluci. Dávají do kuchyně znamení vyděšené Helle. Dávají znamení, aby se zvedla od prázdných pytlíků od mouky a cukru, aby popsané bleskurychle schovala do horní police kredence. Vecpe písmena pod pyramidu starých plechů na pečení*“ (Denemarková, 2011: 180). Hella pomocí psaní neztrácí samu sebe, ale ztrácí Juditu, jež

ji potřebuje. Přestože Hella vůči Koboldovi rezignuje a nedává najevo žádný názor (až na jediný vzdor v podobě lysiny na Koboldově hrudi), který by automaticky předtím neschválil její manžel, psaním se udržuje při životě.

Judita nicméně tyto útky Helly do světa slov chápe jako opuštění svou matkou. Kobold jí dával najevo svou *lásku* zvláštním způsobem, ale Hella ji donutila si myslet, že je to normální, že ji má rád. Hella Juditu ale až na malé výjimky, kdy se Hella cítila bezpečně daleko od Kobolda, nikdy neposlouchala, nevnímala, nebyla tu pro ni. „*Kobold i Hella se dívali jiným směrem, než jsem stála já. Jinak to neuměli. Vysílení sami sebou. (...) A já mezi nimi*“ (Denemarková, 2011: 142n). Postoj, který zastávala Judita, poukazuje na to, že v rodině, kde se vyskytuje domácí násilí, je často opomíjena závažnost, s jakou se se situací musí vyrovnat dítě (Ševčík, Špatenková, 2011: 120). Judita byla Hellou, ale i Koboldem, stále utvrzována v tom, že ji Kobold má rád, i když Juditu slovně napadal, urážel ji, podkopával jí její sebevědomí, fyzicky jí ubližoval a zároveň musela Judita přihlížet, jakým způsobem její otec zachází s její matkou, Hellou. Děti, které jsou pouhými svědky domácího násilí, vykazují stejné symptomy (poškození fyzického, psychického a sociálního vývoje a stavu), jako přímé oběti domácího násilí (Ševčík, Špatenková, 2011: 121). Judita se na jedné straně snažila svou matku bránit, ale na druhé straně nechtěla ublížit svému otci (kdyby Kobold nezamkl dveře, než Hellu nazubato ostříhal, byla by Judita postavena do situace, kdy by nevěděla, zda má bránit matku nebo litovat otce. Takhle Kobold rozhodl jako v mnoha situacích za ni).

Judita stejně jako jiné děti v podobné situaci nevěděla, jakým způsobem se s tím má vyrovnat. Kdyby Hella poslouchala, byl by na ni Kobold hodnější? Kdyby bití, urážky, týrání o hladu a sexuální násilí bylo nepřiměřeným chováním v rodině, nebránila by se mu Hella? Kdyby se Kobold nechoval tak jako ostatní otcové a manželé, nezasáhla by naše babička? Kdyby to nebylo i v ostatních rodinách, nezasáhl by někdo zvenčí? Judita, která nezažila žádné jiné vzorové chování, přijde takové naprosto v pořádku. „*Jak to, že nás donutili na takovou hru přistoupit, účastnit se jí. Nezažili jsme nic jiného. Mysleli jsme si jako děti, že takhle to vypadá všude*“ (Denemarková, 2011: 211). Má své rodiče ráda, ale Hella se před ní uzavírá a nevidí jí, a proto se daleko snadněji přidává na stranu Kobolda, jejího otce, který má vždycky pravdu. „*Zvíře se instinktivně zakousne do své kořisti. Do kořisti, která neutíká, která se nabízí. Já se přidala k němu*“ (Denemarková, 2011: 215). Navíc Koboldův názor, že s Hellou není

vše v pořádku, je podpořen Juditinou babičkou, která má proti Juditině matce stále nějaké výhrady. Juditino obviňování Helly je posíleno tím, když může okusit život, jaký by byl bez Kobolda a s matkou, která se v jeho nepřítomnosti chová úplně jinak. „*Tam, kde byla Hella, se Kobold nenalézal. Tam, kde byl Kobold, se Hella nenalézala*“ (Denemarková, 2011: 216). Judita je rozpolcená. Na jedné straně miluje svého otce, Kobolda, ale na druhé straně vidí Hellu, která je bez vlivu Kobolda jiná, „*Je rozzářená, rázná. Je spokojená, (...)*“ (Denemarková, 2011: 186). Tím více Judita své matce zazlívá, že od Kobolda nedokáže odejít.

Judita se ocitá na mostě mezi dvěma břehy, mezi Hellou a Koboldem. Neví, komu má dát za pravdu, na jakou stranu se přidat. „*Není důležité, co chci a co si myslím. Nejsem k světu. Je důležité, komu přiřknu palmu vítězství. Kdo klesne ke dnu*“ (Denemarková, 2011: 94). Před volbu mezi svým všudypřítomným otcem, který má vždycky pravdu, a Hellou, její slabou matkou, je Judita postavena i ve chvíli, kdy ji Hella chce dopřát hodiny baletu, na něž Kobold zprvu kývl. Judita si moc přála na něj moct chodit. Poté ale Kobold svůj názor obrací, balet zesměšňuje a Juditě vnucuje hodiny logopedie, protože podle něj neumí Judita mluvit, „*Nohama tam bude mrskat... Přitom to pořádně promluvit neumí, jen žbrblá. Je jak ryba*“ (Denemarková, 2011: 94). Judita je postavena mezi své rodiče, kteří ji využívají ke svým válkám, ke svým rozepřím. Zlobí se na Hellu, že situaci nechala dojít tak daleko. „*Hello, zlobím se na tebe, zlobím se na tebe víc než na Kobolda, slyšíš mě, moje milá, slyšíš mě*“ (Denemarková, 2011: 211). Kobold jako silnější se ocitá na okraji celého problému a vina padá na Hellu a její slabost vzepřít se a dát najevo odpor může za vše. Nejsilněji je tento argument podpořen ve chvíli, kdy se Hella ocitá na bezpečném místě psychiatrické léčebny. Zde má prostor odpočinout si od vlivu Kobolda, od jeho násilné ruky a slov a Judita na ni naléhá, aby se ke Koboldovi už nevracela. „*Ty se, mami, problému zbavit můžeš, ty se problému zbavit můžeš, můžeš problém odložit mimo, pryč, paranoiu neopustíš, neodložíš, i kdybys stokrát chtěla. Hella se na mě dívá a obě víme, že je to jen zbožné přání. Kobold je horší než paranoia. Hella Kobolda miluje*“ (Denemarková, 2011: 187). Ve chvíli, kdy je Hella sama sebou a Judita je mimo vliv svého otce, označuje Judita za jediný problém jejich neštěstí Kobolda.

U postavy Judity je patrná její roztříštěnost. Vinu za to, co musela celá dlouhá léta snášet – fyzické, psychické a emoční násilí, ponižování a týrání ze strany Kobolda a

babičky a nedostatečná pomoc a porozumění ze strany Helly, jež neutekla, když z pohledu Judity měla možnost. To, že Hella nemohla odejít, pochopila Judita až v dospělosti, když viděla celý rodinný příběh s odstupem, až když si prožila to, co každý den musela zažívat Hella. Teprve tehdy pochopila, že Hella byla v pasti. Byla v područí Kobolda, do kterého se jako mladá zamilovala, brzy s ním otěhotněla a začala žít v izolaci od přátel/přítelkyň, svých rodičů a lidí, kteří by ji mohli ukázat jiný pohled na věc. Byla ve vleku staršího muže, jenž jí imponoval, a vzhlížela k němu. „*Nevzepřela se Koboldovi. Nevzepřela se tchyni. (...) Vysvětlovala tchyni, která se změnit nechtěla a která se změnit nemohla, něco, co druhá strana nikdy přijmout neuměla, nehodlala. Jen se ušklíbla. A Hella začala věřit tomu, co jí ta druhá strana říká. Nevěřila sama sobě, věřila nepříteli. Kobold tu stál, na rameni ruku své matky, dýchala s ním. Kobold tu stál a sílil. Protože získával energii od matky a bral energii od Helly. Ji nikdo za rameno nedržel*“ (Denemarková, 2011: 170). Byl to právě Kobold, kterému věnovala své panenství, jemuž se poddala. Neměla nikoho, kdo by ji podržel, když nesouhlasila s Koboldem a jeho matkou. Byla jí vtoukána jen jejich pravda, již nakonec přijala za svou. A když si začala uvědomovat, že jazýčky vah se nenávratně převážily a ona už nemá na Kobolda žádné páky, kterými by odrazila jeho útok, už bylo pozdě. Byla lapena v pasti, z níž nebylo cesty ven. Hella zažívá ambivalenci, citový zmatek, který je typický pro oběť žijící po dlouhou dobu v násilné domácnosti. Není schopna se rozhodnout, protože obě varianty jsou pro ni nepředstavitelné – jak neustálý strach a nejistota v setrvání ve vztahu s Koboldem, tak manžela opustit a čelit mnohým změnám (Buskotte, 2008: 85).

Kobold Hellu izoloval od vnějšího světa. Nedostala od svého manžela povolení, aby mohla pracovat. Majetek, který měla zdědit po svých rodičích, měl ve svých rukách Kobold jako všechny rodinné finance. Byt, v němž bydleli, byl Koboldův a ten po Helliných rodičích byl prodán. Hella neměla jinou možnost, než vše vydržet a zůstat s Koboldem, kterého až do své smrti musela poslouchat. „*Svět vítězů, kteří lžou, a nejvíc sami sobě, je přehledný a jasný a silný. Svět Koboldův. Dneska to vím. Nikdy by soud děti nenechal Helle. Nikdy*“ (Denemarková, 2011: 170). A Hella by se vedle své závislosti na Koboldovi, ať už existenční nebo emoční, nikdy nevzdala svých dětí, „*(...) ona ví, že zachránit musí hlavně nás, a všichni víme, že to nedokáže, nikdy. Kobold je příliš nebezpečný protihráč. Ale ona bude alespoň nárazníkem, který Koboldovu energii změkčí, rozpustí. Všichni to víme, ale nikdy jsme to nevyslovili. Protože bychom pohřbili*

naději“ (Denemarková, 2011: 197). Hella doufá, že se něco změní. Touží, aby se chovala jako správná manželka a matka, aby vyhověla oběma stranám. Neztrácí naději, že jednou se třeba Kobold polepší. Až se jednou vrátí z nemocnice, kdy ji předtím Kobold znovu zmrzačil, nebo z psychiatrické léčebny, kdy už tíhu domova nemohla snést a musela si jít odpočinout, bude na ni čekat její Michael. Touto slepou důvěrou ztrácí děti, jež jí nemohou odpustit její slabost a závislost na násilném manželovi, a skrze tuto ztrátu přichází nadobro o sebe samu.

4.1.4 Nás se to netýká

Problematika domácího násilí tkví i v přístupu veřejnosti, která má k problému váhavý postoj. Důležitý krok z násilné rodiny musí udělat oběť sama a právě na veřejnosti leží největší zodpovědnost. A sice dát najevo to, že je za to nebude nikdo odsuzovat a zároveň podat těmto lidem pomocnou ruku a ukázat jim, že z jejich pro ně bezvýchodné a neřešitelné situace je cesta ven k životu, v němž o sobě budou rozhodovat samy/i a za jejich názory je nebude nikdo trestat (Machalová, 2014: 69). Je na veřejnosti, na nás, ukázat těmto lidem, že kopat do manželky, pálit ji žehličkou, topit své děti, zamykat je celé noci v koupelně, držet je o hladu a vše prokládat nadáváním a snižováním jejich už pošramocného sebevědomí, není v pořádku. Pomoci jim udělat první krok k lepšímu životu je prvním stupněm, který je nejdůležitější v tom smyslu, že se oběť dostane z područí násilné osoby (Buskotte, 2008: 27n). Druhým stupněm by měla být pomoc státu, který by měl obětem (ale i násilníkům) domácího násilí vytvořit vhodné podmínky pro jejich důstojné začlenění do společnosti.⁹⁶

Hella, Kobold, Judita, Mladší a Starší tvořili na veřejnosti šťastnou rodinu, již nic nechybí. Hella byla i po třech dětech štíhlá a krásná a s urostlým Michaelem tvořili dokonalý pár. Jen tyto vyvolení věděli, že *„Jídlo babička, Koboldova matka, odpírala Helle a Mladšímu. (...) Lednička i spíž byly plné jídla. Hella a Mladší nejedli, jen kaši a suchý chléb na zemi, holýma rukama. Někteří dny nesměli pít. Hella téměř nejedla, a*

---

⁹⁶ V březnu roku 2017 schválila česká vláda návrh zákona o sociálním bydlení. Bydlení je nutno chápat nikoli jako výsadu, nýbrž jako lidskou potřebu, která člověku vytvoří vhodný základ k tomu pracovat, starat se o děti a cítit se člověkem, tedy nebýt stigmatizován na základě svého bydliště (viz Maslowova pyramida potřeb, 1943). Jeden z prvních argumentů, proč žena nemůže odejít z domova, v němž prožívá domácí násilí, je skutečnost, že nemá sama nebo s dětmi kam jít. Velmi často nemají přístup k financím, je jim manželem/partnerem zakázáno chodit do práce. Jejich kontakty s vnějším světem jsou zpřetrhány (Wünschová in Bednářová a kol., 2009: 28-33).

pokud se k jídlu dostala, dávala ho Mladšímu. Byla silně podvyživená. Vážila 39 kilogramů. Kobold řekl, že je to pro její dobro. (...) Na ulici říkali, taková šťastná rodina. A Hella byla štíhlá, průsvitná, krásná. Vila“ (Denemarková, 2011: 148). Těch pár šťastných okamžiků, které jako rodina prožili ve veřejném prostoru, a kde Kobold nebyl Koboldem, ale Michaelem, spořádaným otcem a manželem, dávaly především Helle naději, že Michael, do kterého se v sedmnácti letech zamilovala, je stále přítomný a Kobold byl jen zlý sen, který bude zapomenut.

Tuto přežívající naději, již v sobě Hella chovala, a Koboldovo přebarvování se ve veřejném a soukromém prostoru vystihuje koupání u řeky. *„Kolem se uvelebují rodinky. Kobold je zdraví, to máme pěknou neděli, co. Hella vybalí obložené chleby a jablka. Kobold jablka kapesním nožem rozkrájí, nastrká stroužek Helle do úst, ona uhýbá, směje se, oba se smějí. Kobold zlechtá černovlasé syny, Mladší polekaně ucukne. (...) Svléknou trička a rozepnou kalhoty. ‚Plavky adamky,‘ usměje se Kobold a pomáhá jim“* (Denemarková, 2011: 86). V modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy* představuje Kobold typického agresora, který je jiným člověkem ve veřejném prostoru a jiným za zavřenými dveřmi domácnosti. Judita svého otce několikrát pojmenuje jako baziliška, obojživelníka. Kobold umí přežít na suchu i ve vodě, dokáže se přeměnit tak, aby nikdo nic nepoznal. Na veřejnosti vystupuje jako sebevědomý, ale hodný a starostlivý muž od rodiny. Tomuto vnějšímu obrazu uvěří i děti a Hella, jež konečně vidí muže, do kterého se v mládí zamilovala. *„Ke Koboldovi se lísají kluci. I šťastná Hella, to je můj muž, víte. (...) ... mimoděk se dotkne Koboldovy ruky. On ji chytne. Strneme. On ji chytne a políbí, je to nečekané, okolní rodinky se na Kobolda také usmějí a ženy tleskají“* (Denemarková, 2011: 86). Tato situace naznačuje, že Judita, Mladší a Starší chápou něžné a galantní chování jejich otce k matce za neznámé a abnormální. Naopak vulgární vyjadřování se k Helle a její ponižování vnímají jako každodenní rutinu. V tvrzení, že chování u vody bylo v případě Kobolda výjimkou, které potvrzuje pravidlo, jsou ujištěni/y po cestě domů. *„Vracíme se. Kobold zrychluje, nestačíme mu, neposlouchá. Jdeme vstříc městu. Kobold vztekle, ty jeho změny jsou nenadálé. (...) Unaveni vpadneme do dveří bytu na nábřeží. Kobold sedí u stolu. ‚Jak to, že večere není hotová?‘ ‚Vždyť jsme právě -‘ ‚Jak to, že večere není hotová? To se mám jít nažrat jinam?‘ Práskne dveřmi. Kluky vezme s sebou“* (Denemarková, 2011: 86n). Michael se mění v Kobolda v prostoru, který je před zraky veřejnosti uzavřen. Nemusí se zde přetvařovat, jelikož není pod sociální kontrolou veřejnosti. Vylévá si svou zlost na nic

nechápaní Helle, jejíž závislost si Kobold pojistí tím, že vezme kluky s sebou. Kobold si tedy zároveň musel do určité míry uvědomovat, že jeho chování nemusí být všemi respektováno a ví, že by jeho změna chování mohla Hellu dovést k útěku z domova. Ona sama spíše hledá chybu sama v sobě, protože je její vina, že neuvažila.

Když si vzpomene na šťastné chvíle strávené u vody, jen jí to utvrdí v tom, že Kobold není ten špatný a plní jeho rozkazy. „*Postaví se k plotně. Bříšky prstů si jemně přejeđe horní a dolní ret. Místa, kudy jí Kobold před několika hodinami sunul šťavnaté jablko. Té radosti nesmí být mnoho. Jinak se podvyživená duše pomine*“ (Denemarková, 2011: 87). Kobold Hellu už přesvědčil, že jejich rodina je normální, je jako každá jiná. Hella musí jen dodržovat Koboldem nastavená pravidla a plnit je. Na Michaela, Kobolda na veřejnosti, si nesmí zvykat, protože to není pravá podoba jejího manžela. Alespoň tak to mohla číst malá Judita, která svou matku po tomto výstupu najde, jak „... *stojí u plotny, hlavu zabořenou do Koboldovy košile. Vdechuje jeho vůni, prostředníček pravé ruky zabořený mezi stehny*“ (Denemarková, 2011: 87). Hella si možná naopak uvědomuje vážnost celé situace, které zároveň nerozumí. Stýská se jí po muži, do kterého se zamilovala a jehož stín se mihl toho dne u řeky. Touží po tom, aby se Kobold proměnil v Michaela a nebyl tak nevyzpytatelný. Nezbyvá jí nic jiného, než se postavit k plotně a dělat, co se jí nařídí. Nemůže utéct, nemá kam, a její děti si bere Kobold jako své rukojmí, jako jistotu, že Hella nikam neodejde, protože Kobold Hellu potřebuje. „*Koboldův vztek se i tentokrát obrátí na Hellu. Ona je magnetem pro jeho nálady. Na ní se odreaguje. Proto se jí nikdy nevzdá, nikdy ji nepropustí, potřebuje ji*“ (Denemarková, 2011: 119). Kobold se Helly nikdy nevzdá, protože potřebuje prostor, v němž bude mít věci pod kontrolou, v němž bude Kobold tím, koho ostatní budou poslouchat. Tuto potřebu promění v pocit, který Hella čte jako lásku a to ji uvrhne do bludného kruhu domácího násilí, z něhož v její situaci není úniku. Hella je Koboldem přesvědčena, že se navzájem potřebují. V přijetí nastavených pravidel a tedy jejich následné potvrzení a reprodukování je podstatou symbolického násilí (Bourdieu, 2000: 35).

V případě, kdy prosakují do veřejného prostoru známky domácího násilí, které musí Hella a jejich děti snášet, veřejnost reaguje odměřeně, nejistě, nechce se plést do věcí, do nichž jim *nic* není. Domácí násilí je stále zahaleno do bezpečného závoje privátní sféry, do níž nemá nikdo zvenčí přístup. „*Hella (...) naznačuje, prosí o pomoc,*

letnými dotyky žadoní. Zastavuje neznámé na ulici. Lidé se na sebe podívají, zatukají si na čelo a pak si za jejími zády říkají, bůhví, jak to je, bůhví co mezi těma dvěma je, nebudeme se do toho míchat, každý má dost svých starostí“ (Denemarková, 2011: 91). Veřejnost místo letmých náznaků Helly, která byla několikrát odvezena do psychiatrické léčebny, hodnotí situaci v rodině podle Kobolda. Ten zastává obraz své rodiny ve veřejném prostoru. Michael Kobold je úspěšný, společenský, vždy upravený a v dobrém rozpoložení a má ženu, která je slabá, psychicky nevyrovnaná. „Když chtěla ode všeho utéct, chodila s nákupním košíkem mezi regály. Bezmyšlenkovitě skládala chleba, mrkve, pytlíkové mléko, cibuli. Ve stejném pořadí vše vrátila zpátky. Prodavačky si ťukaly na čelo, hihňaly se, hlídaly ji. Chodila mezi regály. Několikrát naskládala chleba, mrkev, pytlíkové mléko a cibuli“ (Denemarková, 2011: 154). Cizí lidé, její jediná spása, nevnímali náznaky, jimiž se Hella snažila dát na veřejnosti najevo, že volá o pomoc. Nikdo jí zvenčí nepomohl. Lidé z okolních bytů dělali, že se jich každodenní křik a rány, které se ozývaly dennodenně z bytu Kobolda, netýkají. „Kde jste byli? Proč jste neklepali a nezvonili (...)? Ani jednou jste nezakleпали a nezazvonili. Ten křik se přece ozýval každý den. Dětský křik.‘ (...) A nikdo nezazvonil. Pokaždé druhý den Kobolda pozdravili. Usmíval se a ptal se, jak se mají. My jsme mlčeli. ‚Všude se přece něco děje‘, řekli občas“ (Denemarková, 2011: 174). Judita tedy primárně viní Hellu za to, že nedokázala od Kobolda odejít, nepřímo viní Kobolda, za něhož mluví jeho činy, které dělal z lásky, a zpětně Judita viní i veřejnost, jež slyšela a viděla, ale nezasáhla.

Judita si uvědomuje, jak je důležité, aby si cizí lidé všímali drobností ve svém okolí. Tak jako ona, když v dospělosti vyučuje děti plavání, a jedna žákyně na její hodiny nepříjde po dobu dvou měsíců. „Ta silně podvyživená dívka, má o čtvrtinu nižší váhu než její vrstevnice. (...) Je trvale hladová. Ví, že vím. Dívám se do očí sobě samé. Objeví se u mě doma, špinavá. (...) ‚Máš hlad,‘ řeknu. ‚Mám.‘ ‚A žízeň.‘ ‚A žízeň.‘ ‚Dám jí sendvič a vodu. Hltá. ‚Jak ses sem dostala?‘ ‚Vyšplhala jsem se z koupelny na půdu, podařilo se mi utéct‘ (Denemarková, 2011: 203). Když Juditě její žákyně ukáže známky fyzického týrání, chce zavolat policii. Holčička reaguje stejně jako Hella, když ji Kobold do krve zbil a Mladší chtěl zavolat policii. „Ne. Musím se polepšit. Ale nevím jak.‘ ‚Ty nic špatného neděláš. Ty se nemusíš polepšit.‘ ‚Musím.‘ (...) Zavolám policii. (...) Přijedou muži zákona, jsou zaskočení, když jim bráním v normálním postupu. Chtějí ji předat domů. Rodiče se strachují, (...)“ (Denemarková, 2011: 203). Policie se

nezaobírá tím, proč nezletilé dítě uteklo z domova. Na nic se jí nezeptají, ale automaticky předpokládají, že se o ni rodiče strachují a shánějí se po ní. Přitom rodiče si celou dobu myslí, že je v *bezpečí* domova zamčená v koupelně. Policie je jedním ze třech základních pilířů, na nichž stojí zákon na ochranu před domácím násilím. Policie může vykázat násilníka na žádost ohrožené osoby nebo jeho dalších členů/ek a zároveň je policie nucena zajistit důkazy o domácím násilí, jež dokazují, že „násilným jednáním došlo ke zjevnému poškození či ohrožení zdraví, omezení svobody a lidské důstojnosti ohrožené osoby“ (Machalová, 2014: 71).⁹⁷ Policisté/ky jsou jedni/y z prvních, kteří/ré s obětí domácího násilí přicházejí do styku a je tedy velice důležité, jak se k oběti, jež se nachází ve velmi citlivé pozici, zachovají. Bohužel se policisté/ky často dopouštějí sekundární viktimizace oběti, kdy oběti nedůvěřují, chovají se k ní necitlivě a na domácí násilí nenahlíží jako na kterýkoli jiný trestný čin. Domácí násilí zjednodušují a oběti nepomůžou (Voňková a kol., 2002: 15). Kdyby Judita nezasáhla a vydala by svou žákyni policistům bez toho, aby se nejprve podívali do koupelny u holčičky doma, byla by promarněna šance, jak domácí násilí v tomto konkrétním případě zastavit. „*V koupelně, kde byla vězněná, najde policie dvacetilitrový kýbl plný exkrementů a prostěradlo, na kterém ležela na holé zemi. Táta a macecha ji dva měsíce věznili v koupelně, kde netekla teplá voda. Táta jí dával najíst jednou denně. (...) ,Zavřel jsem ji, protože z kuchyně kradla jídlo,‘ řekne táta. (...) Plaváček uvede, že ji otec nutil počítat příklady, dokud nepadala únavou. Když přestala, bil ji páskem a kovovými tyčemi nebo ji tahal za vlasy*“ (Denemarková, 2011: 203). Agresor si důvod vždycky najde a oběť bude nakonec vždy hledat chybu v sobě, obzvláště dítě, které žádné jiné výchovné praktiky nezná a myslí si, že je to normální, když jí tohle její táta dělá, protože si to za svou neposlušnost zaslouží.

Veřejnost hodnotí na základě vnějšího obrazu, který Kobold jako hlava rodiny reprezentuje. On zastupuje celou rodinu, a je na něj nahlíženo jako na hegemonního muže (Conell, 2005 [1995]), který pracuje a vydělává pro rodinu peníze, je úspěšný a oceňovaný. Hella tento obraz podporuje mimo jiné tím, že sobě a Juditě plete háčkované rukavice, jež slouží k zakrytí jizev po fyzických útocích Kobolda. „*Mám rukavice všech barev, odstínů, velikostí. (...) ,Musíme se připravit, porosteš, soutoky budou mohutnět*“ (Denemarková, 2011: 149). Hella je smířená s tím, že ubližování

---

⁹⁷ Vykázání trvá po dobu 10 dnů ode dne vydání rozhodnutí (Zákon č. 135/2006 Sb.).

Koboldem jí a její holčičce nepřestane a chystá Juditě rukavice i do budoucna, aby mohla své jizvy před cizími lidmi skrývat. Hella pomáhá veřejnosti v tom, aby nic neupoutalo její pozornost, protože co se děje za zavřenými dveřmi, je jejich soukromá záležitost. Zároveň se Hella stydí za svou situaci a nechce na sebe příliš upozorňovat.

Zajímavé je, že veřejnost se přidává na stranu Kobolda i ve chvíli, kdy ze své společností oceňované role vystupuje a zlost na Hellu za její neposlušnost, která jeho samotného zostuzuje, způsobí, že si zapomene při odchodu z domova nandat masku hodného a přívětivého Michaela. Kobold na veřejnosti performuje někoho, kým ve skutečnosti není.⁹⁸ Hella už situaci doma nemůže vydržet a prchá do okolních hospod. „*V jedné ji najde Kobold. Hella ho zahlédne ve špinavém mléčném skle. Hospodskému poklidně řekne: ‚Zavolejte policii.‘ (...) ‚A na co mám volat esenbé, ženská?‘ Hospodský nikoho nezavolá“* (Denemarková, 2011: 128). Hella volá o pomoc a lidé v okolí jsou lhostejní. Nejen v takovýchto náznacích, ale i při přímém důkazu, kdy se Kobold, jenž přijde do hospody, k Helle nechová slušně, ale arogantně, ne jako ke své manželce, ale majetku, jenž mu bezmezně patří.

„Koboldova ruka je rychlá. Hella se skácí i se židli. Cestou jí do spánku vtrhne zapomenutý hřebík. Viklá se v ostění kolem zdi. Hella vstane, narovná židli. (...) Ze spánku se dere curúček krve. (...) ‚Hni se, vostudu dělat nebudeš.‘ (...) ‚Patříš ke mně. Zvedni tu svou rozteklou prdel a dem.‘ Koboldova ruka zajede do drdolu. Klubko hadů se rozleze. Kobold popadne trs vlasů, černých žíní. Koboldova ruka je pevná, žíně vzdorují. Kobold táhne. Hella vlasy následuje, skloní hlavu, Kobold ji vodí na nitkách. (...) Kobold loutkou smýkne, vlasy si omotá kolem zápěstí, Hella se krotí. ‚Zavolejte esenbé, prosím.‘ (...) Kobold s Hellou na vodítku odchází. Mizí do noci směrem k řece. Z putyky se ozve pobavený potlesk“ (Denemarková, 2011: 128n).

Hospodský a lidé, kteří byli přítomní tomuto vystoupení, nejen že Helle vůbec nepomůžou, ale tiše souhlasí s tím, jakým způsobem Kobold zachází s Hellou. Hella se nachází v putyce, prostoru, v němž se převážně vyskytují spíše muži. Jako žena zde není

---

⁹⁸ Judith Butler poukazuje na to, že naše chování je performativní, nejde z našeho jádra, které je samo naším konstruktem, ale hraje se na povchu našich těl. Ve skutečnosti se chováme tak, jak se od nás očekává (Butler, 2003 [1990]: 186).

příliš vítána, čímž narušuje pravidla veřejného prostoru. Její místo je doma. Zároveň Hella vzdoruje Koboldovi, svému manželovi, volá o pomoc, a odchází s ním až pod nátlakem a na základě násilného donucení. Lidé z hospody nejen že tiše souhlasí, ale zároveň tleskají a podporují Koboldovo chování. Hella se dostává do opozice proti představitelům společnosti, kteří se proti ní staví z pozice většiny, což je nerovný boj, protože pouze na jedné straně je všechna moc, všechna práva (Foucault, 2000 [1975]: 141). Kobold je pro ně obdivuhodný, jakým způsobem si dokáže podmanit ženu. Přitom Hella ve veřejném prostoru hledala záchranu, nebo alespoň náznak nesouhlasu, že se Kobold nechová správně. Místo toho, aby se veřejnost zastala Helly, která byla v submisivní pozici, a postavila se Koboldovi, dala Helle jasně najevo, že ona je ta špatná. Hellino chování, jež vyprovokovalo Kobolda k násilnému jednání na veřejnosti, je vysvětleno její psychickou nevyrovnaností, což je potvrzeno následným odvozem Helly do psychiatrické léčebny.

Obě situace reflektují, jakým způsobem reagují na známky domácího týrání veřejní/é činitelé/ky, a přestože bychom mohli/y argumentovat tím, že je od sebe dělí několik desítek let, jiné politické režimy a nejspíš i kontinenty (Judita v té době s velkou pravděpodobností žila ve Spojených státech amerických), „*Je jedno, jaká je doba a je jedno, kdo vládne. Protože náš čas určuje Kobold*“ (Denemarková, 2011: 160)⁹⁹, nezáleží na ničem tolik jako na individuálním přístupu a snaze všimnout si věcí a lidí okolo sebe. Domácí násilí není problémem pouze přímých aktérů/ek, jak se mnozí domnívají. Tento předsudek veřejnost opravňuje k tomu neřešit domácí násilí, jehož je svědkem/yní. Je nutné k domácímu násilí začít přistupovat jako k sociálnímu jevu, jenž má vliv na naši společnost. Jeho přehlížením a argumentací soukromého charakteru daného jevu pouze podporujeme prostor, v němž se vytváří nepříznivé podmínky pro rozvoj soukromých či rodinných vztahů, což má přímý vliv na obraz celé naší společnosti (Machalová, 2014: 74n).

4.1.5 Očištění od Kobolda

Postava Judity čtenáře/ky provází svou proměnou, jakou nahlíží na své rodiče, jakým způsobem se mění její pochopení rolí, které zastával Kobold a Hella. V dětství svého

---

⁹⁹ Kobold je zde metaforou násilí.

otce milovala. Když Hella poprvé uteče od Kobolda k doktoru Brodovi, Judita tomu nerozumí a touží se vrátit zpátky k otci, „... začnu si v duchu povídat s tatínkem, chci, aby si pro mě přišel a vzal mě na klín“ (Denemarková, 2011: 58). Judita touží po otcově pozornosti, touží být pochválena a alespoň na chvíli středem pozornosti. Dělá jí dobře, když Hella od Kobolda neodejde právě proto, že její otec má Juditu jako rukojmí. „Kvůli mně. Já jsem ten důvod. Já. Kobold se svou matkou mě drží pod zámkem. Rukojmí nevydají. Hella stojí na prahu. S kabátem přes ruku. (...) ... já patřím Koboldovi a Hella patří mně, heč“ (Denemarková, 2011: 66). Následně se přimyká ke Koboldovi a odvrací se od své matky, kterou ale jedním dechem brání. Judita je zmatená a neumí se v situaci rozhodnout. Až s odstupem času vidí, v jak komplikované situaci se nacházela její matka a jaké techniky praktikoval její otec, aby si Hellu udržel ve svém izolovaném vězení. Udržoval ji v neustálém strachu, „... uvězněný nesmí nikdy vidět, je-li v daném okamžiku pozorován; musí si však být jist, že je to kdykoli možné“ (Foucault, 2000 [1975]: 282).

Postava Judity je ve své dospělosti schopna sebereflexe a odstupu, obzvláště po vlastní zkušenosti s násilnickým manželem. Stejně jako Hella nemá Judita nikoho blízkého, kdo by ji ze situace vysvobodil. Útěk, to jediné, po čem toužila celé dětství, aby udělala její matka, vidí ve své situaci Judita jako nejlepší řešení. Útěk z domova, kde zanechává dceru ve snaze nepředat jí ten tíživý kámen, s nímž se Judita snaží celý život vyrovnat. „Někdo musel ten ďábelský řetězec přerušit. Musela jsem zmizet, abych ji vymanila z Koboldova vlivu“ (Denemarková, 2011: 211). Judita nechce, aby její dcera zažívala to samé, co ona, aby musela přihlížet, jak její otec bije matku, jak ji ponižuje a oslabuje. Nechce, aby její dcera musela řešit stejné dilema jako ona, a to rozhodnout se mezi dvěma stranami, mezi na první pohled silnou a slabou. „... musela jsem jí pomoci tím, že se vypařím a ona nikdy neuvidí, jak se máma neumí bránit“ (Denemarková, 2011: 211). Nechce opakovat stejné chyby jako její matka, Hella. A zároveň chce předejít tomu, aby její dcera nepřevzala vzorec chování své matky. Doufá, že svým útekem pomůže své dceři vystoupit ze stínu sebe samé. Judita vidí hlavní chybu v sobě, v neschopnosti se bránit. Zároveň vinu přenáší opět na Hellu, která ji nenaučila jinému chování. Celé své dětství viděla Hellu skrčenou pod Koboldem a tento model Judita opakuje i ve svém manželství. Takové přejímání problematických vzorců chování svých rodičů je jeden z hlavních negativních dopadů domácího násilí (Ševčík, Špatenková, 2011: 121). Oběť domácího násilí viní jinou oběť, místo toho, aby se zaměřila na strůjce

násilí. Stačilo, že si vybrala podobného muže, jakým byl její otec. „*Prali jsme se mlčky, jako pokaždé. Rituální tance. Má tě přece rád. Vyhrál. Jako pokaždé. Zamkl mě do koupelny*“ (Denemarková, 2011: 213). I Judita sama sebe přesvědčuje, že chování jejího manžela pramení z lásky k ní. Říkala to i Hella o jejím otci, že ji zamyká do koupelny, bije je a odepírá jim jídlo, ale má ji rád, „... *takhle nás naučili žít, zažralo se nám to pod kůži a jinak bychom to ani neuměli, jinak jsem to neuměla ani já*“ (Denemarková, 2011: 211). Navíc Hella Juditu stále přesvědčovala, že takové chování je naprosto v pořádku. „*Z dětí lze brát sílu. Anebo člověka oslabí. Hella se nám snažila namluvit, že se nic neděje, že je to normální*“ (Denemarková, 2011: 211). Zatímco Judita chápe sebe samu jako tu, co bere sílu ze své dcery k útěku, Hellu vnímá jako tu, kterou děti oslabily, protože nebyla kvůli nim schopná od Kobolda odejít.

Judita neřeší, jakou psychickou újmu své dceři způsobí, když od ní v jejím raném věku odejde, aniž by jí vysvětlila proč. Holčička si stejně jako Judita ponese ve svém životě tíhu, která sice bezprostředně nepramení z domácího násilí a následků, které si nese Judita, ale nepřímo se na Juditinu dceru přenáší dědictví Koboldovy výchovy. „*Uteču od všeho, znovu. Únikové sklony. Utíkám i za Hellu, která neutíkala nikdy, jen se od života odpojvala*“ (Denemarková, 2011: 205). Judita i ve své dospělosti Helle vyčítá, že tu nebyla pro ni. „*Hella je odpojená. Jediné spojení s realitou představují slova. (...) Žije ve smyšlených příbězích*“ (Denemarková, 2011: 184). Vyčítá ji, a možná částečně i závidí, její vnitřní svět, do něhož utíkala, když nemohla situaci déle vydržet. Judita za Hellou ale v takové situaci nemohla, necítila oporu své matky a její ochranu. „*Nejtěžší byly večery, kdy byla duchem jinde. Automaticky mě uložila, chvíli ležela, obrátila se zády, štkala. Hladila jsem její třesoucí se rameno. Ona dětskou ruku opatrně setřásla. Chtěla být sama. Já jsem sama být nechtěla. V hlavě vyvrtanou díru tím věčným divením a mlčením*“ (Denemarková, 2011: 147). Hella naopak na základě toho, že byla zavřená ve svém světě, přežila.

Roli matky, v níž společnost klade důraz na výchovu dětí, péči o rodinu a domov, se Hella snaží naplnit (Kubičková, 2003: 1). Své děti za žádnou cenu neopustí, brání je, jak nejlépe dokáže, chce jim dát rodinu a zázemí. Zároveň ale, aby tuto roli mohla plnit, musí se uzavírat do vnitřní reality, kterou její děti vnímají jako útěk, opuštění matkou a v konečném důsledku ponechání jich v uzavřené domácnosti, kde velí Kobold a jeho matka, samotné. Podle vnějších společenských pravidel tedy Hella

splňuje roli matky, ale z pohledu Judity zcela selhává. Oproti tomu Judita od svého dítěte odejde, opustí ho a je společností vnímána jako krkavčí matka, přestože z pohledu jí samotné útekem udělala ten nejlepší krok pro svou dceru. Sociální role otce, Kobolda a manžela Judity, z celého konceptu vypadává. Na roli otce je kladen menší důraz než na tu mateřskou (Maříková, 2004: 44). Zároveň je situace popsána jen z hlediska žen-matek, které řeší samy sebe a selhání ve své roli. Důležitost role, kterou v příběhu zastupují muži, Kobold, jeho otec a Juditin manžel, je upozaděna. Do určité doby se čtenář/ka pohybuje v optice vidění oběti domácího násilí, kdy násilníka vnímá jako každodenní normu.

K rozluštění postav Juditina dětství, kdo byl ne/vinen, dochází až v dospělosti, kdy se Judita vrací do města, k řece, do bytu na nábřeží, aby se vymanila ze svých vzpomínek a tíživých následků svého dětství. Zde přehodnocuje svůj postoj především ke své matce, které ubližovala právě tím, že se přidávala na stranu silnějšího a vinila Hellu za její pasivní postoj. Zajímavé je, že zcela vypadává postava Koboldovy matky, o níž máme pocit, že stála pouze stranou a celou situaci v rodině pozorovala. Její násilné chování není v příběhu rozebráno do takových detailů jako taktiky Kobolda. Nicméně několika útržky je výstižně popsáno, že Koboldova matka sehrála v rodině důležitou roli. Podporovala svého syna v jeho násilném jednání s Hellou a dětmi. Hellinu roli v rodině od začátku vztahu destabilizovala a její schopnosti snižovala. Koboldova matka si hledala stejně jako Kobold důvody, proč Hellu nesnášet a moct jí to patřičně dát najevo. Jako když Hella podruhé otěhotněla a myslela si, že čeká holčičku. Porodila dvojčata, Staršího a Mladšího. „*Babička kecne na zadek. Sedí tu, bohyně pomsty. V rukou muchlá růžové a červené oblečky, mnohaměsíční marnou práci. ,Totle ti nikdy nevodpustím, to jsi udělala naschvál‘*“ (Denemarková, 2011: 70). Babička stereotypně šije šaty v barvách, které jsou přisuzovány holčičkám, a vůbec nepředpokládá, že by v červené a růžové mohli být oblečeni chlapečci. Kobold byl ve svém chování a svých činech, kterých se dopouštěl na Helle, Juditě, Mladším a Starším, podporován svou matkou. „*Když Hella mluvila s Koboldem nebo s babičkou, Koboldovou matkou, jako by byla neviditelná. Používali ji jako rohožku, o kterou si otírali boty*“ (Denemarková, 2011: 180). Oproti mladičké Helle měli věkovou a početní převahu, která se nikdy nepřevrátila. Autoritu domácnosti nepředstavovali rodiče, Hella a Kobold, ale Kobold a jeho matka, Hella v rodině zastávala podřízenou pozici, od níž ale děti očekávaly, že bude zastávat rodičovskou autoritu. „*Hella, hluboká, bohatá tuň. A Kobold, v zádech se*

svou matkou. Mělčiny, přesvědčené, že skrývají hlubiny. (...) na hladinu tůně dopadaly plivance, (...)“ (Denemarková, 2011: 142). Hella k tomu nikdy nedostala příležitost, protože byla v područí Kobolda a své tchyně.

Judita se vrací na místo činu, aby se ve svých vzpomínkách na dětství dokázala, nabyta svými zkušenostmi, vžít do role své matky a jí i Koboldovi odpustila. „Odpouštím jim. Lépe to neuměli. Lépe to neuměl ani jeden. Dlouho trvalo, než jsem pochopila, že Hella se stala závislou. Že se bála být sama. Zůstane sama a vypustí duši, zůstane ležet a nevstane. Bála se být sama, protože Kobold kolem ní rozmokřil bažinu. (...) ... myslela si, že suchou nohou nepřejde, stezku nenajde, že zapadne a utopí se, když nepůjde za ním“ (Denemarková, 2011: 206n). Skrze vzpomínky se Judita pomalu rozpomíná na marné snahy své matky se od Kobolda vymanit. „Vidím, jak se Hella odtrhává. Jak ze sebe smetá jeho ruce. On chytne rukověť jejího kufru. Vykroučí držadlo z prstů a kufr odhodí do řeky. (...) Kobold chytá Helliny uvolněné prsty. Proklouzne. (...) On ji rafne za sukni, trhne. Až mu nic jiného nezbyvá. Jinou formu nadvlády nemá, neposlušná, Hella je zase neposlušná. Uhodí zezadu, pohlavek černým vlasům. Ona se zlomí v pase, přepadne, prohlíží dlažbu. Kope do ní, dlouho“ (Denemarková, 2011: 207). Je pravděpodobné, že Judita celé své dětství vnímala svou matku jako slabou a pasivní, která se nedokázala vzepřít jejímu otci. Až zpětně ale přehodnocuje situaci Helly, v níž se ocitla. Možná že se odejít pokusila mnohokrát, jen jí nikdo nepomohl. Veřejnost, sousedé/ky dělali/y, že nic nevidí, ani neslyší. Judita, Starší a Mladší byli od Kobolda i od Helly přesvědčováni, že je takové chování v rodinách normální, a nikdo další zachránit Hellu nemohl. „Hella nekřičí, ona nikdy nekřičí. Jak se v tom má dítě vyznat. Pracovala jsem s informacemi, které mi dávala Hella. (...) Kobold přeci tvrdí, že ji miluje. Že je neposlušná“ (Denemarková, 2011: 208). Hella tímto způsobem ochraňuje své děti od pravdy a zároveň o tom přesvědčuje samu sebe, protože to říká Kobold i jeho matka a ti mají vždycky pravdu. Juditě přišlo logické přidat se do silnějšího tábora, být na Koboldově straně. „Bylo to snadné. Bylo to tak snadné. Bylo hezké patřit k vůdci smečky. Ona se nedivila. Ona se nedivila, nezakrývala obličej, kopala jsem tím víc, čím víc se nebránila, kopala jsem jí za to, že se neubrání, že si tehdy oblékala jeho košili a byla šťastná, místo aby tu košili roztrhala na kusy a spálila, místo aby ji nůžkami rozstříhala na kusy, místo aby ji rvala zuby, místo aby se narovnala (...)“ (Denemarková, 2011: 215). Judita se zpětně hodnotí jako pravá ruka

Kobolda, která Helle ubližovala svým postojem a nenávisť, již k ní pociťovala a dala to patřičně najevo přidáním se na stranu toho, kdo určuje v rodině pravidla.

Judita sama byla nicméně obětí domácího násilí a opět viní spíše sebe samu než kohokoli jiného za to, jakou pozici v dětství ke své matce zaujala. Zároveň ze sebe svou vinu částečně snímá, když přijímá to, že „*Neexistují narušené děti, existují narušené domovy*“ (Denemarková, 2011: 125). Judita si uvědomuje, že si rodinu člověk nevybírá. Narodí se do ní a musí se s danými následky nějak vyrovnat. „*Koncentrační tábory. Rodina je koncentrační tábor. Všude na světě. Děti vězni. Rodiče bachaři. Rodiče vlastní a rodiče nevládní. Většina si děti pořizuje jen proto, aby se měla na kom odreagovat, aby měla koho týrat. Z války vyklouzneš živý, z rodiny nikdy*“ (Denemarková, 2011: 124). Judita na základě své zkušenosti generalizuje a je přesvědčena i v dospělosti o tom, že rodina nás nerozvíjí, neosvobozuje a nepřístupňuje nové možnosti, ale naopak nás vězní a dává nám do života břemeno, jehož se nemůžeme nikdy zcela zbavit. Judita je v tomto přesvědčena i na základě své zkušenosti s jejím manželem, který je stejně násilnický jako její otec. Podobně jako rodinu hodnotí Judita i muže, kterým nevěří. „*Vyzkoušela jsem si muže. Abych seděla vedle posledního a věděla, že už nikdy nechci, že už chci jen svobodu, že ta svoboda je mi nesmírně drahá. A nezbytná*“ (Denemarková, 2011: 179). Muže Judita homogenizuje a vnímá je jako řetěz, jenž ji svazuje a bere jí svobodu. Judita se nechce řídit pravidly někoho jiného.

Juditina nedůvěra k mužům je zřetelná už v její rané dospělosti, když jí Kobold přivede domů svého mladého kolegu, Jordána, jako budoucího ženicha. Přestože je předem Koboldem schválen, není z žádného náznaku zřejmé, že by se Jordán ve vztahu k Juditě choval vulgárně, násilně nebo pohrdavě. Spíše naopak působí jako někdo, komu se Judita líbí a chová se k ní velmi citlivě a jemně. Juditu si nezíská především tím, že dává najevo svůj obdiv ke Koboldovi, kterého zná pouze jako Michaela, jenž je na veřejnosti slušným, pracovitým a upraveným mužem. Nezná Kobolda, jímž je jeho šéf doma, a sám je z chování Kobolda k Helle zaražený. „*Hella postaví na stůl misku s teplými buchtami. (...) Kobold zakousne, rty zasněžené. Na patře ucítí horký tvaroh s rozinkami. ‚Chtěl jsem makovou.‘ Kobold se rozmáchně, smete mísu ze stolu. (...) Jordán poposedává, neví, co s rukama, pivo z půllitru vyprázdní naráz. Kobold ho zklidní pohledem. Takhle se to s ženskýma musí, výuka začala, (...). Jordán učenlivě*

zašátrá po mých rukavičkách, složených v klíně“ (Denemarková, 2011: 190). Přestože Judita může Jordána chápat pouze jako zástupce Kobolda, který by se k ní nakonec choval stejně, není to tak úplně zřejmé. Jordán spíše chtěl Juditu uklidnit a dát jí tak gestem najevo, že ji ochrání. Judita ale mužům nevěřila, měla příliš mnoho zkušeností s Koboldem.

Judita, která zažila domácí násilí ve svém dětství, je i v dospělosti obtěžována vzpomínkami na chování svého otce. *„Plavu v široké řece. V mastném oleji. V hlubině se mi někdo věší na nohy, odkopávám závaží, snažím se uplavat. Nemusel ji bít, stačilo v ní probudit pocit viny. Rozrážím vodu, kopu. (...) Kobold mě stahuje.“* (Denemarková, 2011: 171). Tím, že jim Judita odpouští, Helle i Koboldovi, se dokáže obrodit a stát se sama sebou, člověkem. Je si vědoma toho, že vzpomínky nikdy nevytěsní, budou ji ovlivňovat do konce života. *„Vyčistím znečištěné rány, musím být sama, ještě se léčím, celý život se léčím, ještě rány čistím od špíny, kterou pohodili, emocionální odpad, smetiště rozesetá po světě, zaneřádná místa všude tam, kde se kumulují lidé“* (Denemarková, 2011: 215n). Tím, že dokáže svým rodičům odpustit, bude moci konečně začít žít svůj vlastní život a ne jako doposud život někoho jiného. Řídila se striktně pravidly někoho, komu nerozuměla.

4.2 Kobold. Přebytky lidí.

4.2.1 Rodina, základ státu

Oranžová část knihy *Kobold. Přebytky lidí.*, v níž je nejvíce prostoru věnován mladé matce Justýně, která se sama stará o devět dětí, vytváří silný kontrast vůči příběhu nešťastné Judity a její matky Helly. Justýna oproti své nevlastní sestře nemá žádné peníze, majetek, vlastní bydlení a je odkázána zcela na sebe. Přesto dokáže svým dětem vytvořit láskyplný domov, který nestojí na hmotných věcech, ale na jejich společné soudržnosti. Justýna se svými dětmi tvoří souostroví, po němž Judita z modrého příběhu vždy toužila. Tento kontrast tak boří jeden z hlavních mýtů domácího násilí, a sice že domácí násilí se týká pouze lidí z nižší sociální vrstvy s nižším vzděláním. Násilí v rodině není závislé na jakékoli „socioekonomické, geografické, rasové, genderové nebo věkové charakteristice zainteresovaných“ (Ševčík, Špatenková, 2011: 21).

Z tohoto předsudku nicméně vycházejí pracovnice sociálního odboru, jež si vedou na Justýnu spis a chodí k ní domů na pravidelné kontroly. Přestože pracovnice

mají zastupovat instituci sociálního úřadu, hodnotí Justýnu podle subjektivních měřítek, jež nejsou relevantní. Například když přijde Justýna na sociální odbor městského úřadu, kam dostala předvolání, v nových elegantních modrých šatech a lodičkách. Úřednice reaguje na Justýnin vzhled, hodnotí situaci jen na základě vnější schránky, aniž by dala Justýně prostor vysvětlit, že šaty dostala darem. „*Vidím, že si, maminko, nežijete zas tak špatně. Myslím vy osobně. Na sebe, zdá se, nešetříte*“ (Denemarková, 2011: 69). Sociální odbor nebere v potaz, že si Justýna ve skutečnosti vůbec nic nedopřeje, aby co nejvíce dostaly její děti. Když Justýna dostane od Harolda trs banánů, rozdává je spravedlivě svým dětem a sama pouze paběrkuje. „*Justýna rozdává půlky banánů, poslušně jí předávají vyprázdňené slupky. Ona z nich nožem seřízne zbylé bílé maso. Roztřepené nitě si strčí do úst*“ (Denemarková, 2011: 32). Justýna na sobě šetří na úkor svých dětí, i přestože je potřeba, aby měla dostatek síly a energie, jelikož na ní stojí celá rodina.

Sociální pracovnice místo snahy pomoci Justýně pouze hledají důvody, za něž by ji mohly očernit. Když přijdou na jednu z pravidelných a ohlášených kontrol k Justýně do bytu o rozloze jednoho malého pokoje, jsou znechuceny chudobou, v jaké s devíti dětmi žije. „*Vejdou, štitivě se rozhlédnou*“ (Denemarková, 2011: 23). Jedna z pracovnic nalezne v koši s prádlem, které čeká na zalátání, krabičku cigaret a u stolu tašku s červeným vínem a šiškou vysočiny. Sociální pracovnice přicházejí k Justýně domů již s vytvořeným pohledem na věc, který vychází z generalizace chudých lidí a lidí s nebílou barvou pleti. Už nevidí, že cigarety jsou ty nejlevnější, které lze sehnat, že Justýna vykouří pouze čtvrtinu cigarety za den, aby co nejvíce šetřila, a že při nákupu, u něhož jí chybí desetikoruna, se nevzdá žádné potraviny z košíku, ale krabičky cigaret. Kdyby sociální pracovnice Justýnu hodnotily nezaopatřené a s větším pochopením, nikdy by ji nemohly obvinít z toho, že myslí daleko více na sebe než na svoje děti.

Justýna je pod sociální kontrolou i ve školce, kam chodí tři z dětí. Opět je rodinná situace hodnocena na základě movitosti Justýny. Učitelka v mateřské škole vyčítá Justýně, že její děti nemají vhodné přezůvky. „*Když holčičce nazouvá odrbané bačkůrky, odchlípne se levá podešev. (...) Justýna se namáhavě zvedne. ‚Odpoledne to doma zalepíme.‘ ‚To je takhle dobrý, mami.‘*“ (Denemarková, 2011: 14). Učitelka by nejraději dítě do své třídy nepřijala, jelikož nemá odpovídající obuv. „*S povzdechem popadne holčičku za ruku. S povzdechem napájeným pocitem nadřazené dobroty, ve*

keré nechá vymáchat Justýnu; ponižuje poniženého. „Dneska ale naposledy, maminko.““ (Denemarková, 2011: 15). Učitelka zde zastává pohled veřejnosti, který hodnotí Justýnu předpojatě a přísně především proto, že nemá bílou pleť a nemá dostatek financí. Institucionální moc, zastoupená sociálními pracovníci a učitelkami v mateřské škole, Justýně nepomáhá, aby se ona a především její děti měly lépe, ale ještě v ní naopak posiluje pocit toho, že není schopna svým dětem dát vše, co by chtěla. Justýna svým dětem nemůže koupit nové bačkůrky a nemůže si dovolit ani lístky do divadla, do kterého jdou děti z mateřské školy. „„Zítřejdeme do divadla na pohádku, maminko, vaše děti ještě nezaplatily, jako jedině.‘ ,Šedesát korun já za každýho dát prostě nemůžu.‘ ,Těšily se.‘ ,Nemám na vyhazování.‘ ,No tak teda nic neuvidí?‘ ,No tak teda nic neuvidí!““ (Denemarková, 2011: 29). Učitelka i sociální pracovníci v Justýně vyvolávají pocit viny, že není schopná svým dětem dopřát vše, na co si vzpomenou. Justýnina chudoba spočívá v permanentní deprivaci, která se projevuje nejen psychickým a fyzickým strádáním, ale i nedostatkem něčeho, co „je v daném společenství obecně považováno za hodnotu. Ať je to adekvátní příjem, úcta či dobré zdraví“ (Mareš, 1999: 70).

Justýně je veřejností vyčítáno, že má devět dětí, o něž se nedokáže dobře postarat. Co to ale znamená, správně se postarat? Před dětmi na sobě nedává najevo strach z toho, co bude druhý den, z čeho nakoupí a uvaří. Když se bačkůrky znovu ve školce rozlepi, přivine Justýna svého syna a celou situaci převrátí ve hru. „„A nohy od země neodlepuj. Dneska budeš mistr světa v krasobruslení.‘ ,V hokeji!‘ ,V hokeji. Mistr světa amoleta.““ (Denemarková, 2011: 39). Když není schopná shromáždit částku na lístky do divadla, jelikož šedesát korun je pro rodinu závratná částka, slíbí dětem, že si zahrají divadlo doma. Jinými slovy dokáže pro své děti vytvořit veselý a láskyplný domov, který ale veřejný pohled znehodnocuje a hodnotí pouze na základě vzhledu a majetku. Přístup veřejnosti k lidem a jejich následné hodnocení jedince stojí primárně na fyzickém vzhledu, které jsou snadno uchopitelné a popsitelné, a v případě Judity se vymykají sociálně sdíleným normám (Hasmanová Marhánková, 2010: 87n).

Justýna žije v holém pokoji na okraji města s devíti dětmi, jejichž zevnějšek je veřejným očima hodnocen jako zanedbaný. Lze srovnat s Koboldem z modrého příběhu, jenž je na veřejnosti vždy upravený, pěkně oblečený a čistý. „Norma slušného oblečení, norma slušného života“ (Denemarková, 2011: 50). Zatímco za zanedbaným a

prostým vzhledem Justýny je vytvářena láskyplná domácnost, v níž si sourozenci navzájem pomáhají a jsou svou matkou obletováni, za elegantním a šarmantním Koboldem se skrývá domácí násilí, ponižování, neustálý strach a bolest. V rodině Kobolda často děti i Hella hladověly, přestože v kuchyni byla plná lednička, ale za trest nic nedostaly. Justýna si naopak nic nevezme, aby na děti zbylo co nejvíc. Jako když dostane od Harolda hroznové víno, které dětem rozdělí na spravedlivých devět hromádek. „*Bobulce sladké korálky oloupe a rozkrojí, jádýrka vyjme. Slupky polkne Justýna*“ (Denemarková, 2011: 26). Justýna je pro své děti ochotná udělat vše. Jako přijmout u sebe doma doktora Harolda Nováka, který si za drobný úplatek v podobě drahých potravin bere Justýnino tělo. Harolda vidí Justýna jako svou jedinou spásu, která by ji mohla ze situace dostat. Je žena s nebílou barvou pleti, jež je od svých sedmnácti let na mateřské. Nemá žádnou finanční rezervu a ani příbuzné, kteří by jí v situaci mohli pomoci. Justýna má nižší vzdělání, žádné pracovní zkušenosti, bydlí v ubytovně pro neplatiče na kraji města. Je zcela závislá na podpoře státu. V postavě Justýny se prolínají a kříží nerovnosti na základě genderu, třídy, rasy/etnicity a vzdělání pohledem intersekcionality (Hearn, 2014: 18). Intersekcionalita je „analytickým nástrojem k zaměření se na mnoharozměrné, prolínající se vztahy určené rasou, třídou a genderem, pomocí kterého se zkoumá, jak nerovnosti ovlivňují zkušenost a identitu, zájmy a názory jedinců“ (Brenner in Kolářová, 2008: 4n).

„Tady paní má devět dětí, neplatila po smrti manžela nájem v obecním bytě, takže exekutor jí odebíral část dávek, rodině jsme zajistili ubytovnu pro neplatiče a teď - ‘Justýna se neudrží, slova jsou pravdivá, ale ten tón. ‘Nájem za obecní byt jsem doplatila. A v té vaší ubytovně platím o dva tisíce měsíčně víc, než jsem platila dřív, a to bydlím s devíti dětmi natěsnaná do místnosti dvakrát čtyři metry s kuchyní a...‘ ‘Měla jste si něco našetřit‘“ (Denemarková, 2011: 53).

Úřednice svou radou dává Justýně najevo, že je pouze její chyba, do jaké situace se dostala. Přejde poznámku, že za třípokojový byt platila Justýna o dva tisíce méně než za pokoj u skládky na kraji města. Úřednice nevidí hlavní problém v nastavení státní pomoci lidem, kteří jsou znevýhodněni. Naopak za největší problém označí Justýnino rozhodnutí mít devět dětí. „*Ale je to nerozum, mít tolik dětí*“ (Denemarková, 2011: 53).

Problém sociální nerovnosti a trhliny ve státní podpoře zneviditelňuje a přesouvá vinu na jednotlivce.

Justýna vnímá své děti nikoli jako přítěž, ale jako dar. Sociální odbor označí pozastavení sociálních dávek jako varovnou sankci za to, že se Justýna o své děti řádně nestará, a také za pomoc Justýně samotné. Pozastaví tedy rodině jejich jediný příjem, na kterém visí celá jejich existence, „...*my musíme myslet hlavně na děti a donutit tady maminku, aby se o ně řádně starala. (...) Je to jen pro vaše dobro*“ (Denemarková, 2011: 54). Pozastavení sociálních dávek, peněz, z nichž celá desetičlenná rodina žije, je trestem za to, že mají děti příliš mnoho neomluvených zameškaných hodin. Nikoho nezajímá, proč děti ve škole nebyly. „*Ti nejstarší chyběli, chyběli několik dní. Justýna přechodila chřipku, dostala zápal plic, někdo se o mladší sourozence starat musel*“ (Denemarková, 2011: 57). V případě, kdy jsou děti plně závislé na své matce samoživitelce, znamená onemocnění nebo vypadnutí ze své každodenní role velký problém (Hasmanová Marhánková, 2011: 9). Justýna nemá čas a prostor starat se o sebe a své zdraví, na prvním místě jsou pro ni děti. Když nemá člověk příbuzné, širší okruh rodiny nebo přátele/přítelkyně, je odkázán v pomoci jen na sebe. Byrokracie je nejohroživější forma nadvlády člověka nad člověkem z toho důvodu, že nemůže být nikdo považován za zodpovědného a tudíž nikdo označen za nepřítele. Slovy Hannah Arendt, 1995 [1970]: 30) „(...) vláda Nikoho je zřetelně nejtyranštější ze všech, protože již neexistuje nikdo, koho by bylo možné žádat o vysvětlení toho, co se děje.“

Podání pomocné ruky státu v případě Justýny zcela selhává. Děti mají milující matku, která pro ně dělá vše, co je v jejích silách, jediné, co jí chybí, je prvotní impuls, jenž by jí z tíživé situace pomohl. Stát zde ale Justýnu spíše stahuje. Nakonec jí sociální úřednice hrozí odebráním dětí, neboť mají za to, že bez ní by se měly lépe. Děti, které jsou vedeny k soudržnosti a vzájemné pomoci, naplněné něhou a láskou své matky, by se měly podle státních úřednic lépe v dětském domově. Jedinou pozitivní složku institucionální moci zde zastává doktorka Justýniných dětí, která se staví na její stranu a snaží se jí pomoci. Sama volá na sociální odbor, aby celou věc vyjasnila, a bojuje za Justýnu a její rodinu. „...*je to příkladná mateřská péče, vřelá... (...) Jak a kde si asi má přivydělávat? ... Tak si to zkuste při jejím zatížení. Jenom než rozveze a svezde děti, úkoly, vařit, prát, ještě uklízet jednu místnost, která prostě hygienické normy splňovat nemůže, i kdyby se na hlavu postavila...*“ (Denemarková, 2011: 82). Doktorka má

daleko větší sociální citění než pracovnice sociálního odboru a do situace Justýny vidí daleko lépe. „,Ale ‚provinilci‘, jak říkáte... mají menší šanci být vnímáni jako občané, kteří potřebují podporu... místo toho jsou vykreslováni jako trestuhodně nedbalá, nevděčná a pomalu nebezpečná individua...“ (Denemarková, 2011: 82n). Doktorka poukazuje na fakt, jakým způsobem se zachází s lidmi, kteří státní pomoc skutečně potřebují. Tito lidé musejí splnit daleko přísnější kritéria k tomu, aby si mohli pomoc skutečně zasloužit. Lidé ze sociálně slabších rodin jsou stigmatizováni už jen tím, z jakých podmínek pocházejí (Hearn, 204: 18). Existuje utkvělá představa, že jsme si všichni/všechny rovni/y a naše šance jsou vyrovnané a je pouze na nás, jakým způsobem se k těmto příležitostem postavíme. „Podmínky na startu měli všichni stejné: spravedlivě prázdný koš. Čím ho kdo naplní, rozhodne“ (Denemarková, 2011: 84). Osud Justýny ale ukazuje, že pouze na nás samotných to nestojí, protože ne každý má rodinné zázemí, příbuzné, na které se může kdykoli obrátit, podporu svých rodičů ve vzdělání, bílou kůži, která v naší společnosti stále znamená velké privilegium, či zdravé tělo.

4.2.2 Trest za jinakost

Vedle postav Justýny a Kobolda, které *Přebytky něhy*. a *Přebytky lidí*. propojují, je společným tématem obou příběhů trest. Trest za věci, jež oběti nemohly ovlivnit, za něž nemohly nést vlastní zodpovědnost. V modrém příběhu dochází k trestání uvnitř domácnosti za zavřenými dveřmi. Zde jsou trest a násilí schovány pod pokličkou soukromého prostoru a Helle a dětem je ubližováno především proto, že nejsou pro Kobolda a jeho matku dost dobří, dost poslušní a zároveň představují jednoduchý terč jejich agrese a nespokojenosti. Naopak v oranžovém příběhu se s trestáním jedinců setkáváme ve veřejném prostoru, kde se násilí dopouští veřejnost a její činitelé/ky na jednotlivcích.¹⁰⁰ V poslední kapitole analýzy se zaměřím na násilí, které je podmíněno jinakostí oběti, jež slouží jako důvod a zároveň omluva násilnických činů.

Postava Krvepolského je s největší pravděpodobností nucena od narození žít s Huntingtonovou chorobou, při níž dochází k mimovolným pohybům svalů i celých

---

¹⁰⁰ Přestože i v tomto příběhu dochází k genderově podmíněnému násilí uvnitř Justýniny domácnosti, kdy Harold za dary, které Justýna nemůže dost dobře odmítnout, protože chce svým dětem dopřát, požaduje sex.

končetin (Imarasio et al, 2008: 191). Krvepolský nemůže vůlí ovládat svůj jazyk. Každý den cestou do práce se musí vypořádat se znechuceným pohledem lidí, „*Muž naproti si listuje novinami, při pohledu na mě jen nepatrně zdvihne obočí, ošije se a přehodí nohu přes nohu. O něco horší je to v tramvaji, (...). Neurotická žena v háčkované čepici těká očima, valí bulvy, fascinovaná mými naboulenými kotníky, odporem rozšiřuje nozdry, vzrušená, představím si horkost mezi jejíma nohama, signál pro moje tělo, je odstartováno. Ruce vystřelují a nesmyslně tlesknou, jazyk vrní, provětrává se na vzduchu*“ (Denemarková, 2011: 17). Mimovolné pohyby a nemožnost ovládnout jazyk se zhoršují při stresu nebo rozrušení. Krvepolský hodnotí sám sebe podle toho, jak na něj reagují ostatní, „reakce na náš vzhled okolím má větší váhu než naše individuální vnímání“ (Berry in Hasmanová Marhánková, 2010: 88). On sám si připadá odporný a stydí se za sebe. „*Jsem buldozer, na němž jsou navěšeny stroječky a zesměšňující cingrlátka, za které se mohutný stroj stydí, ale neumí se jich zbavit*“ (Denemarková, 2011: 17). Člověk s viditelnou jinakostí, která je v tomto případě geneticky podmíněná, je v naší společnosti odsouzen k posměchu a ponižování ze strany veřejnosti. Je mu dáváno najevo, že nepatří k normální většinové společnosti, ale je abnormální, špatný. Společnost se vůči Krvepolskému kvůli jeho vzhledu a zdravotnímu znevýhodnění vymezuje, určuje sebe jako normu, která je zároveň na daných menšinách, ustavených jako abnormální, závislá pro udržení své normativní nálepky a tedy dominance (Kolářová, 2012: 30; Volejníčková, 2013: 84).

Krvepolský je nucen snášet slovní útoky lidí ve veřejných prostorech, jako je nádraží, „*Než se došourám na nádraží, stačí na mě pokřikovat pět habánů, (...). křiple, křiple kup si nový rifle*“ (Denemarková, 2011: 16), ale i urážky a fyzické ponižování své nadřazené v pohřebním ústavu, kde Krvepolský pracuje, „*...dlaní pleskne přes tvář. Jednou jí ten štulec vrátím. Ted' se směju a ukloním, aby nepoznala, co si myslím. Tuhle práci potřebuju*“ (Denemarková, 2011: 42). Krvepolský musí fyzické násilí a slovní ponižování trpět, protože by jinou práci velmi těžko hledal. Nezbyvá mu než snášet slovní ponižování své nadřazené, která ho oslovuje „lemple“. Svou nadřazenou pozici dává najevo i tím, že Krvepolskému bezostyšně tyká, přestože on jí vyká.

Postoj veřejnosti je Justýně a jejím devíti dětem dán najevo i jednotlivými členy/kami společnosti jako je maminka ve školce, která opovrhne Justýnou kvůli její nebilé barvě pleti, když převlékají děti v mateřské škole, „*...usadí na dřevěnou lavici,*

podá tepláčky, přezouvá chodidla v zaštopovaných ponožkách. Přítomná matka se slunečními brýlemi vysoko nad čelem odsune potomka, aby se děti stehny nedotýkaly. Na Justýnu se nepodívá. „Posuň se, Broskvičko.“ I Justýna dceřino tělo provokativně posune. „Ať se neušpiniš.““ (Denemarková, 2011: 14). Matka jiného dítěte stereotypně hodnotí Justýnu na základě její nebílé barvy pleti a chudoby, jež je vydedukována ze starého oblečení. Justýnu považuje za špinavou, za něco méně hodnotného, co by jí a jejímu dítěti mohlo ublížit (Mareš, 1999: 55n). Hodnotí ji předpojatě na základě stereotypů, které souvisí s Juditinou nebílou barvou pleti – jako matku, která se nedokáže o své děti postarat (Václavík, 2003: 25nn). Argument zanedbávání dětí vychází z údajných „inherentních predispozic k asociálnímu chování a jejich ‚přirozeného‘ nedostatku rodičovských schopností a sociální zodpovědnosti“ (Sokolová in Appeltová, 2013: 21).¹⁰¹ Na péči je nahlíženo pouze z hmatatelného materiálního hlediska a emocionální úroveň je zcela ponechána stranou.

S rasismem se Justýna potýká nepřímo jako v situaci v mateřské škole, ale i přímo, když jí na zeď domu, v němž s dětmi bydlí, sprejují výrostci vulgární obrazce. Nakonec nenávisť na základě rasy vyeskaluje do vraždy deseti lidí, když v noci zapálí dům, v němž Justýna a devět malých dětí bydlí.¹⁰² Rasismus není pouze individuální, dáván najevo nenávisťnými urážkami a ničením majetku, ale i strukturální. Justýně je nepřímo vyčítáno, že má devět dětí. Je to chápáno jako nerozum a důvod, proč se má Justýna tak špatně.¹⁰³ Úřednice mají za to, že kdyby měla dětí méně, nemusela by živit tolik hladových krků, a tudíž by se jí nic z toho nestalo. Přesouvají vinu na jednotlivce.

Justýna s dětmi bydlí naproti Krvepolskému. Ten se snaží Justýně pomáhat, připraví jedné z jejích dcer oslavu narozenin, kterou si Justýna nemůže dovolit. Krvepolský chce být Justýně nablízku, protože je do ní zamilovaný. Zároveň se s ní ale cítí jako člověk, kterého nikdo neodsuzuje, nekouká na něj jen proto, že jeho vzhled neodpovídá společenské normě. Justýna se s ním baví jako s kterýmkoli jiným/ou

---

¹⁰¹ Věra Sokolová tento fakt nazývá sociální patologizací „romské rodiny“ a konstrukcí „romské deviance“ (Appeltová, 2013 :21).

¹⁰² Tuto situaci rozebírám podrobněji v kapitole 2.2.2 Kobold. Přebytky lidí.

¹⁰³ V 80. letech došlo v ČSSR k nedobrovolné sterilizaci řady romských žen, ale i žen, které byly zbaveny způsobilosti k právním úkonům, tedy ženy s mentální jinakostí, nebo byly nezletilé. Tímto jednoduchým způsobem bylo zamezeno početí pro společnost „nevyhovujících“ osob (Stelzerová, 2016: 102).

sousedem/kou a nedává najevo odpor nebo znechucení. Je možné, že je to tím, že Justýna je sama ze společnosti vyčleněna a rozumí alespoň částečně z vlastní zkušenosti nelehké situaci Krvepolského. Je to také ale část její tolerantní povahy a pochopení. Nelze předpokládat, že se vzájemně lidé, kteří jsou znevýhodněni, budou podporovat. Tento předpoklad, který by se ze vztahu Justýny a Krvepolského mohl vydedukovat, nelze zevšeobecňovat.

Proti určité soudržnosti znevýhodněných, Krvepolského a Justýny, lze postavit situaci, kdy stojí Krvepolský na zastávce tramvaje s Romem, jenž je častován rasistickými řečmi mužem v kožené bundě. „*Zhasni to, tady se hulit nesmí. ‘ Mluvil k tmavokožci, který stál vedle mě. Tmavokožec se rozhlédl, byl sám, tak žváro odhodil a zašlápl. Kdyby sám nebyl, zaútočil by‘*“ (Denemarková, 2011: 57). Automaticky se předpokládá, že bude Rom agresivní a impulsivní, přestože scéna napovídá spíše tomu, že se agresivně chová muž v kožené bundě. I můj předpoklad, že muž v kožené bundě je bílý, stojí na nejistém základu, protože předpokládám, že Rom by neměl potřebu útočit na jiného Roma, kdy zapálení si cigarety na tramvajové zastávce chápu jako pouhou záminku k vyjádření svých názorů. „*Co tady maj co dělat černý huby. ‘ (...) ,Ať táhnou do Indie, tam patříj. ‘ Žena v červené bundě, s holčičkou po boku, je naivní, reagovala. ,Zavolám na vás policii. Pro rasistický řeči. ‘ Všichni do jednoho se přimkli k muži v hnědé bundě. ,Tak si s nima zkuste bydlet. To jste asi eště mladá pani nezažila, ten čurbes, co? ‘ ,Tenhle pán vám snad nic neudělal. ‘ ,Jsou všichni stejný. Nemačaj a smrděj. ‘ ,No vidíte, a Japonci si myslí, že smrdíme my, Evropané.‘“* (Denemarková, 2011: 58n). Lidé na zastávce se přidali k tomu zdánlivě silnějšímu, který hlasitě dával najevo své názory. Jediná osoba, která se snažila oponovat rasistickým řečem, byla matka s malým dítětem. Snaží se muži vysvětlit, že není možné zkušenosti generalizovat a zevšeobecňovat. Každého bychom měli/y hodnotit jako individuum a nikoli na základě společenského rozčlenění jako je gender, třída, rasa, tělesná/mentální jinakost atd., které jsou automaticky zatíženy stereotypními představami.

Krvepolský si tuto situaci spíše užíval, protože nebyla veškerá pozornost přenesena na něj. Očekávání, že se oběti rasistických urážek zrovna Krvepolský zastane, protože ví, jak je to nepříjemné, není naplněno. „*Byl jsem šťastný. Byl jsem šťastný, že si mě nevšímalí. Byl jsem šťastný, že si všimli někoho jiného, a přidal jsem se k nim. (...) Užíval jsem si chvíli, kdy jsem patřil k většině, k mocným“* (Denemarková, 2011: 58). V

této situaci na tramvajové zastávce byl hlavní ukazatel, kdo má moc a kdo patří do normované společnosti, bílá barva kůže. Krvepolský i přes svou tělesnou jinakost, díky které je věčně středem nechtěné pozornosti, ustupuje v tom momentu do pozadí a stává se na okamžik členem vyvolených. Podobně ani zmíněný Rom nesoucítí s Krvepolským, jemuž to dá najevo při výstupu z tramvaje. „*Když jsem z tramvaje vystupoval, tmavokožec do mě vrazil. „Vodprejskni, kreténe.“*“ (Denemarková, 2011: 58). Nebýt privilegován, být většinovou společností zařazen do menšiny, vůči níž se většina vymezuje, neznamena být tolerantní i vůči ostatním vyčleněným.

Zároveň lidé, kteří jsou ve společnosti znevýhodněni na základě genderu, třídy, rasy a/nebo tělesné/mentální jinakosti, jsou posuzováni přísnějšími kritérii než lidé, kteří jsou privilegováni a ustaveni jako normální občané/ky (u nás ve společnosti je to především bílá barva pleti). Kdyby si na tramvajové zastávce zapálil cigaretu bílý muž, možná by se muž v kožené bundě obrátil na Krvepolského, jehož by si vybral jako svou oběť. Podobně jako kdyby místo Justýny stála u pokladny bílá, dobře oblečená žena s malým dítětem, s největší pravděpodobností by jí pokladní chybějící desetikorunu na zaplacení nákupu prominula. Kdyby pokladní byla tolerantní, prodala by Justýně s nákupem i cigarety a nechala by si deset korun přinést po vrácení košíku. To by však nesměla přemýšlet ve stereotypních mřížkách. Jinými slovy, u lidí, které nespádají do společenské normy, jsou z ní na základě jinakosti většinou vyčleněni, dochází k daleko přísnější sociální kontrole a následnému potrestání než u lidí, kteří spadají do skupiny privilegovaných (Kolářová, 2012: 30n; Volejníčková, 2013: 84).

„*VÝDECH A NAD HLADINU*“

(DENEMARKOVÁ, 2011: 220).

5 ZÁVĚR

Základem této diplomové práce je dvojromán Radky Denemarkové *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. (2011). Přestože za zásadní téma považuji koncept násilí, jehož reprezentaci jsem pomocí genderové literární analýzy rozebírala, nelze opomenout ani jazyk, kterým je kniha napsána. Tzv. „ženské psaní“ prostupuje celou knihou a vyznačuje se silnou metaforizací, hrou s jazykem, fluidností či významovou nejasností (Knotková-Čapková, Matonoha, Kynčlová, 2010: 16). Vzhledem k důležitosti, jaké „ženské psaní“ nabývá v analyzovaném díle, jsem mu věnovala mimo jiné dvě samostatné kapitoly¹⁰⁴, nicméně stěžejní byl pro mou diplomovou práci koncept násilí.

Použitím techniky tzv. vzdorného čtení (Fetterley, 1978) jsem analyzovala, jakým způsobem je koncept násilí reprezentován v dvojrománu *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. Vzhledem ke složitosti jazyka použitého zejména v modrém příběhu *Kobold. Přebytky něhy.*, bylo nezbytné využít pro pochopení a následné interpretace metody pozorného čtení neboli close reading.¹⁰⁵ Za hlavní téma příběhu lze označit domácí násilí, jemuž se v práci věnuji nejvíce. Domácí násilí je velice proměnlivé a v každé rodině může vypadat jinak. V příběhu Kobolda, Helly a jejich dětí Judity, Mladšího a Staršího se čtenář/ka setkává s ukázkovým příkladem domácího násilí, v němž násilníka představuje Kobold, starší, statný muž, který si své postavení v rodině utvrzuje a upevňuje naprostou kontrolou své manželky, jejíž svoboda a nezávislé rozhodování neexistuje. Domácí násilí se i v tomto případě projevuje svou komplexností, neboť v sobě kumuluje fyzické útoky, slovní nadávky a urážky, ekonomické násilí, týrání hladem, vydírání a ponižování (Hearn, 2014: 18).¹⁰⁶

Nicméně si jsem vědoma toho, že domácí násilí může mít i jiné formy. Nemusí obsahovat všechny typy výše pojmenovaného násilí, a přesto se může jednat o domácí násilí. Mým cílem nebylo homogenizovat dané kategorie a jevy a následně generalizovat společnost pouze na univerzální skupinu mužů a žen. Uvědomuji si, že bych tímto způsobem zastírala diferencii ve společnosti a zároveň bych tím nechtěně upevňovala nastavené dichotomie. Je důležité zdůraznit, že svým popisem reprezentace

---

¹⁰⁴ 3.4.2 „Ženské psaní“ a 4.1.1 Kobold – Voda – Hella.

¹⁰⁵ Více se tématu věnuje například (Paul, Elder, 2014).

¹⁰⁶ Viz 3.5.1 Domácí násilí.

násilí v dvojrománu nezamýšlím generalizovat a zevšeobecňovat. Jsem si například vědoma toho, že obětí jakéhokoli násilí nemusí být pouze žena, podobně jako násilníkem nemusí být vždy muž (Špatenková in Ševčík, Špatenková, 2011: 68n). Nicméně v rámci této práce vycházím z knihy, v níž ve velké většině dochází k potvrzení této stereotypní představy, kdy násilníkem je muž a obětí žena.

Jednou z hlavních otázek, kterou jsem si položila, je, kdo je zodpovědný za násilí páchaném na *slabších*. Oběť se stává na násilníkovi patologicky závislou a je přesvědčena, že si za násilné jednání svého partnera/manžela může sama (Conweyová, 2007: 46n). Jedním z hlavních dopadů domácího násilí je přivlastnění si oběti násilníkem. Nulové sebevědomí oběť přesvědčí o tom, že bez násilníka nebude ničím, v důsledku čehož se od něj zdráhá oprostít. Děti se v tomto případě stávají přímými i nepřímými oběťmi svého násilného otce a *nic* nedělající matky. V rodinách, v nichž je násilné chování otce na denním pořádku, dochází často u dětí k tzv. transgeneračnímu přenosu vzorců násilného chování. Že se dívka ztotožní s rolí oběti a chlapec s rolí agresora je jedním z nejzávažnějších následků domácího násilí (Wünschová in Bednářová a kol., 2009: 37). Důležitým znakem domácího násilí je i skutečnost, že násilné jednání otce chápou děti jako projev lásky. Strach z fyzického či psychického násilí mezi blízkými lidmi, v soukromém prostoru rodiny, která je charakterizována pocitem bezpečí, se stává každodenní normou (Machalová, 2014: 29).¹⁰⁷

Strach je pojítkem mezi modrým a oranžovým příběhem. Justýna žijící v nuzných podmínkách s devíti malými dětmi se bojí o svou rodinu. Neví, z čeho další den uživí sebe a své potomky. Nemá žádné příbuzné, ani přátele/přítelkyně, které by ji mohli/y pomoci. Stát, jehož moc je přenesena na státní úředníky/ice, Justýně v kritické situaci příliš nepomůže, naopak jí její jedinou jistotu v podobě sociálních dávek sebere. Justýna je nucena čelit institucionálnímu násilí v podobě neustálého znevýhodňování na základě genderu, rasy/ethnicity a třídy (Hearn, 2014: 18).¹⁰⁸ Postavy z oranžového příběhu Justýnu a Krvepolského zároveň spojuje jejich znevýhodněné postavení ve společnosti, jemuž musí čelit. Jsou hodnoceni na základě své jinakosti a vymykají se ze společensky ustavené normy (Kolářová, 2012: 30n). V obou případech se jedná o násilí

---

¹⁰⁷ Dopady především domácího násilí, tak jak jsou vylíčeny v příběhu *Přebytky něhy*, jsou analyzovány v kapitole 4.1. Kobold. *Přebytky něhy*.

¹⁰⁸ Viz kapitoly 3.5.3 Institucionální násilí a 4.2.1 Rodina, základ státu.

z nenávisti. Zatímco Justýninou hlavní „nevýhodou“ je její rasa/etnicita a gender, u Krvepolského je to jeho viditelná tělesná jinakost.¹⁰⁹

Čtení knihy, která je napsána „ženským jazykem“, na nějž nejsme v patriarchálním diskurzu uvyklí/é, čtenáři/ce zpřístupňuje různé formy násilí, které jsem v diplomové práci nastínila. I násilí, ať už domácí, institucionální či sexuální, je spojeno se stereotypními představami. Za domácí násilí si oběť podle některých může sama, neboť lze od násilníka kdykoli odejít, podobně jako je oběť znásilnění vinna, pokud se v noci pohybovala sama ve veřejném prostoru (Valentine, 1990; Ciprová, 2010: 9).¹¹⁰ Obviňování oběti je největším prohřeškem členů/ek společnosti, plynoucí z hodnocení situace na základě stereotypního myšlení. I v této diplomové práci jsem celou kapitolu věnovala tomu, kdo je skutečnou obětí a kdo pachatelem.¹¹¹ „Ženský jazyk“ nás nutí oprostít se od očekávané formy literárního stylu. Nutí nás přemýšlet v jiných schématech, v jiných kódech a přijmout jazyk, jenž se nachází vně falogocentrismu (Matonoha, 2008: 57n). S podobným naladěním je třeba přistupovat i k problémům, jež jsem analyzovala. Je nutné přistupovat k tomuto závažnému tématu bez stereotypních představ, otevření/y novým náhledům na věc. Knihu *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí* chápu jako dílo, které „prověřuje a proměňuje implicitní domněnky, které do něj vnášíme, ‚znejišťuje‘ naše zaběhlé způsoby vnímání, a nutí nás tak uvědomit si je poprvé takové, jaké opravdu jsou. Namísto toho, aby jen potvrzovalo naše dané představy, tedy hodnotné literární dílo tyto běžné způsoby vnímání narušuje a přesahuje a učí nás tak novým kódům porozumění“ (Eagleton, 2005: 110).

V analýze dvojrománu na mé závěry mělo určitý vliv i to, že jsem jako první četla modrý příběh *Kobold. Přebytky něhy*. Rozhodla jsem se tak především kvůli tomu, že v názvu knihy je na prvním místě a tvoří její větší část.¹¹² Kdybych četla jako první oranžový příběh, je možné, že bych tolik neviděla propojenost mezi jednotlivými příběhy a postavami. Jsem přesvědčena o tom, že kniha *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí* je dílem, které si zaslouží přečíst několikrát po sobě. Po každém dalším

---

¹⁰⁹ Viz kapitola 4.2.2 Trest za jinakost

¹¹⁰ Viz 3.5.2.1 Znásilnění

¹¹¹ Viz kapitola 4.1.2 Kobold je násilník a Hella jeho obětí?

¹¹² Zatímco oranžový příběh *Přebytky lidí* má 101 stran, modrý příběh *Přebytky něhy* je rozepsán na 226 stran.

přečtení lze v příbězích objevit něco nového. Této vlastnosti výrazně napomáhá právě „ženský jazyk“. Neudává pouze jednu pravdu, kterou by měl/a čtenář/ka nalézt, ale nabízí široké pole čtení a pochopení. Skutečnost, že se kniha vyznačuje stylem, na nějž nejsme uvyklí/é, a zároveň zpracovává velmi obtížná témata, ji činí čtenářsky hůře přístupnou a její analýza je nutně náročná. Více než v případě jiných knih zde platí, že „... čtení nás dovádí k hlubšímu sebeuvědomění a stává se tak vlastně katalyzátorem kritičtějšího pohledu na naši vlastní identitu. Jako bychom tím, co ‚čteme‘, když se prokousáváme knihou, byli my sami“ (Eagleton, 2005: 111).

Mým cílem potažmo cílem této diplomové práce bylo skrze analýzu knihy *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. poukázat na problematiku, která se týká celé společnosti, nejen přímých aktérů/ek v podobě obětí a násilníků. Veřejný diskurs má důležité poslání v otevírání dveří do soukromí domácností, jež domácí násilí a neustálý strach přijímají jako nezbytnou součást života. Je důležité na to ve veřejném diskursu neustále upozorňovat a napřáhnout pomocnou ruku nejen obětem ale i pachatelům (Machalová, 2014: 69). S domácím násilím přímo souvisí i následná feminizace chudoby a další trvalé následky plynoucí z prožití jakékoli formy násilí. Z toho důvodu je potřeba, aby společnost tuto problematiku chápala, a soustředila pomoc nejen na prvotní osvobození obětí (ať už se jedná o jakýkoli typ násilí) a podpory při uvědomění si své situace (ač je to první a nejdůležitější krok), ale pomoci jim i v následujících fázích, které jim umožní plně se osamostatnit. Je zapotřebí, aby se téma násilí (nejen domácího) dostalo primárně do povědomí lidí, s nimiž oběti přicházejí do kontaktu, jako je zdravotnický personál, ale i následní/é zaměstnavatelé/ky, jejichž přijetí a přístup ovlivní budoucnost žen a dětí, které násilí v minulosti prožili (Budínová, 2012: 19n). Je potřeba, aby si společnost uvědomila závažnost problematiky, jež jsem nastínila v celé diplomové práci a která je obsažena v konceptu násilí.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- AHMED, Sarah. "Feminist Killjoys." In: *The Promise of Happiness*. Durham, NC: Duke University Press, 2010, pp. 50 – 88.
- ARENDT, Hannah. *O násilí*. Praha: OIKÚMENÉ, 1995 [1970], 78 s.
- BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006, 206 s.
- BARTHES, Roland. „Smrt autora“. In: *Aluze: časopis pro literaturu, filosofii a jiné*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006 [1967], roč. 10, č. 3, s. 75 – 77.
- BEAUVOIR, Simone de. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1967 [1949], 410 s.
- BEDNÁŘOVÁ, Šárka. Spisovatelka Radka Denemarková – Psaní je laboratoř [televizní pořad]. In: *Česká televize 24 (Ostrava), pořad Před půlnocí*. Rozhovor. 10. 7. 2012. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095690193-pred-pulnoci/412231100252054/dalsi-casti/49>
- BEDNÁŘOVÁ, Zdena a kol. *Domácí násilí: Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009, 92 s.
- BENEDICT, Helen. *To není vaše vina!: rádce pro ženy, muže, dospívající, jejich přátele a rodiny: jak se vyrovnat se sexuální napadením*. Praha: One Woman Press, 2003, 373 s.
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, 179 s.
- BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000, 145 s.
- BOURKE, Joanna. *Znásilnění: dějiny od roku 1860 do současnosti*. Praha: Mladá fronta, 2010, 555 s.
- BROWNMILLER, Susan. „Proti naší vůli: Muži, ženy a znásilnění“. In: Oates-Indruchová, Libora (ed.). *Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: SLON, 1998, 134 – 166.
- BUDINOVÁ, Adriena. *Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí*. Praha: ProFem, 2012, 69 s.
- BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008, 176 s.

- BUTLER, Judith. „Trampoty s rodem“. In: *Feminismus a podryvánie identity*. Bratislava: Aspekt, 2003 [1990].
- CIPROVÁ, Kristýna. „Znásilnění: Kontextuální úvod“. In: Kristýna CIPROVÁ (eds). *Pod hladinou: Fakta a mýty o znásilnění*. Praha: Gender Studies, 2010, s. 3 – 11.
- CIXOUS, Hélène. Smích Medúzy. In: *Ženy a moc*. Bratislava: Aspekt, 1995 [1975], 5 (2-3): 12 – 19.
- CONNELL, R. W. *Masculinities*. Berkeley, CA: University of California Press, 2005 [1995], p. 324.
- CONWAYOVÁ, Helen L. *Domácí násilí: Příručka pro současné i potenciální oběti*. Praha: Albatros, 2007, 158 s.
- CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host, 2015, 192 s.
- ČADA, Karel a kol. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Praha: 2015, GAC Spol. s.r.o., 116 s. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf
- Český rozhlas. *V EU berou ženy v průměru o 16 procent méně než muži. V Česku je rozdíl ještě větší*. [online]. Praha: Český rozhlas, © 1997 – 2017, 2015 [cit. 6. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropskaunie/_zprava/1549676
- Český rozhlas. *Rozdíl ve mzdách mezi českými muži a ženami je 22 procent, v Evropě třetí nejvyšší*. [online]. Praha: Český rozhlas, © 1997 – 2017 [cit. 6. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/data/_zprava/rozdil-ve-mzdach-mezi-ceskymi-muzi-a-zenami-je-22-procent-v-evrope-treti-nejvyssi--1601006
- ČSÚ. *Ženy a muži v datech – 2014 – Rodiny a domácnosti*. [online]. 31. 12. 2014 [cit. 17. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zeny-a-muzi-v-datech-2014-ksmwktemht>
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky. [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008, 160 s.
- DEMPSEY, Michelle M. *Prosecuting Domestic Violence: a Philosophical Analysis*. New York: Oxford University Press, 2009, 330 p.
- DENEMARKOVÁ, Radka. *Kobold. Přebytky něhy. Přebytky lidí*. Brno: Host, 2011. 328 s.

- DICKINSON, Emily and Jen BERVIN. *The Gorgeous Nothing: Emily Dickinson's Envelope Poems*. New York: New Directions, 2013, p. 272.
- DICKINSON, Emily and Cristanne MILLER. *Emily Dickinson's Poem: As She Preserved Them*. USA: 2016, p. 844.
- Domáci násilí.cz. *Bílý kruh bezpečí*. [online]. 21. 4. 2007 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/domaci-nasili/>
- DUDOVÁ, Radka a Hana HAŠKOVÁ. „Prekérní práce pečujících žen v kontextu ekonomické krize.“ In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2014, 15 (2): 19 – 32.
- DUTTON, Donald G. *Rethinking Domestic Violence*. Toronto: UBC Press, 2006, 432 p.
- EAGLETON, Terry. *Úvod do literární teorie*. Praha: Triáda, 2005, 363 s.
- FETTERLEY, Judith. *The Resisting Reader: A Feminist Approach to American Fiction*. Bloomington: Indiana University Press, 1998 [1978], p. 190.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000 [1975], 427 s.
- FOUCAULT, Michel. „Subjekt a moc.“ In: Michel FOUCAULT. *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann, 2003 [1966], s. 195 – 226.
- GUBA, G. Egon and Yvonna S. LINCOLN. „Competing Paradigms in Qualitative Research.“ In: Benzin, K. Norman a Lincoln, S. Yvonne. *Handbook of qualitative research*. London: 1994, SAGE Publications, pp. 105 – 118.
- GOODMARK, Leigh. *A Troubled Marriage: Domestic Violence and the Legal system*. New York: New York University Press, 2012, p. 264.
- HALL, Stuart. *Representation. Cultural Representation and Signifying Practices*. London: 2003 [1997], SAGE Publications, p. 400.
- HANISCH, Carol. *The Personal is Polical: The Women's Liberation Movement classic with a new explanatory introduction*. [online]. © 2009 [cit. 20. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>
- HARAWAY, Donna J. „Situated knowledges: the science question in feminism and the privilege of partial perspective.“ In: *Feminist Studies*, Vol. 14, No. 3. (Autumn, 1988), 1991: pp. 575 – 599.

- HARDING, Sandra. *Whose science? Whose knowledge? Thinking from Women's Lives*. New York: Cornell University Press, 1991, p. 319.
- HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. „Fyzický vzhled jako mechanismus sociální stratifikace“. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2010, 11 (1): 87 – 89.
- HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice*. Praha: Gender Studies o. p. s., 2011: 3 – 9.
- HAŠKOVÁ, Hana. „Proměny časování a způsobu návratu matek do zaměstnání“. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2011, 12 (2): 40 – 52.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004, 83 s.
- HAVELKOVÁ, Hana. „První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly“. In: Jana Decarli Valdřová a kol. *Abc feminismu*. Brno, 2004: Nesehnutí: s. 168 – 183.
- HEARN, Jeff. „Proč je domácí násilí klíčovým tématem pro sociologii a sociální teorii: Napětí, paradoxy a důsledky“. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2014, 15 (1), s. 16 – 28.
- HENDLOVÁ, Tereza. „Analýza mediálního diskurzu MF Dnes o znásilnění“. In: Kristýna CIPROVÁ (eds). *Pod hladinou: Fakta a mýty o znásilnění*. Praha: Gender Studies, 2010, s. 24 – 35.
- CHINKIN, Christine and Mary KALDOR. „Gender and New Wars“. In: *Journal of International Affairs*. New York: Columbia University, 2013, Vol. 67, No. 1, pp. 167 – 187.
- CHOMOVÁ, Zuzana. „Co je sexuální násilí? Úvod do tématu“. In: KUTÁLKOVÁ, Petra a Ľubica KOBOVÁ (eds.). *Sexuální násilí: proč se nikdo neptá?*. Praha: In Iustitia, 2014, s. 15 – 30.
- In IUSTITIA. *Zpráva o násilí z nenávisti v České republice v roce 2014*. Praha: In IUSTITIA o.p.s., 2015, 82 s.
- IMARISIO, Sara and Jenny CARMICHAEL, Viktor KOROLCHUK, Chien-Wen CHEN, Shinji SAIKI, Claudia ROSE, Gauri KRISHNA, Janet E. DAVIES, Evangelia TTOFI, Benjamin R. UNDERWOOD, David C. RUBINSZTEIN.

- „Huntington's disease: from pathology and genetics to potential therapies“. In: *Biochemical Journal*, 2008, 412 (2): 191 – 209.
- IRIGARAY, Luce. „This sex which is not one“. In: *This sex which is not one*. Ithaca, N. Y.: Cornell University Press, 1985 [1977], pp. 23 – 33.
- JANATA, Hana. *Podpora zdraví ve vyloučených lokalitách – snižování zdravotní nerovnosti*. [online]. Praha: Státní zdravotní úřad, 2015 : 25 s. Dostupné z: http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/nerovnosti/2016/Podpora_zdravi_ve_vyloucenych_lokalitach_jip_005_.pdf
- JONES, Ann. „Nabudúce budu mrtva.“ In: *Násilie I*. Bratislava: Aspekt, 1998, 3, s. 6 – 19.
- KALNICKÁ, Zdeňka. Žena, voda, svádění a smrt. In: *Ponořena do Léthé: Sborník věnovaný cyklu přednášek Metafora ženy 2000 – 2001*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Filosofická fakulta, 2003, 147 s.
- KALNICKÁ, Zdeňka. *Archetyp vody a ženy*. Brno: Emitos, 2007, 185 s.
- KALNICKÁ, Zdeňka. *Úvod do gender studies: Otázky rodové identity*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009, 119 s.
- KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. „Žena řeka, řeka žena“. In: *Ponořena do Léthé: Sborník věnovaný cyklu přednášek Metafora ženy 2000 – 2001*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Filosofická fakulta, 147 s.
- KNOTKOVÁ, Blanka a Tereza KYNČLOVÁ, Jan MATONOHA. *Tváří v tvář: gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. Praha: Gender studies, 2010, 198 s.
- KODYŠOVÁ, Eliška a Markéta MOTTLOVÁ, Petra HOKR MIHOLOVÁ, Romana MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ. *Rovnost žen a mužů v nedohlednu: Monitorovací zpráva Social Watch k genderové rovnosti 2017*. Praha: Social Watch, 2017, 8 s. Dostupné z: <http://www.socialwatch.cz/wp-content/uploads/Social-Watch-Zprava-gender-2017.pdf>
- KOLÁŘOVÁ, Kateřina. *Jinakost – postižení – kritika*. Praha: SLON, 2012, 581 s.
- KOLÁŘOVÁ, Marta. „Na křižovatkách nerovností: gender, třída a rasa/etnicita.“ In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2008, 9 (2), 1 – 9.

- KOLODNY, Annette. „Dancing through the Minefield: Some Observations on the Theory, Practice and Politics of a Feminist Literary Criticism“. *Feminist Studies*, Vol. 6, No. 1 (Spring, 1980), pp. 1 – 25.
- KUBÍČKOVÁ, Klára. „Matkové: Mateřští otcové“. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2003, 3 (4), s. 1 – 4.
- KUNC, Kamil a kol. *Ekonomické dopady domácího násilí v ČR*. Praha: ProFem, 2012, 73 s.
- KYNČLOVÁ, Tereza. „Feministické vzdorné čtení a genderová analýza na příkladech z Erbenovy Kytice.“ In: Matonoha, Jan (ed.), *Česká literatura v perspektivách genderu*. Praha: AV ČR, 2010, s. 91 – 103.
- LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Host, 2014, 284 s.
- LIŠKOVÁ, Kateřina. „Znásilnění jako téma druhé vlny feminismu“. In: *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2002: s. 119 – 132.
- LORENZ-MEYER, Dagmar. „O politice lokace: strategie používané ve feministické epistemologii a jejich význam pro výzkum prováděný z feministické perspektivy.“ In: Marcela Linková a Alice Červinková (eds). *Myšlení hranic: genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2005, s. 76 – 94.
- MACHALOVÁ, Tatiana. *Domácí násilí: filosofická analýza pojmu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 82 s.
- MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 s.
- MARTINKOVÁ, Milada a Radka MACHÁČKOVÁ. *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí: dva příspěvky k problematice domácího násilí v České republice (empirické poznatky a rozbor vybrané právní problematiky)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, 143 s. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/273.pdf>
- MAŘÍKOVÁ, Hana. „Rodina: proměny mateřství, otcovství a rodičovství“. In: ABC feminismu. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 39 – 64.

- MATONOHA, Jan. „Ženy a věda: feministické epistemologie a kritika vědeckého diskursu.“ In: Marcela Linková a Alice Červinková (eds). *Myšlení hranic: genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2005: s. 69 – 89.
- MATONOHA, Jan. *Psaní vně logocentrismu: (Diskurz, gender, text)*. Praha, 2008. 269 s. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filosofická fakulta. (MATONOHA, Jan. *Psaní vně logocentrismu: (diskurz, gender, text)*. Praha: Academia, 2009, 301 s.
- MILLETT, Kate. „Sexuální politika“. In: Oates-Indruchová, Libora (ed.). *Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: SLON, 1998 [1949]: s. 69 – 88.
- MORRIS, Pam. *Literatura a feminismus*. Brno: Host, 2000. 231 s.
- Organizace vzdělávací soustavy ČR 2008/2009. [online]. Evropská komise, EURYBASE [cit. 6. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/system-vzdelavani-v-cr>
- OKIN, Susan Moller. „Feminism and Multiculturalism: Some Tensions.“ In: *Ethics*. Chicago: The University of Chicago Press, Vol. 108, No. 4 (July 1998), pp. 661 – 684.
- ORTNER, Sherry B. „Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?“ In: OATES – INDRUCHOVÁ, Libora (ed.). *Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: SLON, 1998 [1974], s. 89 – 114.
- PARENTE-ČAPKOVÁ, Viola. „Vzdorné psaní, strategický esencialismus a politika lokace. Feministická (literární) teorie a postkoloniální studia.“ In: Blanka Knotková-Čapková (ed.). *Konstruování genderu v asijských literaturách: případové studie z vybraných jazykových oblastí*. Praha: Česká orientalistická společnost, 2005, s. 9 – 35.
- PAUL, Richard and Linda ELDER. *How to Read a Paragraph. The Art of Close Reading*. USA: Foundation for Critical Thinking, 2014, p. 60.
- Radka Denemarková [online]. Radka Denemarková: © 2017 [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://denemarkova.cz/>

- Radka Denemarková [online]. Radka Denemarková: © 2017 [cit. 2017-30-03].
Dostupné z: <http://denemarkova.cz/cena-wald-press-award/>
- RENZETTI, Claire M., Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, 642 s.
- RICH, Adrienne. „Notes toward a Politics of Location“. In: *Blood, Bread, and Poetry: Selected Prose, 1979–1985*. New York: Norton, 1994 [1984], p. 210.
- SAID, Edward. *Orientalismus. Západní koncepce orientu*. Praha: Paseka, 2008 [1978]. 459 s.
- SCOTT, Joan W. „The Evidence of Experience“. *Critical Inquiry*, Vol. 17, No. 4 (Summer, 1991), pp. 773 – 797.
- SPIVAK, Gayatri Chakravorty. *Outside the Teaching Machine*. Routledge, 1993: New York, p. 335.
- SHOWALTER, Elaine. „Toward a Feminist Poetics“. In: *Women's Writing and Writing About Women*. London: Croom Helm, 1979. Dostupné z: http://historiacultural.mpbnet.com.br/feminismo/Toward_a_Feminist_Poetics.htm
- SHOWALTER, Elaine. „Pokus o feministickou poetiku“. In: Oates-Indruchová, Libora (ed.). *Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: SLON, 1998, s. 209 – 234.
- ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: Kontext, dynamika, intervence*. Praha: Portál, 2011, 192 s.
- ŠLÉDR, Jiří. „Velká sázka: Doslov překladatele“. In: *DICKINSONOVÁ, Emily. Neumím tančit po špičkách*. Praha: Argo, 1999, 422 s.
- ŠMAUSOVÁ, Gerlinda. „Proti tvrdošíjné představě o ontické povaze gender a pohlaví.“ In: *Sborník prací Fakulty sociálních studií*. Brno: 7, 2002, s. 15 – 27.
- TAYLOR, Charles. „Politika uznání“. In: *Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia, 2001.
- TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: problém druhého*. Praha: Mladá fronta, 1996 [1982], 320 s.
- UHDE, Zuzana. „Slepá ulička instituce nájemní domácí práce“. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2012, 13 (1), s. 12 – 23. Dostupné z:

http://www.genderonline.cz/uploads/9c3924c62deff50df2f29eb13d3cc0c10ce2e1c3_uhde-slepa-ulicka.pdf

VÁCLAVÍK, David. „O psaní a čtení stereotypů aneb Jak přistupujeme k informacím o cizincích a etnických menšinách“. In: *Očernění: Etnické stereotypy v médiích*. Praha: Člověk v tísni o. p. s., 2003: 27 – 29.

VALENTINE, Gill. „The Geography of Women's Fear“. In: *Area. The Royal Geographical Society*: 1989, Vol. 21, No. 4, pp. 385 – 390.

VALENTINE, Gill. „Women's Fear and the Design of Public Space“. In: *Built Environment (1978-)*. Alexandrine Press: 1990, Vol. 16, pp. 288 – 303.

Vláda ČR. „Proběhla mezinárodní konference k domácímu násilí“ [online]. Praha: Vláda České republiky, © 2009-2017 [cit. 10. 4. 2017]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/aktuality/probehla-mezinarodni-konference-k-domacimu-nasili-138304/>

VOLEJNÍČKOVÁ, Romana. „Pohled na společnost prostřednictvím společenských konstruktů ne/způsobivosti a hendikepu“. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2013, 14 (2): 84 – 88.

VOŇKOVÁ, Jiřina a kol. *Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva*. Praha: ProFem, 2002, 75 s.

ZABEIDA, Natalja. „Not Making Excuses: Functions of Rape as a Tool in Ethno – Nationalist Wars“. In: CHANDLER, Robin M, Lihua WANG a Linda K FULLER. *Women, war, and violence: personal perspectives and global activism*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2010, pp. 17 – 30.

ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia, 2009, 197 s.

Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2015. [online]. Vláda ČR, 2015, 60 s. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2015-146576/>

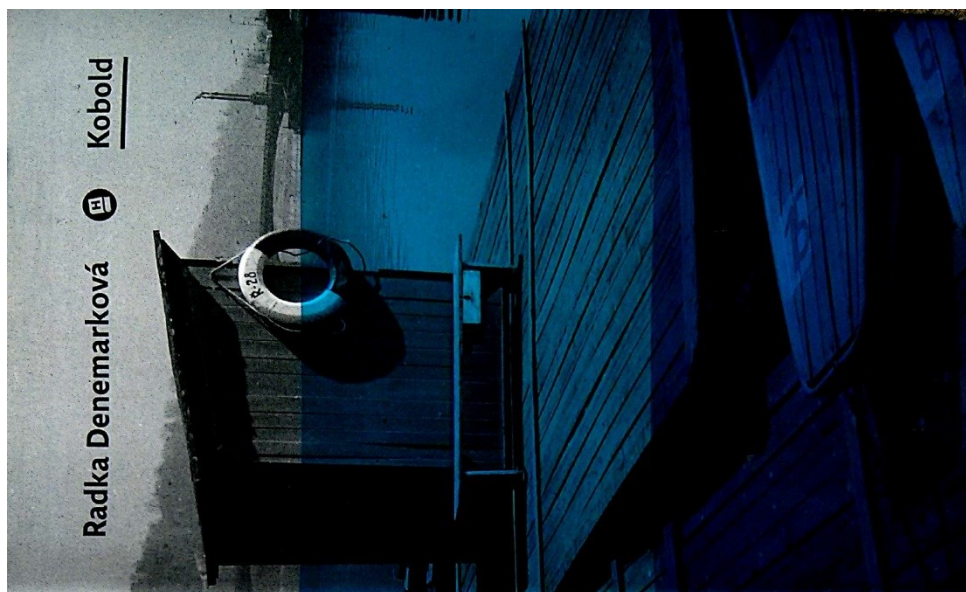
Zákon č. 135/ 2006 Sb.

7 PŘÍLOHOVÁ ČÁST

Seznam příloh

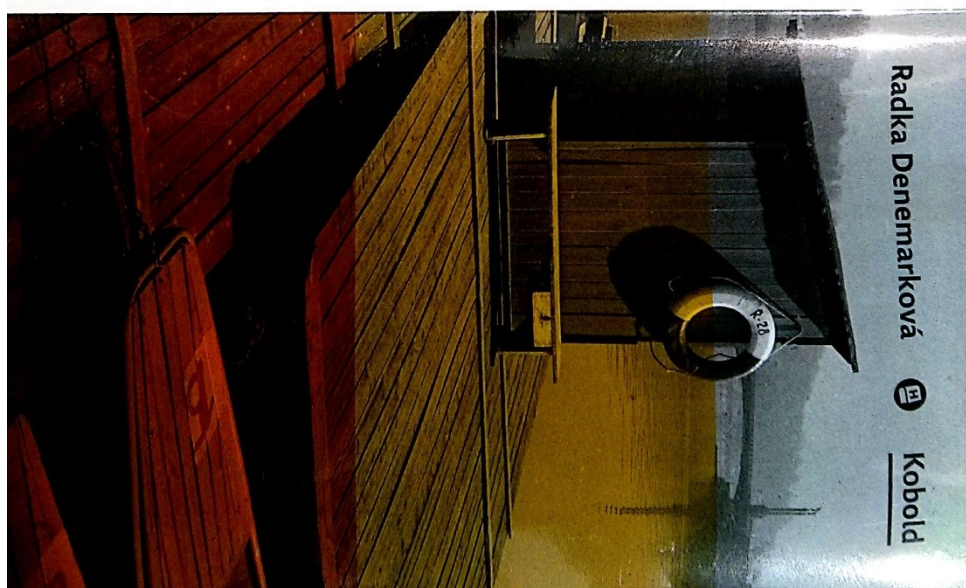
Příloha č. 1: Obal knihy.....	I
Příloha č. 2: Seznam českých organizací zabývajících se domácím násilím.....	II

Příloha č. 1: Obal knihy

Kobold

Radka Denemarková

Příloha č. 2: Seznam českých organizací zabývajících se domácím násilím

Bílý kruh bezpečí

www.donalinka.cz

www.bkb.cz

www.domacinasili.cz

Centrum nové naděje

www.cnnfm.cz

Dětské krizové centrum

www.dkc.cz

Diakonie Českobratrské církve
evangelické

www.diakonie.cz

EVA – Poradna pro ženy a dívky v nouzi

www.charitacb.cz

KOORDONA

www.koordona.cz

Krizové centrum RIAPS

<http://www.csspraha.cz/24829-krizove-centrum-riaps>

MAGDALENIUM o. s.

<http://www.magdalenium.cz/>

Most k životu

www.mostkzivotu.cz

Nadace Naše dítě

www.nasedite.cz

Persefona o. s.

www.persefona.cz

ProFem, o. s. p.

www.profem.cz

Psychosociální centrum ACORUS

www.acorus.cz

Rosa o. s. – centrum pro týrané a osamělé
ženy

www.rosa-os.cz

Sdružení Linka bezpečí

www.linkabezpeci.cz

Slezská diakonie

www.slezskadiakonie.cz

SPONDEA

www.spondea.cz